

Christian Gotthelf Hauck

**Christiani Gotthelf Havckii A. M. Pastoris Et Inspectoris Portensis Libellvs De
Profectionibvs Abraami E Charris In Chananaeam : Ad Vindicandam Ab
Obtrectatoribvs Scriptvrae Sacrae Divinam Avctoritatem**

Lipsiae: Impensis Hermanni Henrici Hollii, MDCCLXXVI

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1672196094>

Druck Freier Zugang

FC. 1455.

PROF. GEORGE
W. B. ...
PHYSICS
UNIVERSITY OF ...

XX 38p
CHRISTIANI GOTTHELF HAVCKII

A. M. PASTORIS ET INSPECTORIS PORTENSIS

LIBELLVS

DE

PROFECTIONIBVS

ABRAAMI

E CHARRIS IN CHANANAEAM

AD VINDICANDAM

AB OBTRACTATORIBVS

SCRIPTVRAE SACRAE

DIVINAM AVCTORITATEM.

L I P S I A E ,

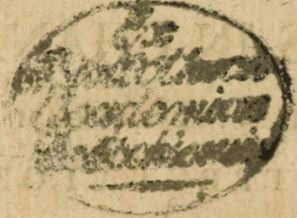
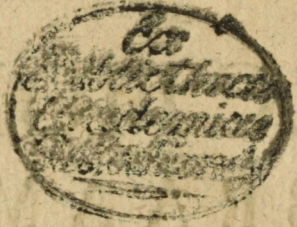
IMPENSIS HERMANNI HENRICI HOLLII,

MDCCLXXVI.

CHRISTIAN GOTTLIEB HAYEK

1771

PROFESSOR

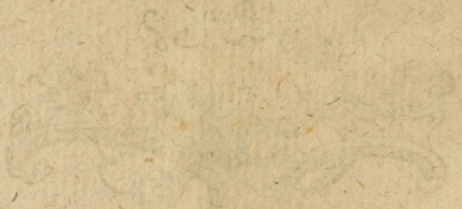
AB

PHYSICIAN

AN

SECRETARY

OF

1771

CHRISTIAN GOTTLIEB HAYEK

VIRIS
MAGNIFICIS EXCELLENTISSIMIS
SVMME REVERENDIS
S. S. THEOLOGIAE
DOCTORIBVS
CELEBERRIMIS

IOANNI GODOFREDO
HERMANNO

SERENISSIMI PRINCIPIS ELECTORIS SAXO-
NIAE CAET. IN SENATV ECCLESIASTICO ET
CONSISTORIO SVPREMO ASSESSORI ET
ORATORI SACRO AVLICO PRINCIPI

IOANNI IOACHIMO GOTTLOB

AM ENDE

PASTORI PRIMARIO, DRESDENSIS DIOECE-
SEOS SVPERINTENDENTI, SCHOLARVM
INSCPECTORI, ET IN CONSISTORIO
SVPREMO ASSESSORI

PATRONIS

OPTIMIS MAXIMIS

D. D. D.

V I R I
MAGNIFICI EXCELLENTISSIMI
SVMME REVERENDI

VESTRA humanitas et insignis erga me benevolentia eo me perduxit, ut VOBIS hunc meum libellum inscribere quasique consecrare auderem: tum, ut extaret monumentum aliquod obseruantiae pietatisque erga VOS meae, tum ut liber ipse his Nominibus lecturis omnibus gratior ac commendatior foret. Et sane siue diligendi erant iudices, qui de meo labore existimare omnium optime possent, nullos reperire poteram, quibus iustius is deferretur, quam VOBIS: siue quaerendi erant Patroni, qui clementer in diiudicando hoc libello mecum agerent, nullos videbam, a quibus id certius expectari posset, quam VOS. In magna felicitatis meae parte ponam, si studium
dium

dium meum, in libello hoc conficiendo collocatum, non displicuisse iudicio VESTRO intellexero: magis autem de felicitate mea mihi ipse gratulabor, si VOBIS pietatem erga VOS meam probauero, cuius colendae omni tempore studiosum futurum me esse sancte polliceor. Opto, ut quo longius aetate progressi fueritis, eo laetius in pristino animi corporisque vigore ad agendum quasi vernes, efflorescatis, ac crescentes in dies mentis viriditate, vitam VESTRAM ab imbecillitate virium et annorum ingrauescentium iniuria conseruetis semper integram, illibatam, vegetam et florentem. Caeterum, animi mei pietatem tam vehementer in me esse confirmatam, VOBIS persuadeatis rogo, ut eam non nisi cum vita sim depositurus

VIRI MAGNIFICI
SVMME REVERENDIS NOMINIBVS VESTRIS

ADDICTVS DEDITVSQVE

CHRISTIANVS GOTTHELF HAVCKIVS.

P R A E F A T I O.

Fuisse quosdam inter primae ecclesiae eruditos, invenio, qui, cum pessime quaedam scripturae sacrae loca interpretando, tum infelici opera *εὐαν-
τιοφανόμενα* colligendo, sanctioribus literis nihil diuini inesse, putarent, imo inutiles istas et impias pronunciarent, et homines ab earum lectione retinendos iudicarent. Qua opinione, tanquam contagione aliqua, multorum animi infecti, tantum literarum sacrarum odium conceperunt, ut, quod iis impenderetur studium, id omne non solum inutile, sed periculosum etiam et animis hominum perniciosum, condemnandum arbitrarentur. Nemo huius rei ignarus est ita, ut nesciat, Manichaeos, vetus omne Testamentum a malo Hebraeorum deo profectum, et, ut ad fidei confirmationem ineptum, ita bonis moribus plane aduersum, blasphematos esse, et illos libros diuinos esse, pernegasse, qui Patriarchas et Prophetas, quos atrocissimorum criminum ipsi reos agant, B
laudi-

laudibus commendent. Quorsum, paulo aliam viam ingressi, et isti tendebant, qui *ἐναντιοφαινόμενα*, quibus Nouo Testamento contrauenire Vetus apparet, studiose colligentes et inuicem committentes, aequae, diuinos esse libros, negabant, qui euangelicis et apostolicis scriptis aduersentur. Tum temporis necesse sane erat, ut viri docti et pii rem diuinam accuratiori studio defenderent, non ut diuinam acquirerent libris sacris auctoritatem, quam a Deo habent, aeternumque habebunt, sed ut argumenta, quaecunque ista sint, diuina et humana, externa et interna, pro scripturae sacrae diuinitate, ante oculos hominibus ponerent. Quod Augustinus, pro ea, qua valuit, doctrina, multis libris strenue rem christianam defendendo, effecit: et, cum, Adimanti, itidem Manichaei, ex dictis sacrae scripturae inter se pugnantibus diuinitatem pernegantis, furores ita comparatos esse, videret, ut infirmi fide facile deciperentur, etiam hos retudit peculiari libro, sententias amice componens, quae intricati ponderis aliquid habere viderentur. Ex quo intelligitur, impugnantium diuinam scripturae sacrae auctoritatem morem omni fuisse aevo, ut *ἐναντιοφαινόμενα* praesidiorum instar, malae suae rei adhiberent: vnde venit, ut eodem, quo necesse fuit tempore, ut argumenta pro sacrae scripturae diuinitate denuo proponerentur, etiam loca *ἐναντιοφανῆ* conciliarentur, istorumque amica conspiratio ostenderetur. Post Augustini tempora plerisque ita diuina librorum sacrorum auctoritas visa fuit demonstrata, ut nemo facile Christianorum de ea dubitaret, nec in argumentis, quibus niteretur, praecipuam poneret curam, sed certissime quisque persuasus esset, libros canonicos diuina gaudere auctoritate, quae pugnare in illis viderentur, esse rite concilianda, et nequaquam, ad eiciendos e scriptura libros sacros, adhibenda. B. Gerhardus
 in

in locis theol. loc. I. §. 20. dicit, homines, qui intra ecclesiae pomoceria viuunt, de scripturae auctoritate non quaerunt, est enim principium. Quomodo possent esse vere discipuli Christi, si doctrinam Christi velint in dubium revocare? quomodo vera Ecclesiae membra, si de fundamento Ecclesiae dubitare velint? quomodo id sibi probari poterent, quod ad probanda alia semper assumunt? quomodo de eo dubitarent, cuius efficaciam in cordibus persentiscunt? Spiritus sanctus in ipsorum cordibus testatur, quod Spiritus sit veritas, i. e. quod doctrina a Spiritu sancto profecta sit immota veritas.

At nos in ea incidimus tempora, quibus sacrarum literarum auctoritas denuo impugnatur, pristinae obiectiones renouantur, nouae dubitationes adiiciuntur, alia, quae ad rem ipsam parum faciunt, immiscentur, et tam atrox inter ipsos diuinae doctrinae confessores vtrinque summo studio et alacritate geritur bellum, vt quotidie noua arma, et ad oppugnandam coelestem doctrinam, et ad defendendam eandem proferre videas, et finem belli longe remotum timeas. Longe absit a me, vt putem, viros doctissimos, qui nouis nuper obiectionibus sollicitarunt diuinitatem sacrae scripturae, esse impietatis insimulandos crimine, aut blasphemiae arguendos, aut, quas calumnias prorsus a Christianorum disputationibus remotas cuperem, Manichaeis aequiparandos, vt multo magis putem, eorum praecipue consilium fuisse hoc, vt antecaptas in rebus theologis opiniones magis magisque de loco suo deiicerent, et studium diligentius de rerum sacrarum fontibus cogitandi excitarent. Facile est videre, quicquid in hac re effecerint. Constat enim, multos fidei confessores ex languore et sopore excitatos esse ita, vt alii, quantopere se haecenus ipsi

deceperint, sentirent, putantes se de diuinitate sacrorum librorum certissimis firmissisque argumentis persuasos fuisse, quod tamen aliter fuit; alii autem ad diligentiores scripturae sacrae lectionem excitarentur, ut nunc, de quo nunquam cogitarunt, de argumentis diuinitatem librorum sacrorum comprobantibus, maiori cura circumspicerent, suaeque fidei noua quasi fulcra quaererent. Quis auderet Theologos, qui sacras venerantur literas, obseruationibus sacris et pluribus verbis explicant et ornant, conferre cum contemtoribus omnium sacrorum librorum, qui hostili eructarunt animo, quicquid contra dogmata sacra blasphemati sunt, quod de istis ne suspicari quidem licet.

Noui tamen impetus in sacras literas et hoc effecerunt, ut pii Theologi et docti denuo, partim omni cura et studio eos retunderent, partim studiosissime in argumenta, pro diuina auctoritate hactenus usurpata inquirerent, leuia et sine accuratiori examine adhibita reiicerent, firmitera maiori cura stabilirent, iniuste impugnata defenderent, nouoque robore fulcirent, internum sacrae scripturae testimonium curatius obseruarent, et externa sollicitius examinarent, inspirationem diuinam diligentius determinarent, et Dei recte colendi rationem studiosissime ubique manifestarent. Numquid utilius laudabiliusque tibi videtur hoc studio? numquid autem postulari potest aequius hoc? ne quis in hoc demonstrandi genere argumenta mathematica methodo deprompta desideret, quae in tali re nec produci possunt, nec debent, sufficit probabilis demonstrandi ratio. Quod eo monendum censui consilio, ne quis putet, tam diu de auctoritate scripturae sacrae diuina dubitari posse, quam diu non omnis dubitandi locus interclusus sit.

Cum

Cum autem ἐναντιοφανῆ, quae in Bibliis sacris hinc inde occurrunt, non parum diuinae contrariari videntur auctoritati, et hostili eandem impugnantibus animo, ansam praebere solent, eo acriori insurgendi aduersus eandem vi et ardore; isti non mediocrem mihi visi sunt sacrae scripturae operam praebuisse, qui, vel ex instituto, vt e Iudaeis R. Manasses ben Israel in Conciliatore, ex aliis Fridericus Spanhemius in dubiis euangelicis, Augustus Pfeiferus in dubiis vexatis, alii, de hac re disputarunt, vel in vnus alteriusue loci dubiis scripturae soluendis operam suam collocarunt. In simili causa elaboranda ipse olim periculum feci, et paginas quasdam in publicum emisi, quibus diuinitati sacrae scripturae consulere et pugnantia inter se conciliare studui; sed initium modo rei factum est, imo nec ipsius rei, sed refutationis cuiusdam sententiae, nec reliqui quid additum, quia videbatur tum temporis eiusmodi disputatio fere superflua, neminem cum de auctoritate sacrarum literarum diuina dubitantem audiebas, nec inter christianos homines, qui eliminandos hos vel illos libros e sacro codice, censerent, quenquam videbas. Acriter autem cum pugnari ante paucos annos coeptum est inter doctissimos viros de eo, an omnes libri, quos codex sacer continet, sint diuinae originis, et multae allegatae sunt rationes, quae ex quorundam mente impediunt, quo minus eadem omnibus tribui possit auctoritas: inter easdem vero rationes quaedam inde desumptae sunt, quod in multis locis parum sibi consent scriptores sacri, denuo cogitare coepi de meo quondam suscepto labore, conciliandi ea, quibus Moses et Stephanus in describendis Abraami e Charris profectioibus in Chananaeam pugnare videntur, ea, quae tum inacta manserunt, prosequendi, et repetendi ea, quae olim hac de re in lucem emissa sunt, spe fretus, quos-

dam futuros esse, qui conatus nostros non omnino contemnant.

Cum quis autem nostrum male interpretari consilium, aut in suspicionem nos, quasi his verbis scriptiunculae nostrae quaereremus simulationem, adducere posset, non operam nos arbitramur, tempusque consumpturos, si exempla quaedam, ex scriptis Theologorum doctissimorum nouissimis, assertioni nostrae confirmandae adduceremus, quae sunt a quibusdam cum in finem allegata, ut, quam multa leuia et inter se pugnancia in sacris Bibliis occurrant, probarent. Leuiter tantum attingemus quaedam, nostrumque qualecunque iudicium adiiciemus. In verbis Io. V, 39. *ἔρευνάτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν, καὶ ἐκεῖναί εἰσι, αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ*, remittit Seruator O. M. non suos modo, sed et omnium temporum auditores ad scripturam sacram legendam, scrutandam et inuestigandam, tanquam ad fidei principium, et credendum faciendorumque normam, imo tanquam ad medium salutis aeternae consequendae. Auditores Seruatoris quidnam videntur tibi tum intellexisse per τὰς γραφὰς; certe non alios libros, quam quos Christiani a Iudaeis, in catalogo diuinorum librorum, acceperant, תורה נביאים הכתובים, et quos sua auctoritate Seruator confirmauerat. At hodie doctissimi quidam Theologorum Seruatoris sententiam argumentis refellere sibi sumunt aientes, scripturam V. T. parum continere lectu digni, ad promouendam hominum felicitatem aeternam, imo quosdam libros, praecipue historicos eliminandos esse, ut qui nihil omnino utilitatis contineant. Quidnam aliud faciunt sermonibus his viri eruditi, quam ut contradictiones affingant scripturae sacrae, et eas literas sacras plerasque nullius esse momenti pronunciant,

cient, quas Christus vtilissimas ad salutem et necessarias laudat. Mihi ita res se habere videtur. Seruator optimus candido commendauit suis auditoribus animo lectionem sacrae V. T. scripturae, dicens, *ερευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ἐκεῖναί εἰσιν, αἱ μαρτυροῦσιν περὶ ἐμοῦ.* Nonne necesse erat, vt vel ipsi scirent, quosnam libros Seruator per τὰς γραφάς intelligeret, vel ab ipso numerus librorum certus designaretur, qui sub voce *γραφάι* intelligeretur. At nihil explicandi gratia addidit, ex quo manifestum est, ipsius auditores eos per τὰς γραφάς intellexisse libros, quos Iudaei in catalogo librorum diuinorum sub nomine legis, Prophetarum et Hagiographorum complectebantur. Quod si verum est, iussit Christus auditores suos, vt ex omnibus libris V. T. nullo excepto, haurirent, quae ad fidem in se, et per eam ad aeternam necessaria essent salutem. Ex quo patet, ad quem praecipue vsus lectio V. T. adhibenda sit, non vt dogmata modo communia ad animi culturam inferuentia inde hauriant homines, sed vt typos, vaticinia, genealogias legant, comparationem earum rerum cum Christi persona, origine et officio instituant, verum Messiam inde cognoscant, suam fidem stabiliant, et per hanc ad aeternam salutem adspirent. Eadem cura, eodem studio, quo quis institui vult explorationem diuinæ scripturae auctoritatis, eodem studio comparatio omnium V. T. librorum instituenda est cum libris N. T. vt inde cognoscamus, quonitatur fides nostra, et an Iesus Nazarenus verus sit Messias. Quis negaret, continere libros V. T. multa ad populum iudaicum vnice spectantia, nostram salutem non concernentia, et propter hoc leuia, cuius rei rationes summe Venerabilis Ernesti, Biblioth. Vol. II. p. 441. graues et firmissimas dedit, et rectissime monuit, libros vtriusque testamenti esse diuinos, et nullos propterea, quod in aliis vtiliora

liora doceantur reiiciendos, sed pretium omnibus suum statuendum, et vtrumque Testamentum eo, quo decet Christianum, studio legendum.

Accedo ad alium locum, quo Ioannes grauissime confirmat, omnia ab Euangelistis de Christo scripta, *ἔστι γεγραμμένα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχωμεν ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.* At minus recte, ex quorundam doctorum opinione locutus est Ioannes, siquidem ipsi obiiciunt, multa in Euangelis sanctis proponi, quae nullam prorsus ad hunc finem obtinendum vim habeant, nam in Matthaei Euangelica enarratione praeter concionem Christi in monte habitam pauca, imo nulla homini christiano vtilia occurrere; narrationes enim de obsessis nullius esse pretii, et historiam de septem diabolis, Mariam obsidentibus, ad loquendi formulas iudaicas esse referendam. Ex quibus patet, contrariò nisu insurgere viros doctos aduersus Ioannem, et res istas nullius pretii esse, affirmare, quas hic ad fidem in Christum conscriptas esse, grauitè pronunciat. Accuratius si perpendas Ioannis verba, ne minimum quidem obscuritatis, vt haesites, quomodo intelligi velit, deprehendes. Sed obiectiones virorum laudatorum si legas, vbique desiderabis rationes, quibus suas opiniones, ad infirmanda et alio detorquenda oracula sacra, studio conquisitas, leuiter tantum confirmant; quo in suspicionem veniunt, se non optima fide, quam de se saepissime praedicant, munus Interpretum sacrorum egisse. Paulus, vt alio vtar exemplo, 2 Timoth. III, 16. *πᾶσαν γραφὴν θεόπνευστον* laudat, et *ὠφέλιμον* dicit *πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ.* Sed quidam nostrorum Theologorum vere pugnantiā affingunt Apostolo, dicentes, multa legi in scripturis leuia, contorta, inuti-

inutilia, et in vniuersum plurima longe esse remota ab ea auctoritate, vt possint ad γραφὴν θεόπνευστον referri. Ponamus, ait quidam vir doctissimus, inspirationem diuinam olim extendisse se ad verba etiam scriptoris sacri, tamen nunc euanuit ista, et neutiquam ad verba, quae hodie leguntur in Bibliis sacris, trahenda, propter apographorum permutationes, quae facerent, vt, propter varietatem lectionum in multis locis, qui numerus et ordo verborum proprius fuerit, ignoraretur, nec, an pauciora vel plura, in hoc vel isto loco, olim fuerint verba, neutiquam certe dici posset. Quamuis sacri codicis integritas, exclusa vniuersali omnium codicum corruptione, merito adstruenda, minime tamen negamus, librariorum ac typhothetarum incuria, in multis codicibus manuscriptis pariter ac impressis aliquam hinc inde discrepantiam in certarum vocum scriptione inueniri, cuius fontes et occasiones ostendit summe Ven. Io. Henr. Michaelis in praef. bibl. ebr. cap. III. §. 5. p. 17. Sed quid inde? num igitur verbi diuini voces perierunt? nonne diligentes et docti viri variantes vtriusque testamenti lectiones summo studio congefferunt? in quibus collectionibus vera cuiuscunque loci lectio omnino superest, et ope artis criticae a doctis viris maxime restituitur, ita vt minime efficiatur inde, non amplius πᾶσαν γραφὴν esse θεόπνευστον, quoniam in quibusdam locis variae occurrant lectiones. Diuinae voces vere supersunt, etiamsi in quibusdam locis veram nesciamus, tamen diuinae doctrinae sensus vbique remanet incorruptus. Haec et alia eiusmodi generis leguntur in libris summe Venerabilis doctissimique Semleri, de Canone, in multis locis, e. g. P. I. p. 116. 266. 268. In rebus, quae diuinam quibusdam derogarent libris sacris auctoritatem, accensuerunt viri docti leges Iudaeorum praescribentes cultum leuiticum, et quae ad illum

C

spectant;

spectant; affirmantes, ea omnia fere, cui Moses summam laudem tribuerit, et affinxerit necessitatem, non esse ita comparata, ut diuinum auctorem saperent. Prouocant simul ad epistolas Paulinas, ut videantur patrocinium suae causae in ipsis sacris literis habere, et ostendunt, Paulum ipsum, Apostolum Iesu Christi, de legibus Mosaicis contempnim loqui, quas Moses supra modum laudaret. Praecipue verba, quae Gal. IV, 9. leguntur, laudant, ubi Paulus praecepta Mosaica vocat *ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ σοιχεῖα*, i. e. rem infirmam et leuem, seu nullius pretii, et exinde colligunt, nec in Dei cultu a Mose instituto, nec in legibus istum praescribentibus diuini quid inesse, ideoque ipso Paulo auctore vilipendenda esse, et, ut diuina auctoritate indigna, eicienda e sacra scriptura. Hoc autem virorum doctissimorum nostraque laude maiorum iudicium fere esse temerarium, aequi rerum arbitri agnoscent, qui diuersum modum ac consilium, diuersam temporis rationem obseruandam esse in dictis, quae sibi contradicere videntur, norunt. Pretium, quod Moses tempore cultui leuitico statuebatur propter adumbrationem sacrificii Christi, non amplius ipsis Christi temporibus valuit, et gloria Christo competens, non potuit tribui istius umbris. Proinde si comparisonem instituas inter praestantiam Christi et adumbrationem eius per cultum leuiticum, sane hic recte *ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ σοιχεῖα* nominatur, qui suo tamen tempore erat res vtilissima et praestantissima. Ut diuersa fuerunt ecclesiae tempora, decebat etiam diuinam sapientiam, diuersis temporibus, siue diuersis aetatibus ecclesiae, diuersimode cum ecclesia agere. Cum enim certis de causis non visum esset Deo, statim mittere filium suum, necesse fuit, ut pedetentim et paulatim, donec iste sol iustitiae oriens tenebras noctis prorsus depelleret, lux affulgeret ecclesiae. Plane se res habet in Dei oecono-

cono-

conomia, sicut, auctore Apostolo, in conuersatione patris cum filio. Nam, non solet pater cum filio puero aliter agere, quam si puer seruus esset, licet sit filius et heres: non aperit ei animum suum, neque enim aetas illa capax est significationis tam nudae et apertae, moris et mentis paternae: sed ubi filius peruenit ad aetatem adultam, pater solet cum eo agere familiarius, ac primum incipit exuere feueritatem illam paterni vultus, et cum filio mentis suae arcana communicare. Duo prius liceat, quam ab hac disputatione discedam, monere, quae tum ad conciliandi modum spectant, tum ad totam disputationem, quae hodie de eo agitur, an omnia, quae videantur in Vet. Testamento ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ σοιχεῖα esse, ex sacris literis sint eiicienda. Dudum ipsi Iudaei obseruarunt, optimam esse conciliandi rationem eam, quae interueniente tertio aliquo scripturae loco peragitur et confirmatur; si nimirum duo versus sibi inuicem contradicant, suspendendum esse iudicium statuunt tam diu, ער שיבוא תכתיב השלישי ויכרים בניהם, donec veniat locus tertius et praeponderet inter eos. De qua re Io. Henr. Hottingeri verba in Thes. philol. p. 230. huc transcribere me non poenitet. Apparet hinc, ait, quam fuerint Iudaei in conciliandis scripturis sacris religiosi. Nihil certe veritati conuenientius, nihil ad vindicandam scripturae auctoritatem opportunius, nihil denique pro optimi interpretis partibus commodius dici potuisset. Viderunt nempe, non in ipsam statim debachandum esse scripturae maiestatem, si vel maxime nos difficiliora quaedam eius exerceant loca, aut ἐναντιοφάνεια occurrat: sed laborandum potius, vt, per συμβιβασιν, seu collationem, omnia apte in bibliis cohaerere, et obscuriora, aut in speciem pugnantia loca, ab ipso Spiritu sancto, alibi clarius loquente, conciliari, demonstramus. Haec ille. Nunc exemplum supra

allegatum obseruationi subiiciemus. Moses laudauit leuiticum cultum et promisit, omni felicitatum genere cumulatam iri, qui ex mandatis istis viuerent. Paulus contra, sabbatha, ac festa nouiluniorum iudaica, varia sacrificia et leges de omnibus istis rebus, appellat τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ σοιχεία, quae nullam potuissent dare cuidam perfectionem et abrogata essent, διὰ τὸ αὐτῶν ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελῆς; propter infirmitatem earum rerum et inutilitatem, lex enim ceremonialis expiare non valet. Quid fiet adeo cum istis, quae de tota legis oeconomia habentur in scripturis? num eiicienda tanquam inutilia, et expungenda, vt Dei verbo indigna, et ab ipso Apostolo pro inutilibus pronunciata? Neutiquam! Christus enim se arbitrum constituit Matth. XI, 13. et dixit: πάντες οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννη προεφήτευσαν. Quibus hoc voluit dicere, oeconomiam legalem vsque ad Ioannis aduentum in pretio fuisse, nunc autem abrogatam. Legis et Prophetarum nomine Christus non euangelicas conciones, quae in Mosis et Prophetarum scriptis extant, sed conciones proprie legales, et typos Messiae intelligit. Quanquam igitur Moses et Prophetae vaticinati sunt duntaxat vsque ad Ioannem; et Christus est impletio ac finis legis, Rom. X. libri tamen Veteris Testamenti nihilominus in ecclesia legendi, et omnia, quae continentur in istis, suo loco ad insignes vtilitates et aedificationem piorum accommodanda sunt. Alterum quod monendum mihi sumseram, est hoc. De scripturae sacrae diuina auctoritate tutius rectiusque non potest iudicari, nisi vbique respicias Christum. Reuelationis enim supernaturalis necessitas aliter vix probari potest, nisi dicas, eum in finem Deum illam procurasse, vt homines inde omnes cognoscant medium reconciliationis nostrae cum Deo, et redemptorem, qui effecerit eam, Iesum Christum,

et

et ordinem, quo participes possimus gratiae reconciliationis fieri. His positis, et quis repugnaret? non potuit non fieri, quin omnia in sacris literis V. T. haberent respectum ad Christum, seruatorem hominum, et ex hoc lucem suam veram libri biblici omnes fere acciperent, isti etiam, qui genealogiae Christi particulas tantum continent. Cum enim redemptio hominum, per Christi perpeffiones et mortem perficienda, non potuit, inde ab origine mundi, omnibus diebus fieri, sed oportuit Christum opus certo quodam tempore fuscipere et perficere, facile cognoscitur, ea tempora, quae ante Christi aduentum praeterfluxerunt, eosque libros, qui tum ad eruditionem hominum in doctrina de Christo scripti sunt, non potuisse ea luce collustratos esse, qua lucent, qui post peractam hominum redemptionem, et postquam sol iustitiae omnia clarissima luce collustravit, sunt conscripti. Tanquam cum filiis pueris Deus olim agere debuit cum hominibus, Seruatore Christo nondum nato, quibuscum post eius natiuitatem grauiora quasi tractare potuit. Quicumque haec circa lectionem sacri codicis negligunt, non possunt non in pluribus locis res diuina Maiestate non dignas, multa leuia, non lectu digna, et *euangio* *pharias* sine numero deprehendere: qui autem scopum scripturarum sacrarum vbique praefixum habebunt Christum, cognoscent, tam amice praecepta omnia, monita vitae, exempla ad imitationem proposita, cultuum cumprimis instituta, conspirare, vt ad vnam omnia formata expressaque cernantur ideam, et ex vno promanasse fonte, ita autem distributa, vt omnibus omnium temporum hominibus, quae sibi profunt, attributa videas. Praestantissimi omnium temporum Theologi de hac re ita statuerunt, vt sibi persuaferint, lectionem biblicorum sacrorum, praecipue Vet. Testamenti, quae negligat venturum Messiam, nil

utilitatis prolaturam esse: ad vnicum enim eundemque scopum omnes collineant libri sacri, qui est Christus Servator. Quo pertinet illud Augustini tract. 9. in Ioan. Non sapit vetus scriptura, nisi Christus in ea intelligatur. Quae non ita sunt intelligenda, ac si in omnibus omnino scripturae verbis et effatis proxime de Christo Mediatore agatur, quod qui ostendere student, se literasque sacras contemptui exponunt; sed hoc modo, vt credas, omnia instituta Moisaica, totamque eius oeconomiam respexisse ad Christum. Satis liquet, Paulum Apostolum auocare studuisse Hebraeorum animos, a studio rituum et ceremoniarum, ad Christum solum, Cap. XIII. Ep. ad Hebraeos, hoc pacto; etsi veteres Iudaei in iis ritibus se exercuerunt, non inde tamen vllum fructum, sed a Christo, ad quem omnes ritus, omnia instituta, omnia sacrificia spectabant, salutem consecuti sunt; Christus enim, *χθες καὶ σήμερον ὁ αὐτός*, est idem heri, hodie, et in aeternum, hoc est, nunc Servator non est ita, vt olim non fuerit, atque vt non sit futurus in aeternum Servator. In hoc sensu verba Augustini sunt accipienda; Biblia sacra sunt legenda, ac si sanguine Christi per totum scripta essent, i. e. vbicunque legas in sacris literis, et videas leuia, in se quidem inutilia, et ad excolendum animum nequaquam apta, credas, vel totum, cuius partes sunt, vel ipsas partes respectum quendam habere ad mediatorem Deum inter et homines. Videntur mihi, pro qualicumque meo iudicio, in hoc, viri doctissimi, qui, multa in scripturis occurrere nimis leuia, diuinae Maiestati minus congrua, et sibi hinc illinc repugnantia, iudicant, peccare, quod scopum scripturae praestantissimum et cuius gratia praecipue Deus curauit, vt conscriberentur libri sacri, rationem reconciliandi nos cum Deo per Christum nimis leuiter tangant, et modo sententias acutas, apophthegmata, disciplinam

plinam et praecepta virtutum vbique desiderent. Quid enim aliter sibi volunt acutissimi isti, et in caeteris non satis laudandi viri, qui talem instituendi rationem a sanctis scriptoribus postulant, omnibus quae sit omnium temporum hominibus conueniens et utilis, et nullas res, quae genti, populo, regioni, certis moribus sint propriae, et vsui communi, vt putant, nihil profuturae contineat, quam alium, praeter Christum, obtrudere scripturae sacrae scopum. Ita tamen sensim permutasse videntur sententiam suam viri laudati, vt, quae omnium vsui non satis respondent in literis sacris, non eiicienda prorsus cupiant, sed doctrinae Noui Testamenti non aequiparanda censeant, et Christianis, ne toties V. T. legant, quoties Noui Test. praecepta perlustrent, suadeant. Quis huic consilio contradiceret? Satis dixisse nos putamus de iis, quae, ad conscribendam qualemcunque hanc commentatiunculam, nos denuo excitauerunt, et aliquatenus impulerunt; quia amici, quibus consilium nostrum olim susceptum, commentandi quaedam de profectioibus Abraami e Charris satis est notum, nos interdum viferunt, quod quidem refellere alios incepissemus, nostram autem sententiam, nec explicauissemus satis, nec absoluissemus. Defungemur itaque haecce scribendo nostro officio, non ea tamen capti fiducia, vt crederemus, viris doctissimis nos esse satisfacturos: de quorundam suffragiis non mediocriter gaudebimus.

His praemissis ad ipsam disputationem veniendum est, qua statuendo, ad minimum bis Abraamum e Charris profectum esse in Chananaeam, Mosen et Stephanum, diuersimode de hac re disputantes, conciliabimus, et rei veritatem argumentis, vt speramus, idoneis euincere studebimus. Ita autem, vt statim in limine humanissimus lector nostram
intel-

intelligat mentem, versabimur, vt ante omnia rem ipsam, Mosen inter et Stephanum controuersam, de Abraami e Charris profectioibus in Chananaeam clare et distincte proponamus. Deinde sententiam de pluribus, praecipue duplici Abraami e Charris profectioe, ad dirimendam controuersiam et componendam *ΕΥΑΓΓΙΟΦΑΝΕΙΑΥ* distincte fideliterque enarrabimus, vt facillimam commendabimus, et rationibus, quas probabilitas admittit, corroborabimus: tum Anonymi cuiusdam propositam ad pugnam inter Mosen et Stephanum dirimendam, conciliandi modum, cui nostrae sententiae refutationem adiecit, huc transcribemus; post eandem refutabimus: porro nos variorum in hac re errorum accusatos defendemus; et tandem qualis utilitas ex tota hac in sacros libros retundet disputatione Deo volente adiciemus. Non tanta sumus arrogancia, vt existimemus, hanc commentatiunculam omnibus christianis, omni tempore viuentibus, fore vtilissimam, quae omnimoda utilitas ne quidem sacris literis potest adscribi: sed, vt fieri solet, alii hoc studiorum genere, alii delectantur alio, ideo satis laboris et fructus nos percepisse et messuisse existimauerimus, cum pauci aequi harum rerum iudices haec legerint, nec inutiliter nos collocasse operam in hac re elaboranda, iudicauerint. Scribebam Portae, Mense April. MDCCCLXXVI.

CON-

CONSPECTVS CAPITVM.

C A P. I.

Profectiones Abraami e Charris in Chananaeam a Mose et Stephano descriptae. Pugna inter sacros scriptores exinde orta. Alter viuo parente Thareo, alter eo defuncto, Abraamum e Charris exiisse, asserit. Varias Interpretum et Chronologorum sententiae de facienda medela.

C A P. II.

Optima conciliandae pugnae ratio proponitur. Abraami natalis designatur. Bis exiisse eum e Charris, demonstratur, primum viuo, deinde mortuo patre. Omnia argumentis fulciuntur.

D

CAP.

C A P. III

Contrariae rationes obiiciuntur. Obiecta argumenta diluuntur.

C A P. IV.

Noua cuiusdam anonymi sententia de egressu Abraami e Charris, non mortuo, sed viuo patre Thareo, auctoris verbis narratur.

C A P. V.

Argumentis inuictissimis nouus conciliandae pugnae modus refellitur.

C A P. VI

Vtilitas totius disputationis docetur. *Causae των αλυτων* et *ἐναντιοφαινων* in scripturis sacris occurrentium indicantur.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

ARGVMENTVM.

Multa intellectu difficiliora et *ἐναντιοφαινόμενα* occurrunt in sacra scriptura. Talis *ἐναντιοφάνεια* apprehenditur in Mosis et Stephani seu Lucae descriptione, qua tempus profectiois Abraami e Charris definiunt. Variæ doctorum virorum sententiæ proponuntur. Prima, vel Mosis narrationem, vel Stephani orationem corruptam esse, statuit, quæ refellitur. Altera mutat natalem Abraami, et totis sexaginta annis posteriorem facit contra scripturæ et veterum testimonium. Tertia duplicem statuit Abraami e Charris discessum, quæ quodammodo Petauiana dici potest, et a nobis defenditur. Vltima sententiæ plane noua et inaudita interpretatur verba græca Stephani, longe alio, quam genius linguæ græcæ ferre potest, modo.

ibros scripturæ sacrae fere omnes aliquid continere reconditi, quo humani acies ingenii vix penetrare valeat, omnes vnanimi consensu confirmant interpretes. Plurima quidem, quæ sunt necessaria salutis, facillime sunt intelligenda et exponenda, at nonnulla, pretiosa quidem illa, ita tamen comparata, vt iis absque perniciæ carere possis, quæ ad delicias biblicas pertinent, et a quibusdam male ad

deturbendam fidem diuinam allegantur, summa industria et improbo eruenda sunt labore. Eiusmodi deprehenditur difficultas in historia *Mosis*, vbi profectio Abraami e Charris describitur, et *Stephani* Protomartyris oratione, qua Abraamum e Charris migrasse in Chananaeam post obitum Tharei asseritur. Breuiter, at perspicue huius proponam difficultatis rationem, vt Lectores humanissimi ἀλυτον, quod in his locis occurrit, intelligant, et quo commentatiuncula haec praecipue spectet, statim in limine perspiciant. Moses diuinus historicus affirmat, Abraamum natum esse anno aetatis Tharei 70. Genes. XI, 26. vbi haec leguntur verba: וַיְהִי תַרְחָ וַיְהִי אֵת אֲבָרָם אֵת נַחֹר וְאֵת הָרָן: שְׁבַעִים שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת אַבְרָם, i.e. Thareus vixit septuaginta annos, et genuit Abraamum, Nachorem, et Haranem. In quo graeca LXX. interpretum verba conueniunt cum hebraicis, quae sunt: καὶ ἔζησε θαρα ἔτη ἑβδομήκοντα, καὶ ἐγέννησε τὸν Ἀβραμ, καὶ τὸν Ναχωρ, καὶ τὸν Ἀράν. Deinde addit Moses, exiisse Abraamum e Charris anno suae aetatis 75. Genes. XII, 4. his verbis: אַבְרָם בֶּן־חַמֶּשׁ עָשָׂר וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן: i.e. Abraamus septuaginta et quinque annorum exiit e Charris. Ergo Tharei 145. Tandem Stephanus in splendidissima ad summum Synedrium Hierosolymitanum oratione pronunciat, profectum esse Abraamum e Charris post mortem Tharei. τότε ἐξελθὼν, ait Actor. VII, 4. ἐκ γῆς Χαλδαίων, κατέκησεν ἐν Χαρρᾶν. Κακῆθεν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆ, μετέκισεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε. Denique tamen confirmat Moses, Thareum 205. aetatis anno mortuum esse: pergunt enim Gen. XI, 32. וַיְהִי יָמֵי תַרְחָ חַמֶּשׁ עָשָׂר וְחָמֵס שָׁנִים וּמְאַתָּים שָׁנָה וַיָּמָת תַּרְחָ בְּהָרָן: quumque essent dies Tharei, quinque anni, et ducenti anni, mortuus est Thareus Charris. Inde inter Mosen pugna oritur et Stephanum. Cum Thareus, qui 205. annos vixit, aetatis suae 70. genuit Abraamum, qui anno aetatis suae

suae 75. exiisse e Charris dicitur, necessario efficitur, Stephanum in oratione falsa retulisse, constituendo profectionem Abraami e Charris demum mortuo Thareo. Contra vero si Stephani orationem fundamenti loco ponas, efficitur, Mosen Abraami natalem falso in annum 70. Tharei coniecisse, qui ad annum 130. vitae eius pertineret. Ne quid obscuri humanissimo Lectori relinquatur, quod ipse in meis non sentiam verbis, Hieronymi verba de hac re, quae in Quaest. siue Traditionibus hebr. leguntur, adiciam. Si enim, inquit, Thara, pater Abraae, cum adhuc esset in regione Chaldaea, septuaginta annorum genuit Abraam, et postea in Chanaan ducentesimo quinto aetatis suae anno mortuus est: quomodo nunc post mortem Thare Abraam exiens de Charra, septuaginta quinque annorum fuisse memoratur, cum a natiuitate Abraae vsque ad mortem patris eius, centum triginta quinque fuisse anni doceantur? Hieronymus eodem loco hanc quaestionem indissolubilem vocat, et quicquid tandem explicandi causa addit, quod egressus sit Thareus cum filiis suis de igne Chaldaeorum, quibus verbis exprimit hebraica באר כשדים, frigidum et a simplicitate scripturae alienissimum censet Mercerus. Non tantum Hieronymus hanc quaestionem perdifficilem iudicauit, cum Augustino de Ciuitate Dei lib. XVI. cap. XV. qui: Erit quippe, ait, si ita est, indissolubilis quaestio; sed e recentioribus scriptoribus Iosephus Scaliger in Animaduersionibus Eusebianis, p. 17. etiam verba Stephani crucem vocat, omnibus fixam interpretibus: Imitemur, inquit, modestiam vetustissimorum Iudaeorum, qui vbi in nodum vindice dignum inciderunt, hoc modo defunguntur, Elias soluet. At omnes isti, qui cum Scaligero, aliis, ita senserunt, et *εὐαντιοφανεῖας* rationem penitus inspexerunt, nequaquam intermiserunt conferre, quae ad conciliationem locorum facerent, bene edocti, in scripturis sacris canonicis nullam esse veram contradictionem,

nem, quoniam illae a Deo ipsomet immediate inspiratae, et virorum Θεοπνεύτων manu ceu calamo Spiritus sancti exaratae. In superioribus seculis omnes fere ita statuebant christiani, et nemo ex ἐναντιοφανεῖαις aduersus scripturae sacrae diuinitatem insurgbat: sed quae pugnare videntur, ait Flacius part. 2. Clav. pag. 38. nostra culpa ex ignorantia talia esse aestimantur, quia vel res vel sermonem non intelligimus, vel circumstantias non satis expendimus. Nostro autem tempore ita colligunt viri doctissimi: quorum librorum auctores sibi contradicunt, isti non diuinae possunt esse originis; ergo abiiciunt particulas sacrarum scripturarum, imo totos libros, et elaborant in eo, vt nouum librorum diuinorum catalogum efficiant, in quibus, ex istorum sententia, nil vel Deo indignum, vel vnitantum populo terrarum proprium, occurrat, nec vllae ἐναντιοφανεῖαι legantur. Quicquid sentias de intempestiuo hoc virorum doctorum studio, id tamen exinde colligas, quo tempore propter aduersariorum impetus omnia, quae in sacris literis leguntur, diligentius et accuratius examinantur, eo ἐναντιοφανεῖαι etiam maiori cura sunt examinandae et expendendae. Quae cum ita sint, liceat ante varias virorum doctorum opiniones de hac re proponere et breuiter examinare, quam ad nostram proponendam aliorumque iudicio subiiciendam progrediamur. Nemo vero ita me ingenio otioque abundare putet, vt omnibus doctorum hominum de difficili hac re sententiis enumerandis, lectores obtundam, cum consilii mei institutique rationi sufficiat hoc, vt cunctas opiniones ad certas classes referam, et quae sententia prae caeteris sese mihi veritatis specie commendet, et quomodo ea rationibus, ex textu sacro et natura rei petitis, sit confirmanda, ostendam. Si omnes lustrarimus, qui de conciliando Stephano in hac re cum Mose aliquid scripserint, ad tres commode classes reuocari videntur posse. Prior, quae paucis placuit, ratio componendi dicta Stephani

et

et Mosis est, quae vel seriem narrationis Mosaicae interrumpit et Stephanianae orationi accommodat, vel hanc ad illius normam, quasi corrupta sit, restituit. Morinus in Pent. Samar. exercitat. 4. cap. I. asserit, in exemplari Samaritano sic legi, *et fuerunt dies Thare* 145 etc. qui tamen in textu hebraeo, ducentesimo quinto aetatis suae anno mortuus dicitur. Verum istius codicis *voſeia* ab Hottingero Exerc. Antim. et aliis probata est: et Simeon de Muis in censura exercitationum Morini in Pentateuchum Samaritanum pag. 88. caet. inquit, verum quid causae est, quod Hieronymus ad soluendam indissolubilem, quam vocat, quaestionem, Samariticum exemplar, quod habebat in manibus, non consuluerit, ac nullam eius saltem, vt alias interdum solet, mentionem fecerit. Non alia sane causa esse potest, quam istud Samariticum exemplar flocci fecerit etc. Mihi autem videtur verisimilius, allegatam a Morino in exemplari isto Samaritico, quo vsus est Hieronymus, non existisse lectionem; alioqui enim causam non videmus, cur Hieronymus hic perinde ac alibi differentiam inter exemplar istud ac textum hebraeum non notaret. Multo minus ii audiendi sunt, qui, Stephanum concionis aestu lapsum esse memoria, aiunt, quapropter incaute dixit Bucholcerus in Isag. Chronol. verba Stephani cum grano salis esse accipienda, et Acta ad Genesin, ceu lignum ad normam, exigenda. Quam sententiam aliquo modo isti amplecti videntur, (ita tamen, vt ex incuria tantum scribarum commutationem esse factam sibi persuadeant) qui *πριη η* Actor. VII, 2. in locum *μετα το*, et hoc in illius locum transpositum esse statuunt, et restituendo quamcunque vocem in suum, vt putant, locum, sensum inde Stephani verbis congruentem talem affingunt, vt, istum nil omnino de exitu Abraami mortuo patre Thareo dixisse, sibi et aliis persuadeant. Qui viri docti eo progressi sunt, vt hunc nodum non soluere, sed secare non dubitauerint, sciant, hunc
locum

locum nondum ita depositum conclamatumque esse; vt ad vltimum illud medicinae auxilium nobis sit decurrendum. Consensus codicum omnium, et amica interpretationum conspiratio, satis, opinor, horum verborum auctoritatem ab iniuria nimis seuerorum criticorum vindicant. Quam multa sunt in sacris libris, quae dicuntur *ἀπορα*, e quibus audaciores quique Chronologi nullo se negotio explicant: prudentiores tamen inscitiam fateri malunt, quam perspicuam verborum auctoritatem nouis commentis eludere. Atqui non sic impedita est quaestio, vt propterea vadimonium deferendum sit.

Alteram classem, qui auctoritati sacrae scripturae diuinae, conciliando Mosen et Stephanum, consultum iuerunt, pono eorum, qui Abraamum volunt non septuagesimo, sed centesimo trigesimo anno Tharei natum esse, qui idcirco annos a diluuiio ad natalem Abraami plures computant, nempe 352. vel (si Cainanum inferas, cui annos 30. tribuunt) 382. Ad hoc asylum quamplurimi scriptores confugiunt, opinantes, verba Mosis ordinem filiorum Tharei non exprimere, sed ita explicanda esse: *Thara erat* septuaginta annorum, quando primum liberos generare incepit, inter quos fuerunt Abraam, (vt pater fidelium primo nominatus) Nahor, (primogenitus) et Haran (secundo genitus.) Non satis liquet, an patrum quorundam sententia huc redierit, etsi e veteribus Chrysofomo et Theodoreto a nonnullis tribuatur, vt Abraami natalem in centesimum trigesimalium Tharei annum coniecerint. Isaac Vossius autem, qui in Dissertat. de aetate mundi summa hanc causam vehementia egit, *Minime audiendi sunt*, ait, qui septuagesimo Tharae anno Abraamum natum fuisse, contendunt. Rectius illi, qui in annum patris 130. natalem eius coniciunt, ac primogenitum fuisse negant, sed dignitatis ergo primo nominari statuunt, quod ipsum quoque in Noachi libe-

ris

ris contigit, non enim Sem, sed Iaphet maximus natus erat. Argumenta, quae pro vulgari opinione afferunt Scaliger et Petavius, frigida sunt, nec confutatione digna. Si ex nudis verbis et vehementia, qua prolata sunt a Vossio, ad argumentorum vim valeret conclusio, actum esset de mea sententia, et omni, quem in hac re sustinenda suscepi, labore. Sed si ad argumenta Scaligeri et Petavii responsionem tentare placuisset Vossio, aliter forsitan sensisset. Augustus Pfeiferus Dub. vex. pag. 105. pluribus hanc defendit sententiam: cui Iunius et Tremellius accedunt, qui, teste Glassio in Philol. S. Lib. III. Tract. III. Can. 3. p. m. 751. ad verba Genes. XI, 26. cum vixisset Terach septuaginta annos, genuit Abraamum, et Nachorem, et Haranem, h. e. gignere coepit, ita commentati sunt: *Et primo quidem* genuisse Haranem, hac ratione constat: Therach pater anno aetatis 205. Charane mortuus est, Genes. XI, 32. Mortuo patre Abram Charane abiit peregrinatum in terram Chanaan, Act. VII, 4. In abitione illa Abram natus erat septuaginta quinque annos, Genes. XII, 4. Subtractis his 75. annis aetatis Abraami, a 205. aetatis Terach, remanent 130. anni aetatis Terach, et hoc anno genuit (vix constat) Abraamum. Gignere autem is coepit anno aetatis septuagesimo. Igitur sexaginta annis a primogenito distat Abram. Ad probandam hanc opinionem allegant fautores hunc canonem: Verbum, quod actum completum significat, accipiendum quandoque inchoatiue. Et quid inde? Sumunt verbum *genuit* pro *gignere coepit*, et sic pro demonstrato habent, Abraamum, etsi primo loco inter filios Tharei nominetur, non esse primogenitum. Sed cum *genuit* positum est pro *gignere coepit*, nonne hic emerget sensus: Thareus gignere coepit Abraamum, et gignere coepit Nachorem, et gignere coepit Haranem? At vero hoc quid est? num rei difficultatem hac ratione sublatam censet? num nullus horum, Abram, Nahor et Haran, perfecte genitus est, sed tantum gigni

E

coepti?

coepti? Ad hoc cur descendant auctores huius sententiae, allegant eiusmodi rationem, ut ostendant, modum loquendi permittere hoc, si dicant, Abraamum esse ultimum inter tres Tharei filios, et honoris tantum gratia primo loco esse nominatum. Nonne autem erroris argui videtur Moses, imo mendacii, hac adhibita explicandi ratione? quicquid adiiciant defensionis exinde, quod Abraamo, licet inter filios Tharei primus nominetur Genes. XI, 26. 27. illud non ratione generationis et aetatis, sed respectu dignitatis et excellentiae propter electionem et benedictionem, contigerit, cui in sequenti capite respondebitur.

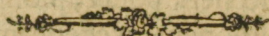
Tertia denique classis est eorum, qui bis ad minimum Abraamum e Charris exiisse statuunt, eiusque natalem isti anno, cui Moses disertis verbis adscripsit, relinquunt, et omnia, quae pugnare videntur, ita componunt, ut legibus verae interpretationis satisfaciant et auctoritatem scripturae sacrae diuinam vindicent, quae componendi ratio nobis videtur optima. Ex eo enim tempore, quo nos aliquid in sanctis literis earumque interpretandi ratione et modo videre et intelligere, adeoque eam etiam de profectioibus Abraami e Charris mortuo patre Thareo difficultatem, eiusque plurimas expositiones cognoscere cepimus, ea, quam Dionysius Petavius de doctrina temp. T. II. Lib. 9. c. 18. et in Rationario P. II. Lib. 2. Cap. 2. accuratius, et e S. Patrum numero Augustinus Quaest. XXV. super Genes. et de Ciuitate Dei Lib. XVI. cap. 15. ac post eum alii paulo obscurius prodiderunt, conciliandi ratio mirifice animo nostro se insinuauit ita, ut examinatis reliquis, hanc probabilissimam, facillimam et aptissimam cognosceremus. Pro ea itaque, quantum tenuitas virium permetteret, certare iam tunc decreueramus; et quoniam post Petauium variis denuo fuit exposita aduersariis, constitue-

stitueramus data occasione denuo eam proponere, et aduersus contradicentium obiectiones defendere, cui rei sequens assignauimus caput, certa spe freti, capite demum quinto ita satisfactum iri omnibus aduersariorum responsionibus, vt ne quis superesse videatur dubitationi locus. Antequam id fiat, commemoranda est noua cuiusdam auctoris opinio, quae quartam quasi classsem constituit eorum, qui occupati fuerunt in dirimenda *ἐναντιοφάνεια* inter Mosen et Stephanum intercedente. Scripsit iste disquisitionem exegeticam de exitu Abraami ex Haran, viuo, non mortuo, patre Tharah, in qua ostendere nisus est, verba *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆς*, non significare, mortuo patre, sed viuente isto, vt hoc modo saepius allegata pugna inter Mosen et Stephanum tollatur. Non memini, me vnquam apud vllum scriptorem eiusmodi interpretationem, ab vsu loquendi plane abhorrentem, et scriptori sacro aliam omnino sententiam, quam in mente habuit, affingentem, legere; cum tamen omni cura et diligentia suam exornare causam, et de repetita Abraami e Charris migratione refellere sententiam quaesiuerit, nostrum erit, vt mentem doctissimi auctoris vberius explicemus, et defendendo Petauium, leges interpretandarum literarum sacrarum violasse doceamus. Illud autem melius quomodo fieri possit, non videmus, quam vt laudati auctoris disquisitionem exegeticam, quoad praecipua capita, quia in paucissimorum hominum manibus esse videtur, huc transferamus, et in caput tertium coniiiciamus, cui responsionem capite quarto et refutationem adiiciemus. Caeterum non aegre feret quisquam hanc nimis fere extensam scribendi rationem, neque male interpretabitur, quod in librum accreuerint, quae paucis expedienda erant, qui cogitauerit, quo plures de re quadam scripserunt, et in diuersas explicandi et probandi rationes abierunt, eo magis implicatur et irretitur res, eo plura impedimenta superanda, quam ipsam aggredi,

explicare et demonstrare possimus. Recensent insuper theologi inter interna diuinæ scripturæ, et ex natura eius ac proprietatibus resultantia argumenta, concinnam librorum sacrorum harmoniam, et ita concludunt: Quæ scriptura tam constans vbique sibi, et æquali filo pertexta, vt nihil in ea hiulecum, nihil alteri aduersum, et contrarietate quadam appareat suspectum, non potest non esse diuina; sed hæc concludendi ratio, quæ olim valebat, non amplius nostro valet seculo. Multi enim doctissimorum virorum ita iam statuunt de sacris literis: Quæ scriptura continet contradictiones, et varias res Deo indignas, ea non potest esse *θεόπνευστος*. Nunc autem scripturam sacram huius vitii accusant et efficiunt inde probationem diuinæ auctoritati scripturæ sacrae contrariam. Quo diligentius eiusmodi generis argumenta hodie colliguntur, eo accuratius omnia huc spectantia denuo sunt examinanda et expendenda.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

ARGVMENTVM.

Sententia de migratione e Charris duplici in Chananaeam, vt probabilissima et commodissima ad dirimendam *ἐναντιοφασειαν* commendatur. Natalis Abraami neutiquam est permutandus, quem a Thareo genitum anno eius septuagesimo scriptura docet. Argumenta adducuntur firmissima. Primum e natura historicae narrationis defurctum. Obiectiones diluuntur. Alterum ex aduersariorum obiectione deductum, qua euincere student, Abraamum honoris causa primum locum inter fratres in narratione Mosaica obtinere. Contrarium ostenditur. Omnium seculorum consensus allegatur. Breue diagramma aetatis Abraami. Summa Petauianae sententiae de duplici migratione Abraami e Charris in Mesopotamiam, ad conciliandum Stephanum cum Mose, enarratur. Tria capita rei constituuntur, quorum prius docet migrationem Abraami ex Vre Chaldaeorum in Charras: alterum, profectionem e Charris primam viuente adhuc patre Thareo: tertium, secundam profectionem e Charris in Chananaeam, mortuo parente et sepulto. Omnia probantur et illustrantur argumentis et testimoniis.

Animos hominum ita a natura esse comparatos, vt duabus aut pluribus sententiis in re dubia a viris doctis propositis, ad illarum vniam praecipue inclinent, ipsamque suam quasi faciant, nullus, nisi qui se ipse nunquam attendit, ignorat. Quid est ergo, quod nos impediatur, ea, quae nobis probabilia videantur, sequi; quae contra, improbatur: atque affirmandi arrogantiam vitare, fugere temeritatem. Probabilior, quam amplector, sententia ad dirimendam *ἐναντιοφασειαν* inter Mosen et Stephanum semper nobis visa est Augustino et Petauio probata, de duplici Abraami e Charris exitu, quam etsi iam

antea ab vno et item altero allatam scio, tamen, quoniam in primis Petauius eam defendit maiorique auctoritate confirmavit, non dubito Petauianam appellare; haec autem facillime omnem tollit pugnam et partes dissidentes coniungit. Supra iam diximus, interpretes, vt tollant scrupulum sexaginta annorum, qui in Chronologia ex diuersis natalis Abraami annis exoritur, et *ἐναντιοφασειαν* inter Mosē et Stephanum component, in varias, praecipue tres abire partes. Quidam aut Mosi aut Stephani verba corrupta esse coniiciunt, et apud Mosē pro 205 legendos esse annos 145. aut apud Stephanum *πρὶν ἢ* cum *μετὰ τὸ* permutatum esse; alii sequuntur verba Stephani, sicuti in editionibus nostris leguntur, et vim inferendo verbis et ordini Mosi, quo nominauit filios Tharei, mutant natalem Abraami: alii denique praeferunt Mosē, et mirum in modum eloquia Stephani detorquent. Nostra autem sententia vtrique scriptorum sacrorum suum relinquit textum, nihil statuit corrupti aut adulterini, sed hoc ponit pro certo, Mosē et Stephanum de diuersis migrationibus Abraami e Charis, illum de priori, hunc de posteriori et vltima loqui. Cum autem, paucos futuros esse, qui verbis nostris, sine allegatis firmissimis argumentis, fidem habeant, facile intelligimus, rem nostram explanabimus argumentisque corroborabimus.

Ante omnia igitur scriptura sacra duce ostendemus, ordinem filiorum Tharei, Abraam, Nachor, Haran, neutiquam esse permutandum, sed Abraamum vere septuagesimo patris sui Tharei anno, non centesimo trigesimo esse natum; quod vltimum Bonfrerius in Genes. cap. XI. Glassius in Philol. S. Libr. III. Tract. III. can. 3. p. m. 547. Aug. Pfeifferus in dub. vex. p. 94. alique plurimi recentiorum falso sibi persuaerunt: quibus ab Aegidio Strauchio in Op. chronol. Part. spec. lib. IV. cap. 5. adiunguntur, Nicolaus de Lyra, Caluinus, Caietanus, Martyr,

Martyr, Torniellus, Musculus, Beroaldus, Salianus, Pareus, Iunius, Henricus Philippi, Iacobus Capellus, Ludouicus Capellus, Temporarius, Vsserius, Interpretes Belgæ, Wilhelmus Langius, Wichmannus, et Isaacus Voffius in dissert. de aet. mundi, pag. 259. deinde quomodo ex isto Abraami natali redundans difficultas circa exitum eius a Petauio docte et probabiliter sublata sit, suis verbis non turbato ordine narrabimus: tandem vero Petauii mentem pluribus verbis exponemus et necessariis, quas admittit res probabilis, probationibus corroborabimus; id vero optime fiet, si eandem ab obiectionibus doctorum virorum vindicaturi sumus. Nostrum erit, perspicue et breuiter dicere; Tuum vero, humanissime Lector, pro doctiori et acutiori Tuo iudicio iudicare, et quid in causa nostra sperandum sit, iubere.

Fundamentum et cardo præsentis *ἐναντιοφανείας* est Abraami annus natalis, cuius certitudinem post alios ita statuemus, vt omnium certissimi et sanctissimi scriptoris *Mosis* verba, quibus annum, de quo quaestio est, definit, perpendamus, et ab iniquis interpretationibus vindicemus. Ita vero docet Genes. XI, 26. *וַיְהִי תָרַח שְׁבַעִים שָׁנָה וַיֹּולֵד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחֹר וְאֶת־רָרָו:* i. e. vixit Thareus septuaginta annis, et genuit Abram, et Nachor, et Aran. Nihil dilucidius his verbis desiderari, nihilque clarius aut expressius fingi posse, vel parum interpretationis regulas edoctus videt: attamen propter Stephani narrationem facere se necessario dicunt recentiorum quidam, vt anno Tharei 130. natum esse Abraamum asserant. Neque sibi contrarium Mosen in allegatis verbis putant eam ob rationem, quia iste tres filios simul nominet, neque definiuerit, quo ordine, et quo anno quisque natus sit. Nobis exploratissimum est, Abraamum a patre genitum eo anno, quem Moses in scripta retulit, ætatis septuagesimo, eundemque primogenitum

tum esse. Operae tamen pretium nos facturos existimamus, argumenta quaedam verbis Mosis in se clavis, sed extrinsecus obscuratis addendo, quibus mentem illius clarissimam fore speramus.

Primum argumentum contineat ille canon: *Quoties in scriptura sacra historice maxime quippiam narratur, nude ac simpliciter accipienda verba ipsa sunt, eo sensu, quem prae se ferunt, nisi aliud inde sequatur, quod absurdum aut pugnant videatur.* Ad haec verba videor summum aduersariorum audire clamorem, meam orationem ita interrumpentium: Nunc autem hic locus est talis, ex quo absurdum et pugnant sequitur: efficitur enim exinde, vel *Mosen*, dicendo Genes. XII. Abraamum septuagesimo quinto suae aetatis anno e Charris exiisse, vel *Stephanum* Act. VII. affirmando, ipsum mortuo patre Thareo exiisse, falsa retulisse, si id verum est; quod itidem *Moses* indubie asserit, Thareum anno aetatis suae ducentesimo quinto mortuum fuisse. Sed vltima canonis verba me statim defendent, quae sunt: *idque ipsum conciliari aliter nequeat.* Iam vero non deest modus, haecce inuicem conciliandi; nam parum versatus in scriptis exegeticis et chronologicis scire potest, a variis variis huius *ἐναντιοφάσεις* componendae rationes esse manifestatas et declaratas. Quo canone velut fundamento constituto, pernegamus, Abraamum alio quam septuagesimo anno patris esse genitum, quoniam hunc annum diserte scriptura concipit. Sed attendendum est, quod dicunt cum Glasfio et Pfeiffero locc. citt. reliqui contrariae sententiae fautores ita concludentes: quoniam scilicet post illa verba, et Thareus vixit septuaginta annis, trium filiorum simul mentio fieret, quos genuisset Thareus, neque diceretur, quo anno quisque istorum genitus sit, effici incertum, quicumque filiorum primogenitus sit, num Abrahamus, Nachor aut Charan. Praeoccupant porro responsonem nostram, dicentes, neque id sibi
contra-

contrarium esse, quod Abraamus primo loco nominetur, quasi ipse propterea sit existimandus primogenitus; potius, eum morem sacras literas interdum obseruare, pergunt, vt dignitatis et honoris causa primo loco nominent aliquem, qui non esset primogenitus, cuius rei exempla proferunt, e. g. illud filiorum Noemi, quorum natiuitatis ordo ducitur ex Genes. X. vbi illorum posterii recensentur; ibi autem sic disponuntur, Iaphet, Cham, Sem. Semus itaque, non quasi fuerit primogenitus, sed ob continuatum in eius familia Dei foedus, primus vulgo nominatur. Ideo probant inter Noachi filios Semo primum locum tribui, cum Iaphetum primogenitum fuisse constet, quam conclusionem Buddeus in Hist. Eccl. V. T. Sect. III. §. 1. p. 255. addit. Huic sententiae patrocinantur etiam Auctores Notarum Geneuensium ad Petauium, ad Cap. 2. libr. II. Ration. dicentes: *Scripturae non insolens est, vt in liberis referendis dignitatis potius, quam naturae suae temporis ordinem obseruet, ac in Abraamo id factum esse, Lirani, Vatabli, Caietani, Haruillei, Tornielli, Saliani, Iacobi Capelli, Ludouici Capelli, et aliorum plurimorum est opinio.* Imo ex antiquioribus expressa Procopii Gazaei sententia fuit, diserte affirmantis, Abraamum natum esse anno Tharei non 70. sed 130. Quem sane non terreat a contradictione tantorum Virorum auctoritas et doctrina? Nihilominus tamen alterum proferre argumentum non timeamus, quo id, quod nimirum in sacra scriptura interdum honoris causa primo loco aliquis nominetur, in recensione filiorum Tharei factum esse, pernegatum ibimus.

Diligenter et accurate instituta historicae Patriarcharum post diluuium enumerationis consideratione, quisque prudens intelliget, Mosen Genes. XI. humani generis aetatem a diluuiio ad Abraami ortum per eos annos putare, quibus quisque Patriarcharum filium illum genuit, qui ad seriem pertinet.

F

Sunt

Sunt vero, vt facile videre est, Patriarchae, qui genuisse dicuntur, numero nouem, summoto Abraamo: nimirum Sem, Arphachsad, Salah, Eber, Peleg, Regu, Serug, Nachor, Thara: totidem sunt, qui geniti memorantur, quorum postremus est Abraamus, primus Arphachsad. Quis autem Interpretum fuit, qui vnquam dubitauerit, quin octo priores Patriarchae iis parentum annis nati sint, qui a Mose ponuntur: vt puta Thareus anno Nachoris XXIX. Nachor anno Serugi XXX. Serugus anno Regi XXXII. Regus anno Pelegi XXX. Pelegus anno Eberi XXXIV. et ita reliqui, per quos annorum ab diluuiio summa decurrit. Quum hic autem a Mose accuratissime seruatus ordo regulae quasi vim sibi arrogat, praecipientis, vt *in quo parentum anno nati dicuntur Patriarchae, in eo etiam vere nati existimentur*, nil impedit, quo minus certo certius affirmemus, non esse consentaneum, alteri, quam septuagesimo patris anno, ortum Abraami adscribere: cum scriptura sacra disertis verbis anno Tharei 70. natum asserat Abraamum, qui praecipuum sane in ea serie locum sibi vindicat, adeo vt eius propemodum vnus causa narratio haec et enumeratio Patriarcharum instituta sit. Multo magis absit, vt putemus, quod non nisi absurdissimum videri potest, eius natalem annum praetermissum esse a Mose, in quem praecipue animum et stilum intendebat suum: fratrum contra Abraami aut amborum aut alterius notatos esse, qui obiter tamen et vnus Abraami causa commemorantur, non vero Abraamus propter eos. Recte Abulensis, Quaest. 31. in cap. XI. Genes. quem citat Petauius in Ration. Temp. P. II. L. II. C. 2. obseruat, cum Noemi filiorum trium nomina et progeniem Moses retulisset, in vnus tamen Semi stirpe annum aetatis numerauit, quo Arphachsadum genuit, quod et deinceps, vt idem Petauius obseruat, in isaaci et Iacobi ortu fecit, omissis annis, quibus nati erant Ismael et Esau. Quenam fingi igitur causa potest, pergit Petauius loc. c. cur,

cur, cum Tharei posteritatem per Abraamum potissimum scriptura sacra propagare vellet, eius ortum in obscuro reliquerit, imo fucum fecerit, ac ludicra ambiguitate lectorum iudicia frustrata sit. *Vixit*, ait Moses, Thare septuaginta annis, et genuit Abram, et Nachor, et Aram. Ut nihil de temporum confusione dicamus, si aduersa sententia accipiatur! Nam incassum Moses exactissimus historicus subsequenti Epocharum mentionem fecisset, quae natalem Abraam, fundamenti instar, supponunt. Id tandem non intelligeretur, quare Abrahamus promissionem diuinam de filio sibi centum annos nato factam, tanquam rem inauditam miraretur, si Thareus senex centum et triginta annorum ipsomet Abraamum genuisset.

Si ex eorum essemus numero, qui in plerisque temporum annorumque quaestionibus suarum sententiarum momentum in auctorum numero ac multitudine collocant, atque propterea antiquos ac recentes, magnos ac minutos scriptores omnes, catholicos et haereticos, doctos ac indoctos, qui idem secum sentiant, percensere solent, gloriari de totius fere antiquitatis assensu possemus. Nemo enim veterum, qui quidem aliquo est numero, aliter vnquam verba Mosis Genes. XI, 26. accepit, quam quod anno septuagesimo quinto Tharei Abrahamus in lucem editus sit; quod ne contrariae quidem partis auctores inficiari audent, imo, se a communi Patrum et Interpretum opinione discessisse, vltro fatentur. Non defuerunt quidem ex recentioribus nonnulli, qui e veteribus Chrysostomo et Theodoro hanc sententiam tribuerunt; at res dubio non caret, ait Aegidius Strauchius in breuiario chronol. Parte spec. L. IV. c. 5. imprimis, addit, quod Theodoretum attinet, cui explicatio illa, quae in catena Patrum hodie legitur, falso adscribitur, cum alterius cuiusdam auctoris sit, quicumque tandem ille fuerit. Vnicum adiicere liceat, Iacobi Gordoni tes-

simonium, qui praeter ea, quae in Opere Chron. Tom. I. cap. 5. num. 8. et initio cap. 6. de hac re disputavit, in Commentariis ad S. B. Genes. Cap. XI, 26. Aliqui, ait, natum putarunt Abraamum anno Thare 130. quod passim propugnat noster Salianus, et sane diligenter. Vnde nascitur in annis chronologicis discrimen 60. annorum. Ego natum puto, pergit, anno Thare 70. En mox breue diagramma: a quo, ob alibi firmatam iam a me Chronologiae rationem, non discedo.

Anno aetatis Thare		Aetas Abraam.
70		Nascitur Abraam primogenitus.
145	75	Profectio Abraae ex Haran in Chanaan.
	60	Mora Abraae in Chanaan circiter an. 60.
205	135	Secunda profectio, seu reditus Abraae in Chanaan, de qua loquitur Steph. Act. VII.
	175	Obiit Abraam, Genes. XXV.

Dissentiunt ergo, pergit Gordonus l. c. ab hac Abraae Chronologia, qui vnicam tantum agnoscunt profectioem Abraae in Chanaan; illam, inquam, de qua Stephanus Act. VII. quae incidit in Thare 205. annum, quo Thare etiam obiit. Negant ergo priorem profectioem in Chanaan, et moram ibi 60. fere annorum, ante mortem patris. Certe horum ratiocinatio nihil, vt puto, euincit. Abraam, inquiunt, anno 75. aetatis ex Haran venit in Chanaan, vt ait scriptura. Sed haec profectio
fuit

fuit vnica, et accidit tantum moriente patre, patris anno 205. Vtraque pars huius minoris falsa est apud me, ac proinde male colligunt natum Abraam anno patris 130. Rectius sane natus ponitur Abraam anno patris 70. vt habet hic positum diagramma, et anno mundi 1978.

Quid igitur superest, quod abalienare possit animos nostros ab ista sententia, vt vere scripturae sacrae testimonio freti credamus, nullo alio, quam septuagesimo quinto aetatis Thareï anno genitum esse Abraamum? Dices, nil nisi indissolubilis paene quaestio, quae ex diuersis Mosis et Stephani narrationibus de migratione Abraami e Charris in Chananaeam oritur, videtur assensum, quem haec sententia meretur, detinere; verum ex Petauii ore difficillimae quaestionis solutionem audies, a nobis vero vltiorem explicationem et defensionem eius expectabis.

His Dionysius Petauius de Doctrina Temp. Lib. IX. Cap. 18. p. 40. edit. Lut. Par. proponit rem verbis: *Sic omnem ordinamus historiam. Thare cum Vre Chaldaeorum esset, siue vt Deum liberius coleret, siue alia de causa, sponte sua migravit in Mesopotamiam, Chaldaea relicta: quam Mesopotamiae nomine significatam a Stephano credunt Interpretes. Et fuisse quondam Mesopotamiae contributam Babyloniam, testis est Plinius. Quod si verum est, non solum Thare, sed etiam Abraamus migrationis illius auctor fuit, vtroque in eandem conspirante sententiam. In Chaldaea proinde primum vocatus est Abraamus. Id anno aetatis eius LXX. factum placet Iudaeis, vt auctor est Genebrardus. Nec mihi displicet. Tum vero egredi iussus est, et in terram proficisci, quamcunque monstrasset Deus. Nondum enim certam regionem praefinierat. Haec prima vocatio a Stephano commemoratur. Secundum quam quinque fere annis Charris confedit. Ita anno expleto LXXV. nouo mandato sollicitatus est: Egredere, inquit, de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui,*

Genes. XII. Quasi dicat, non solum de patria tua, quam dudum reliquisti, sed etiam de domo patris tui: quod in priore mandato, quod expressum a Stephano diximus, nondum cauerat Deus. Haecenus enim cum patre, et in paterna domo habitare permissus fuerat. Haec secunda vocatio est, quam solam Moses attigit. Incidit autem anno Tharei CXLV. Hoc responso permotus Abraamus in Chananaeam perrexit, comitante Loto; ibique LX. annis ad obitum parentis usque perstitit. Sub eius mortem diuino, ut credibile est, instinctu Mesopotamiam repetiit, siue ut parentis funus curaret, siue ut hereditatis partem adiret. Indidemque postremo translatus a Deo in Chananaea permansit. Quem in Chananaeam reditum commate 4. Act. c. VII. Stephanus indicauit.

Tria constituenda erunt capita, ad rectius intelligendam Petauii mentem, quorum prius aget de translocatione Abraami ex Vre Chaldaeorum Charras, quam vocatio Dei a Stephano prolata anteceffit: alterum docebit profectionem Abraami priorem e Charris in Canaanem Thareo adhuc viuentis: tertium proponet reditum Abraami Charras et posteriorem completum exitum a Stephano indicatum, mortuo parente Thareo et sepulto. In priori capite narrationis Petauianae non diu morabimur, quia non ipsam rem tangit nostram, vbi de terra mouetur quaestio, vnde Abraamus primum exierit. Sunt vero opiniones hac in re tales, ut existiment quidam, Thareum cum Abraamo primum sponte sua ex patria Vre, in Chaldaea sita, migrasse in Mesopotamiam, et ibi deinde accepisse mandatum, quod describit Stephanus, de migratione, ideoque hi diuersam faciunt Chaldaeam et Mesopotamiam. Alii contra affirmant, Chaldaeos inter Mesopotamitas comprehendere, atque Charras in eadem atque Vr Mesopotamia fuisse sitas. Vid. omnino Fridericus Spanhemius Tom. II. P. I. Op. Chr. Perizonius in Origg. Babyl. Cap. VI. pag. 139. edit. Duckeri, Traj. ad Rhenum

num 1736. Vitringa Tom. II. P. I. aliique. Chaldaeam ad Mesopotamiam pertinuisse testatur Plinius lib. VI. cap. 26. Babyloniam ipsam inter Mesopotamiae terminos collocans, vt et Orchoen, quam Iunius et Tremellius Vrem esse putant. Conf. et Iosephus lib. I. c. 8. qui Chaldaeos itidem Mesopotamitis accenset, et si speciali nomine tractum illum, ad quem Charrae spectabant, Mesopotamiam vocatum esse constat. Cui disceptationi ne se immisceat Petauius, ait simpliciter, Chaldaeam Mesopotamiae nomine significatam a Stephano credere Interpretes. Quod si verum est, pergit, non solum Thara, sed etiam Abraamus migrationis illius auctor fuit, vtroque in eandem conspirante sententiam. Quapropter Stephanus Act. Ap. Cap. VII, 2. 3. 4. et Moses Genes. XI, 31. sequentibus verbis vnum eundemque exitum describunt: alter vocationem, alter profectionem. Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατε ait Stephanus, ὁ θεὸς τῆς δόξης ἠφθῆ τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρρᾶν. καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἂν σοὶ δείξω. τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς Χαλδαίων, κατώκησεν ἐν Χαρρᾶν. Cui Moses loco citato addit: וַיִּקַּח תָּרַח אֶת — אַבְרָם בְּנוֹ אֶת — לוֹט בְּן — תָּרַח בֶּן — בְּנוֹ וְאֵת שְׂרַי כְּלִתּוֹ אִשְׁתׁ אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיְכַחוּ עַד — חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: Thareus itaque cum Abraamo, (cuius migrationis vterque auctor fuit, vtroque in eandem sententiam conspirante,) et reliquis, egressus ex Vre Chaldaeorum venit Charras septuagesimo Abraami anno, vt placet Iudaeis, ibique, ex mente Petauii aliorumque, quinque annis confedit. Sed quibus rationibus nixus id affirmet, nostrum erit indicare. Augustinus de Ciuit. Dei Lib. XVI. c. 16. Eusebius in Chronicis, et alii aliter sentiunt in hac de commoratione Charris disputatione, cum quibus etiam Iac. Vsserius in Annal. ad haec tempora in Chronol. S.

p. 149. Calouius in Bibl. illustr. ad Act. VII, 4. it. in Chronol. sacra p. 149. consentiunt, qui vnum tantum isti commorationi assignant annum, omniaque ibi facta in vnus anni angustias coniciunt, quod non adeo probabile videtur. Nos, pro Petauio pugnantes, dabimus suae sententiae rationes. Moses et Stephanus non breue videntur tempus in locis mox allegandis indicare, quo Charris permanserint, sed moram quandam innuere. Moses enim Genes. XI, 31. ait: וַיֵּבְאוּ עָר - תְּרוֹ וַיִּשְׁבוּ שָׁם: et alio loco Genes. XII, 5. וַיִּקַּח אֶת-כָּל-רְכוּשׁוֹ. אֲשֶׁר רָכַשׁ וְאֶת-הַנַּפֶּשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחַרְתּוֹ: Et animas, quas acquisuerant. Ad verbum: Et animam (singulare pro plurali) quam fecerant. Aben Ezra exponit de seruis domi natis. Monet autem עָשׂוּ fecerant, posse idem esse, quod קָנוּ acquisuerant: vt Deuter. VIII, 17. עָשָׂה לִּי אֶת-הַחֵיִל הַזֶּה, i. e. acquisiuit vel comparauit mihi facultates seu opes hasce. Nonnulli, vt R. Salomo, interpretantur haec verba de iis, quos instituerant ac in cultu Dei erudierant, atque existimant, Abraamum viros profelytos, Saram mulieres profelytas fecisse. Interea tamen ipse R. Salomo fatetur, simplicem sensum esse: seruos et ancillas, quas comparauerant: cui explanationi Mercerus subscribit, et simplicissimum esse putat, animas pro mancipiis et tota familia exponere. Ad acquirenda autem mancipia, opes, familiam, non breue, sed longius tempus requiritur. Quod Stephani etiam innuitur verbis, qui vtitur sequentibus, Act. VII, 4. Ἀβραὰμ κατέκτησεν ἐν Χαρρῶν, vbi vocabulum κατέκτησαι ex mente doctissimorum interpretum haud adeo breue tempus arguit. Quibus accedit et testis Achior Ammonites Iudith V, 6. 7. Populus iste ex progenie Chaldaeorum est, ait, et primum in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerunt sequi Deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldaeorum. Mox addit, praecipisse Deum illis, vt exirent inde et habitarent Charris, καὶ παρῶκησαν, pergit, ἐκεῖ
 ἡμέρας

ἡμέρας πολλὰς; quibus verbis vis vocabuli κατοικήσαι egregie explicatur. Interim non existimandum, Petaiium absque fundamento quinque annos, neque plures, neque pauciores assumfisse, sed ita colligit: Quoniam constat ex Genesi Cap. XII, 4. profectio e Charris in terram Chananaeam assignatum esse annum aetatis Abraami septuagesimum quintum, et communis Iudaeorum opinio est, teste Genebrardo, eundem septuaginta annorum fuisse, cum ex Vre Chaldaeorum exiret, inde efficitur, per quinquennium circiter eum Charris commoratum. Vid. Petaius, qui egregie de his omnibus differit et accuratissime probat, de doctrina Temp. Lib. IX. c. XVIII.

Propius acceditur ad rem nostram in altero capite et membro, vbi verba supra citata ita fluunt: *Ita anno expleto LXXV. nouo mandato sollicitatus est: Egredere, inquit Deus, de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, Genes. XII. Quasi dicat, non solum de patria tua, quam dudum reliquisti, sed etiam de domo patris tui; quod in priori mandato, quod expressum a Stephano diximus, nondum cauerat Deus. Haec enim cum patre et in paterna domo habitare permissus fuerat. Haec secunda vocatio est, quam solam Moses attingit. Incidit autem anno Tharei 145. Hoc responso permotus Abraamus in Chananaeam perrexit comitante Lotho, ibique 60. annis ad obitum patris vsque persistit.* Circa haec verba pauca erunt monenda, quoniam antecedentibus positus, haec facile sequuntur. Quando enim septuaginta annorum fuit Abraamus, quum egredere e terra Chaldaea, et Charris deinde quinque annis commoratus est, nouum mandatum, quo postea sollicitatus est, ad tempus anni expleti LXXV. est referendum. Alterum hoc mandatum solus Moses Genes. XII, 1. 4. refert, et sic habet:

G

וַיֹּאמֶר

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ * מֵאֶרֶץ עַד וּמִמְלַכְתָּךְ וּמִבְּרַח אֲבִיךָ אֶל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אִנְיָדָה: וְלֵךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן-חָמֶשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה: בְּצֵאתוֹ מִחָרָן: Aliud hoc esse mandatum, quam a Stephano quod narratur, sequentia euincunt. Disertis affirmat Stephanus Act. VII, 2. 3. verbis, illud, quod ipse refert, mandatum a Deo datum esse Abraamo ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρρᾶν. Ex Mosis contra narratione Genes. XII, 4. sole elucet clarius, quod mandatum ab ipso prolatum acceperit Abraamus, cum habitaret Charris, quoniam cum ipso coniungit verba: Tunc exiit Abraamus e Charris, quemadmodum praeceperat Dominus, et Loth cum eo profectus est. Intercedit etiam non leue discrimen inter haec duo mandata Dei, ex quo sententia mire confirmatur nostra. In priori enim, quod expressum a Stephano legimus, nondum cauerat Deus, vt Abraamus cum patria et cognatione sua relinquat domum patris sui. Haecenus enim cum patre et in paterna domo habitare permiffus fuerat. Haec secunda vocatio est, quam solum Moses attigit, Genes. cap. XII. sub initio. Incidit autem, ait Petauius, haec secunda vocatio in annum Thare CXLV. Ad probandum hoc sufficit, vt repetamus, Abraamum natum esse anno Tharei LXX. (vt legitur Genes. XI, 26.) exiisse cum eo e Chaldaea Charras LXX. suae aetatis anno, ergo aetatis Tharei CXL. e Charris vero in Chananaeam solum profectum esse, postquam V. annos ibi confederit, ergo anno aetatis Tharae CXLV. Hoc altero responso permotus Abraa-

*) Ad verbum: Vade tibi. Rab. Sal. exponit לָךְ נֵאתָךְ וְלוֹטְבִתָךְ, i. e. ob vtilitatem ac commoditatem tuam. Vt nimirum illud לָךְ i. e. tibi, emphasin quasi habeat, nec ad sermonis duntaxat ornatum atque elegantiam faciat. Sic Lyra, litera, inquit, hebraica sic habet: vade tibi etc. ac si diceret, pro vtilitate tua vade longius a terra tua.

Abraamus, addit Petaius, in Chananaeam perrexit, comitante Lotho. Hoc itaque Dei mandatum causam primam, quare egressus est Abraamus e Charris, continet, et exitus hic prior est inter illos, quos Petaius ad conciliandum Mosen et Stephanum constituit, cuiusque conditionem omnem descriptam cum rebus, quae illum concomitantur, inuenis apud Mosen loc. cit. Quibus Mosaicis verbis recte perlectis a nemine negari poterit, Abraamum vere e Charris exiisse, illasque reliquisse, et Chananaeam adiisse: verum haud omnino i. e. *πανοικει* illum exiisse, facile sibi persuaderi patientur ii, qui cogitabunt, viuo adhuc patre eius Thareo partem aliquam rei suae domesticae penes patrem remansisse. Et vero quid mirum est, inquit Iacobus Gordonus l. c. Abraamum non *πανοικει* exiisse, cum sit probabilius, Abraam, iubente Deo, cito iuisse in Charram, et excurrentibus 60. illis annis, saepe inuississe patrem, et rediisse. Nunc superest, vt et alteram profectionem a Petauio expositam, diligenter et attente audiamus, obseruemus.

Tertium disputationis nostrae caput Abraami proponit reditum Charras, alterumque completum discessum, a Stephano indicatum, post obitum Tharei. Fundamentum huius asserti in clarissimis adstructum legitur Stephani Act. Ap. VII, 4. verbis: *κακειθεν, μετα το αποθανειν τον πατέρα αυτη, μετακισεν αυτον εις την γην ταυτην, εις ην υμεις νυν κατοκειτε.* Sub eius mortem, pergit Petaius, diuino, vt credibile est, instinctu Mesopotamiam repetiit, siue vt parentis funus curaret, siue vt hereditatis partem adiret. Indidemque postremo translatus a Deo in Chananaea permansit. Interpretes, qui verba haec de eadem, quam Moses descripsit, migratione Abraami e Charris intelligunt, in innumeras incidunt difficultates, e quibus se expedire vix possunt; et, necesse est, vt dicant, vel annorum vitae Tharei numerum minuendum esse, vel Abraamum, vi-

vente Thareo, e Charris exiisse, vbi Stephani verba misere
 torquentur, vel denique septuagesimum quintum Abraami an-
 num aliunde quam ab anno Tharei septuagesimo, numeran-
 dum esse. Quodsi autem ponas duplicem exitum e Charris,
 quorum priorem Moses descripserit, viuo Thareo, postero-
 rem Stephanus notauerit, mortuo isto, omnia sunt plana et
 perspicua, et nec annorum numerus, nec ordo verborum,
 nec aliud quicquam permutari debet. Augustinus lib. XIV. de
 Civ. Dei cap. 15. distinguit inter profecionem et collocationem,
 et de ista loqui Mosen, ait, de hac autem Stephanum. Viuo
 patre profectus est Abraamus ex Dei mandato in Cha-
 nanaeam, sed nondum firmam et fixam sedem ibi habuit:
 post patris autem obitum accepit quandam partem in terra
 Chanaan, quorsum verbum μετακίσην spectat, id enim est
 idem quod fecit μέτοικον: de quo in sequentibus, cum ad
 obiectiones respondendum erit, plura dicentur. At ne desti-
 tuti videamur aliorum auctoritate, audiamus Augustinum lib.
 XVI. de Civ. Dei cap. 15. qui, Abraamus ex Charane exiit,
 ait, septuagesimo et quinto suo, patris autem sui centesimo
 quadragesimo quinto anno. Collocatio vero eius in terra
 Chanaan, non profectio de Charra, post mortem patris eius
 facta est, quia iam mortuus erat pater eius, quando emit ter-
 ram, cuius ibi tanquam suae rei coepit esse possessor. Missis,
 ait Gerhardus in notis ad h. l. aliis expositionibus, optima
 omnino videtur, secundum quam duabus vicibus e Charane
 in Chanaan migrasse Abraamus statuitur, prima quidem, vi-
 vente adhuc patre Thare, altera vero hoc defuncto: et de
 hac posteriori migratione agere hic Stephanum, de priori Mo-
 sen. Quodsi vero diuersa migratio ex ipsis sacrorum scripto-
 rum verbis colligenda, et omnis facile tollenda hoc modo
 difficilis, quare peruertunt quaeſo interpretes annum Abraa-
 mi natalem, vt ex his et Mosis verbis vnum eundemque exitum

tum extorqueant? quare non potius, vt sacri suadent scriptores, duplicem constituant, et annum Abraami natalem secundum manifestissimam Mosis descriptionem in suo loco relinquunt? Ita sane egregie doctissimus Petavius, duplicem statuendo exitum Abraami egit, immutabilem Mosis relationem de anno Abraami natali assumsit, narrationem Mosaicam et Stephanianam, vt isti postulant, ordinavit, duplicem exinde exitum collegit, causas valde probabiles apposuit, et *ἐναντιοφάσεις* compositionem rectissime sine omni verborum contortione ostendit. Eas plerumque explicationes veras esse et conciliationes, quae intellectu sunt faciles, seque sua ita lectorum animis insinuant facilitate, vt paene extorqueant assensum, cuique notissimum est; quem characterem si in Petavii conciliatione quaeras, certe inuenies, et paucas dubitationes, quae plenum animi forsitan assensum differunt, profligatas inuenies. Tantum hoc Lectores admonitos volo, vt si Mosen et Stephanum enarrantes Abraamiticam historiam audiant, beneuole perpendant, neque hos duos scriptores potuisse, neque voluisse eandem vno eodemque modo pertexere, sed quemque pro scopo et officio suo scripsisse et dixisse. Moses, vt decebat historicum, praecipua fata, mutationes etc. stilo historico proposuit: a Stephano vero non omnia viri istius expectanda erant fata, sed ea tantum, quae quomodo Abraamus ex Vre Chaldaeorum in Chanaanem venerit, ostenderent, ideoque prioris tantum diuini mandati et vltimae in Chananaeae regionem profectionis meminit, quod ab aliis etiam historicis factum est oratoribus, Ios. XXIV, 2. Nehem. IX, 7. Sic ad amussim omnia constant, sine vlla scripturae *παράστροφῆ*, quam contrariae sententiae declinare non possunt.

CAPVT TERTIVM.

ARGVMENTVM.

Obiectiones Anonymi aduersus nostram sententiam suismet verbis recitantur. Ad singulas respondetur. Prima asseritur obiectione, *ἀρετὴ γεννησ* esse duplicem Abraami e Charris migrationem, cui opponitur diversum sanctorum virorum consilium in describendis Abraami peregrinationibus, et diuersa ab vnoquoque scriptore adhibita verba, ex quibus conicitur, vtrumque non de vna, sed diuersis migrationibus loqui. Ad alteram obiectionem, qua, vnde Stephanus habuerit, tacente Mose, alteram seu vltimam migrationem Abraami, respondetur, vel ex iisdem fontibus, vnde alia in Vet. Testamento non scripta allegarunt viri Apostoli, vel a Spiritu sancto, vel ex traditione vel orali vel scripta. Obiectio tertia e verbis Stephani, eiusque narrandi modo desumpta, reiicitur, restitutis verbis Stephani in suum ordinem, et explicata voce *καί* per quamuis. Quarta obiectio, quasi Abraamo propter idololatriam Tharei non licuisset redire in eius domum, remouetur distinctione adhibita inter perpetuum domicilium et salutationem perbreuem. Opponuntur diuitiae Abraami, quapropter hereditatem parentis non curasset, sed et ad haec respondetur. Ad reliquas obiectiones breuissimis respondetur.

Quae huc vsque a nobis sunt disputata, ea quanquam ita comparata esse putamus, vt homini antecaptorum opinionum tanquam coecitate non capto facile probentur, neque adeo fusioris cuiusdam disputationis ope indigere videantur; tamen cum viris doctis, qui aliter sentiunt, placuit nostram de repetita Abraami e Charris profectioe sententiam multorum accusare vitiorum, non me arbitrer tempus consumpturum, si ad ista, vt ne vllus dubitationi relinquatur locus, breuiter ac perspicue respondeamus. Cum autem sibi sumserit ante aliquot

quot annos vir doctus in peculiari scripto, quod inscriptum est: Disquisitione exegetica de exitu Abraami ex Haran, viuo, non mortuo, patre Tharah, ad illustr. locum alias difficillimum, Actor. VII, 4. sententiam Petauii refellere, et aliam plane nouam ad dirimendam, quae inter Mosen et Stephanum intercedit, *ἐναντιοφανεῖαν*, proponere: aduersus ipsum praecipue nostram dirigemus disputationem, et tum respondendo ad eius obiectiones, tum nouam eius conciliandi rationem refutando, in reliquis nostro satisfaciemus officio. Quoniam autem praevidemus, disquisitionem modo laudatam in paucissimorum manibus esse, curavi, vt eius verba exscriberentur et huc transponderentur: primo quidem ea, quibus se opposuit Petauio; deinde sequenti capite reliqua, quibus exposuit suam sententiam; cui tandem nostram adiiciemus refutationem. Sic ille sectione prima §. 6.

„Primo fuerunt, qui conciliationem exitus Abraami cum morte et aetate Tharae Actor. VII, 4. Genes. XI, 32. XII, 4. sic instituerunt, vt dixerint, Abraamum bis emigrasse et venisse in terram Chanaan. Primo, anno aetatis suae septuagesimo quinto (75), patre Thara adhuc viuo, et annum agente centesimum quadragesimum quintum (145), de quo exitu Mosen loqui Genes. XII, 4. Deinde eum in Haran ad visendum patrem, vel tunc morti proximum, vel iam mortuum, rediisse, vt hereditatis paternae partem, sibi competentem, acciperet. Demum, patre mortuo, eum secundo venisse in terram Chanaan, vt constanter ibidem habitaret, de quo postremo discessu Stephanum agere, Actor. VII, 4. Ita Augustinus L. XVI. de Ciuitate Dei Cap. 15. et alii. Quae sententia Walthero in Harm. bibl. p. 95. Bonfrerio in Genes. ad h. l. non videtur nimis improbabilis, et Io. Gerharo optima, in Acta pag. 221. Sed horum nullus aliquid certi asserit; quisque

que subscribit: Videtur. Aug. Pfeiferus autem eam sententiam, seu duplicem illum egressum, ceu ἄτερ γραφῆς adsertum, refutat reiicitque, in Dub. vex. p. 92. Idque sequenti efficit argumento, tum Stephanum loqui de ea translatione, quae coniuncta fuit cum prima promissione, de danda Abraae et femini eius terra, et facta est, cum nondum haberet liberos. At vero Abraamum anno aetatis 135. iam dudum accepisse promissionem, et suscepisse non Ismaelem modo, sed et Isaacum. Pergit vir doctus §. 7. ita: „Et licet haec conciliatio quibusdam videtur probabilis, accipi tamen ideo nequit, 1) quia est omnino ἄτερ γραφῆς, et ne literula quidem de isthoc duplici discessu in sacris extat; 2) et hinc arbitrarie absque omni asseritur fundamento, nec potest probari; 3) quia Deo iubente e patris domo sic exire debuit, vt ob iniquam parentis idololatriam, Deo et Abraamo ipsi odiosam, nec a Thara desertam, eo reuerti nec debuerit, nec voluerit; 4) quod reuersio Abraami in Haran ob hereditatem paternam dici nequit. Nam ipse abundauit diuitiis. Ideo regi Sodomitico, Berae, bona, sibi ab eo exhibita, recusauit, Genes. XIV, 21. 23. Quare ille patris curasse hereditatem non videtur. Et hoc est ἄτερ γραφῆς, textui illatum, non innatum. Admitti igitur ea nequit sententia“. Haec ille. Nostrum nunc erit, vt ad singula respondeamus ita, vt non tantum compositio ἐναντιοφανεῖας nostra facilis, sed etiam, quod in hoc demonstrationis genere satis est, probabilis appareat. Prima eaque non leuis, quae nostrae conciliationi opponitur, dubitatio ea est, vt dicat vir doctus: *esse talem conciliationem omnino ἄτερ γραφῆς, et ne literulam quidem de isthac duplici migratione in sacris extare.* Faciles in eo sumus, vt concedamus, expressis verbis sacros quidem scriptores non loqui de duplici Abraami exitu, ita vt Moses, vel Stephanus, vel alius scriptor sanctus dicat, Abrahamum bis ex Charran exiisse: sed id colligi posse ex comparatione

ratione Mosaicae et Stephanianae narrationis, statim probabimus. Vterque quidem describit exitum quendam Abraami e Charris, id vero diuersis plane faciunt verbis. Moses enim ait Genes. XII, 4. Et exiit Abraamus, et Lothus cum eo, Abraamus vero septuaginta et quinque annorum erat circa exitum e Charris; deinde pergit: Itaque exierunt Abraamus, et vxor eius, et Loth, &c. vt proficiscerentur in terram Chananaeam. His verbis non indicatur, Abraamum anno septuagesimo *παροικεῖ* i. e. omnino exiisse, nulloque tempore eo rediisse, sed simpliciter dicit Moses, accepto mandato diuino e Charris exiisse, et quidem septuagesimo suae aetatis anno. Nihil impedit, quo minus, si alia loca suaderent, eum rediisse, et alio tempore bona apud patrem relicta, aut ex eius hereditate accepta secum asportasse, id admittatur, non repugnant verba sancti scriptoris. Nunc vero conferas Stephani verba, quae vnumquemque docent, se loqui de omnimodo egressu, vbi omnia secum sumserit Abraamus, neque vnquam reuersus fuerit. Verbum enim *μετοικίσειν*, quod adhibetur in ista narratione, non solum notat translationem aut deductionem ad illum locum, vbi aliquamdiu aliquis commoraturus, et hinc inde profecturus esset, sed transportationem aliquam ad habitaculum et domicilium securum et perpetuum. Et profecto! si prius indicaretur, non potuisset dici, eum translatum esse tantum in Chananaeam, siquidem non illuc saltem venerat Abraamus, sed etiam in Egyptum, Philistaeorum et Sodomaeorum terras. Mentem Stephani vere esse talem, vel ex eo apparet, quod distinguit inter *παροικον εἶναι*, i. e. peregrinum esse, et instar hospitis alicubi commorari, cap. c. v. 6. et inter *κατοικεῖν*, quod dicitur de eodem in aedibus patriis habitante, v. 4. et denique inter *μετοικίσειν*, eodem hoc commate, h. e. transferre in locum alienum instar domi habitandum. Atqui sic Abraamus habitauit Hebrone, ibique tanquam in terra

H
propria

propria est sepultus. Stephanus itaque non emigrationem et peregrinationem, quam consequens eius ac terminum describit, sedem nimirum stabilem in terra, quam Abraamus et posteri eius inhabitauerunt. Augustinus et alii emphasin graecae vocis *κατάκειν αὐτὸν* vehementer vrgent, et verti cupiunt non *transtulit*, sed *collocavit*. Quare autem tum demum translatus dicitur a Stephano Abraamus, vel vt legit Augustinus, collocatus in Chananitide, cum iam nullam bonorum partem extra illam haberet, quanquam in terra Chananaea per LX. annos iam vixerit, reddit non contemnendam rationem Petauius, cuius verba huc transcribere, eiusque sententiae esse me non poenitet. *Hactenus*, ait in Ration. Temp. P. II. L. II. c. II. *haud omnino, hoc est, παύσει migrauerat, cum pars aliqua eius domesticae rei penes patrem esset in Mesopotamia. Non est autem insolens in scriptura tum dici aliquid fieri, cum plene perfecteque fit, quamuis multa ante sit factum, vii plus vno loco docti scripturae Interpretes obseruant. Ergo inde, inquit Stephanus, postquam mortuus est pater eius, transtulit illum in terram istam, μετακίσειν αὐτὸν, penitus ac perfecte transtulit, re familiari ac seruitiis non amplius loco disiunctis, sed in vnum coactis, atque translatis.* Dicet aliquis: At Moses diligentissimus historiae Abraamiticae scriptor certe non intactum reliquisset alterum e Charris exitum in Chananaeam, si duplex fuisset? verum satis excusatum putabis istum, si ipsam alterius migrationis conditionem paullo diligentius obseruaueris. Ea sane fuit talis, vt vltima illa migratio in historia Mosis non efficiat praecipue memorandum momentum, quo neglecto incertitudo et difficultates se insinuarent in vitae Abraamiticae descriptionem. Etenim nulla peculiaris epocha incipit ab hoc egressu, nullus peculiaris rei euentus in isto ceu fundamento nititur; nulla res alia hac migratione ignorata turbatur, quod in priori illa, quacum coniunctae erant promissiones Abraamo factae, aliaeque

res

res notatu digniffimae, longe aliter erat, proptereaue diligentiſſima animaduerſione conſignanda. Deinde cum reuertetur Abraamus ex terra Chanaanaca in oppidum Charram, id non eo factum eſt animo, vt ibi iterum habitaret, vitaeque plurimam partem conſumeret, ſed aliquot menſium tantum fuit commoratio, vel hereditatis arceſſendae, vel alius rei cauſa ſuſcepta, ideoque non peculiari hiftorici attentione digna. Ex his, quae a nobis haecenus ſunt diſputata, intelligi poſſe exiſtimo, obiectionem, qua ab aduerſario Petauii de duplici migratione ſententia accuſatur, quod ſit ἀτερ γρεφῆς, ea-tenus veram eſſe, quatenus deſiderantur verba expreſſa, ſed con-ſiici poſſe, immo debere duplicem migrationem ex diuerſis Moſis et Stephani deſcriptionibus, ſat puto demonſtratum de-ſimus. Eo magis noſtram exiſtimo placituram eſſe viro docto ſententiam, quo magis exinde liquet, quare vterque ſcriptor ſanctus in alio aetatis Abraami anno exitum poſuerit: cognoſcetque (in quo alteram obiectionem poſuit) non arbitrarie abſque omni fundamento et ſine argumentis Petauium aſſe-ruiffe, Abraamum poſt primam migrationem aliquando rediiffe, et tandem poſt patris obitum penitus reliquiſſe Charras.

Sed ex hac reſponſione noua oritur eaque intricatior dif-ſicultas, quam alii noſtrae opinioni obiecerunt, quamque ver-ſis Auctorum notarum Geneuenſium ad Ration. Petauii Lib. II. Cap. II. proponere placet: *Sane ſi alius exitus, aiunt, qui a Moſe memoratur, alius qui a Stephano, illum ſecundum vnde ha-ſuit Stephanus? cuius ne umbra quidem apparet in Moſe, qui ſo-ſerti tamen diligentiā omnia Abraami facta, dicta, manſiones, pere-ſgrinationes, locorumque mutationes perſecutus eſt. Qui igitur fieri potuit, vt Iudaeos perſuaſurus Stephanus, et de re ipſis ex ſolo Moſe cognita orationem habens, atque ex eiusmet oratione omnem vim faciens, aliter quam ipſe Moſes loqueretur, aut ab*

H 2

ipſo

ipso Legislatore hac in re dissideret, cuius vna auctoritate fidem illis erat factururus. At vos, Viri docti! vnde habuit quaeso Stephanus alias res ad historiam populi Dei spectantes, quae vel nullibi omnino, vel aliter in historicis V. T. libris leguntur? vnde didicit Stephanus, Act. Ap. C. VI, 14. Iacobum *ἐν Ψυχαῖς ἐβδομήκοντα πέντε* in Egyptum profectum esse, cum in Genesi Cap. XLVI, 27. a Mosè tantum 70 homines numerentur, quem numerum quoque Iosephus habet: vnde didicit, quaeso, legem Mosi datam esse per ministerium Angelorum, Actor. Cap. VII, 53. de quo Moses ne minimum refert? Saluator noster optimus meminit in inuectiua sua ad Pharisaeos Matth. XXIII, 35. cuiusdam Zachariae, quem inter templum et aram Iudaei occidissent; vnde haec, quae nullibi scripta leguntur in Vet. Testamento, innotuerunt Iudaeis, et vnde hausit eadem Saluator? numquis ignorata responsione totius propterea narrationis veritatem in dubium vocare audeat? Balduinus addit in Comment. ad Zachar. C. I. p. 124. silentium scripturae nondum est causa sufficiens, vt factum hoc negemus. Quot alia asseruntur probabiliter, ait Gordonus in Commentario ad Cap. XII. Genes. quae scriptura non expressit? quae nemo vocabit falsa. Deinde si quis certam propositae quaestionis responsionem, vnde Stephano altera e Charris profectio nota fuerit, exigat, simpliciter respondendum censeo, ab ipso Spiritu sancto. Enarratio enim rerum historicarum, istarum etiam, quae viris *θεοπνεύστοις* satis notae fuerunt, plane non ita est consideranda, quasi ex proprio eorum ingenio profecta fuerit, quanquam Grotius in Commentar. ad Act. Ap. Cap. VII, 4. ita existimet, et auctorem suae opinionis Hieronymum alleget: sed in relationibus historicis seu notis seu ignotis aequae vt in dogmaticis rebus ex inspiratione diuina locuti sunt Apostoli, et ex hac innotuisse Stephano alteram Abraami profectioem e Charris, nemo facile repugnabit. Affirmante D. Apo-

Apo-

Apostolo, 2 Timoth. III, 16. *πᾶσα γραφή θεόπνευτος*, certe non excludit historicas narrationes. *Non solum autem, dicit Baierus in Proleg. Cap. II. §. 4. n. d. rerum sublimium humanae rationis excedentium, sed et caeterarum omnium, quas scriptura continet, tanquam in literas referendarum, conceptus scriptoribus sacris a Deo inspiratos fuisse credimus, cum πᾶσα γραφή, tota scriptura, non aliqua tantum pars eius diuinitus inspirata dicatur.* Praecipue vnumquemque effatum Christi, Matth. X, 19. 20. impellat necesse est, ne amplius quaerat, vnde Stephanus aut Lucas, sed, vnde Spiritus sanctus alterum Abraami e Charris exitum habuerit; nam Stephanus ad Iudaeos dicturus, historias non ex memoria recitauit, sed verba et res et facta omnia a Spiritu sancto expectauit, secundum promissionem loc. cit. a Christo datam: *μη μεριμνήσητε πᾶς ἢ τί λαλήσητε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ᾠρᾷ τί λαλήσετε. Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλῆντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῆ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλῆν ἐν ὑμῖν.* Ipse Calouius in Bibl. illustr. ad Act. VII, 2. ait: *Quae viri θεόπνευτοι extra historiam scriptam commemorant, non e traditionibus semper cognita fuere; suggestit quippe iisdem illa Spiritus Dei, cuius impulsu locuti sunt.* Quae sententia fundamentum in verbis Christi habet dicentis, Io. XIV, 26. *τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑμᾶς διδάξει πάντα, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν.* Tandem si neque prior, neque posterior respondendi ratio omnibus satisfaciat, (cum doctrina de inspiratione diuina vehementer hodie impugnetur) quamuis in eiusmodi disputationis genere nonnisi probabilis iure exigatur, aliam viam adhuc ingredi parati sumus. Obseruatores Geneuenses ad Petavii Ratiocin. simpliciter statuunt, Stephanum nullam concioni suae fidem conciliare potuisse, si ex historia populi Iudaici facta referat, nullibi conscripta, quod necessario efficeretur, si Stephanus alium quam Moses referat exitum Abraami e Charris. Quid? si dicamus alteram profectionem Iudaeis ex traditione

ditione fuisse notam? non sequimur propterea castra Pontificiorum, quibus traditiones aequae placent. Longe diffidemus ab eorum traditionibus in doctrinis fidei et morum, sed traditionem historicam statuimus. Illa vero traditio historica non semper est oralis, sed interdum ex libris a viris sanctis conscriptis, et iniuria temporis, quo omnia consumuntur, consumitis. Ex eiusmodi libris deperditis, ut scimus, multos periisse, quorum passim nomina in sacris V. T. scriptis memorantur, potuit omnibus Iudaeis duplex Abraami profectio, ut res notissima, in ore versari. Ex multis unius tantum libri mentionem facere liceat, ex quo, siue huic simili, facta quaedam historiae Abraamiticae fortasse hauserant Iudaei, scilicet *libri Recti*, qui duobus locis sacrae scripturae allegatur, Ios. X, 13. et 2 Sam. I, 18. Iudaeorum sententias de libro Recti si inquirere tempus esset, primum sibi locum vindicarent, qui illum nostram aetatem tulisse tradunt *). Deinde alii librum Recti de libro Geneleos, ut etiam Rabbanistae in vetusto Commentario, qui inscribitur Bresch. R. fol. 8. col. 4. ubi interrogatur: מאי ספר הישר ספר אברהם יצחק ויעקב: ואמרו קרי ליה ספר: Num. XXIII, 10. הישר: רכתב תמורת נפשי מורת ישראל: intellexerunt. Sed praetermittamus omnia, quae non corroborant, sed turbant potius disputationem nostram. Doctissimorum quorundam Virorum de libro Recti sententia eo redit, ut putent, fuisse nomina multorum virorum iustorum in eo et facta

*) Varii libri a Iudaeis circumferuntur, quibus titulus *liber Recti* est praefixus. Talis est ספר הישר liber Recti, quem scripsit R. Schabbatai Carmuz Leuita, cuius argumentum est morale. Alius ספר הישר scriptus est a R. Tham: qui est liber legalis &c. Hi duo libri sunt recentiores. Tertius autem eiusdem nominis liber est anonymus, qui a Iudaeis quibusdam pro nostro libro Recti habetur. Explicat ille historias contentas in Pentateucho, libro Iosuae et Iudicum, et multa addit ad modum paraphrasium curiosa quidem, sed plerumque fabulosa. Vid. Bartoloccius Part. III. B. R. p. m. 935. Ultimus liber Recti in Germanicam translatus est linguam a R. Iacobo, excusus Francofurti ad Moenum, an. Chr. 1674.

facta conscripta: alii contra ex duobus allegatis libris colligunt, libros Recti fuisse epicedia in libris consignata, ad quae scriptores sacri, tanquam ad documenta rebus gestis coaeva prouocassent. Vid. Dissertat. D. Abicht de libro Recti habita Lipsiae 1714. Quamcunque eligat quis sententiam, id sane efficitur ex designatione libri Recti, fuisse apud Iudaeos in more positum, ut peculiare libri in honorem et memoriam virorum iustorum conscriberentur, ex quibus sera posteritas virtutes, facta, fata et his similia potuit cognoscere. Fuit hic ritus Israelitis multisque aliis antiquis gentibus receptus, de quo plurima in profanis aequae ac sacris scriptoribus documenta deprehenduntur. Habes praeter ista duo loca, ubi de libro Recti extat, alia exempla, quae ritum istum docent, 2 Sam. III, 31-34. 2 Paralipp. XXXV, 25. 1 Reg. XIII, 30. Ierem. XXII, 18. et B. Geierus de luctu Hebraeorum cap. 6. §. 19. prolixius affirmavit, Israelitas olim ex more recepto demortuorum heroum, regum ac principum laudes carminibus scriptis celebrasse. Ab Israelitis, nec aliunde, consimilem ritum ad gentiles transiisse, doctissimus Doughtaeus in Annal. Excurs. 86. p. m. 149. ex Scaligeri castigat. ad Festum obseruat. Quae cum ita sint, facile cognoscitur, vnde Stephanus vltimam Abraami e Charris profectionem habuerit, et qui venit, ut eam Iudaeis tanquam rem satis notam proposuerit. Etenim vel ex peculiari epicedio in honorem Abraami conscripto, vel ex libro quodam Rectorum, in quo praeter caeteros iustos etiam Abraami facta, itinera, et id genus alia notata fuerunt, didicerunt Iudaei vltimam eius e Charris migrationem, siue libros eiusmodi tunc temporis iam periisse siue superfuisset tempore Stephani credatur. Exinde omnis conficitur disputatio, quae ex hac parte mouetur, et Iudaei facile passi sunt, sibi a Stephano exitum Abraami alium, quam in Mosis scriptis narratur, persuaderi, quum certitudinem eius vel ex maioribus audi-

audiuerint, vel ex ipsis libris Rectorum tum temporis residuis, hauserint.

At heu! quantopere affligitur nostra sententia, si denuo contra illam disputant aduersarii (in quorum numero sunt Auctores laudati Geneuensium notarum ad Petauii Ratiocin. P. II. L. II. C. II. Aug. Pfeiferus in Dubiis vex. p. 92.) vt dicant: *Si Abraamus natus est anno 70 ergo moriente patre agebat annum 135. Ergo, aiunt, iam genuerat Ismaelem et Isaacum. At D. Stephanus ait, pergunt, translatum ipsum in terram Chanaan, eique promissionem factam de ea possidenda, cum nondum haberet filium.* Profecto haec dubitatio posset timidum terrere, vt deferat campum, et in fugam se det: attamen putamus nos habere, quae opponi possunt, qualiacunque ea etiam sint, modo veritate se commendent. Stephanus Act. VII, 5. non ait, translatum esse Abraamum, antequam haberet filium; neque enim ad illud prius (vt rectissime monet Petauius Ratiocin. temp. loc. c.) *et inde postquam mortuus est pater eius, transtulit illum,* referri, quae deinceps dicuntur, omnia necesse est, vt ad idem pertineant tempus. Repromisit, ait Stephanus l. c. v. 5. dare illi eam in possessionem, et femini eius post ipsum, quum non haberet filium: non autem translationem et secundam in Chananaeam migrationem, quasi diceret, repromisit illi iam tum, quum non haberet filium. Porro istam promissionem iam pridem editam esse, cum primum e Chaldaea proficisceretur, vt indicat Stephanus, diligenter a saepe laudato Petauio obseruatum legitur. Deinde quisque mediocriter tantum doctus scit, vario modo illud καὶ (qua coniungitur apud Stephanum v. 5. et 4.) propter Ebraeorum γ, quod vbique isti adhibent, accipi: ideoque Martinus post Bezam optime vertit in hoc loco particulam καὶ, *etsi, quamuis*: vt sit sensus verborum καὶ ἐπηγγείλατο αὐτῷ δέναι κ. τ. λ. quamuis promiserat ipsi

ipfi dare illam (scil. terram) ad possessionem et femini eius post se, cum nondum haberet progeniem. Eiusmodi interpretationem vero ferre vocabulum καί, non tantum ad oculum demonstratum est a viris doctis ex hebraeorum more: verum cum Cel. Elsnero aliisque nuper etiam Elias Palairet Eccles. Gall. Tornacensis Pastor, in Obsf. Philologico - criticis in sacros Noui Foed. libros, ad hunc locum exempla dedit ex scriptoribus graecis profanis, quorum pauca referre me non poenitet. Sic Hom. Odyss. καὶ ἀνδρασι καὶ πλεόνεσσι μαχήσασθαι, cum viris *quamuis* pluribus pugnare. Iulianus in Antholog. Gr. L. IV. c. 33. Epigr. 1.

— — — καὶ τάχα φωνήν
Ἐνθεν ἀποκρύπτει, καὶ τὸ δ' ἔχων ὀπίσσω.

— — — Et prope vocem
hinc abscondidit, *quamuis* illud possit exhibere.

Si velis exempla plura ex libris Noui Foederis addere, inuenies ista multis locis, Io. XVII, 25. VI, 36. XXI, 23. Matth. XXVI, 60. Non potui non sequi virum hunc doctum, modo laudatum, in explicatione huius loci, cognita probationis eius veritate: quanquam ingenue fateor, eius consilium in Obsf. scribendis non omnibus probari posse, quoniam sacros Noui Foederis libros eiusque oracula, quae, vt loquitur, *temere spissis* hebraismorum, syriasmorum &c. tenebris ab aliis obscurarentur, vult omnino bene graece scripta esse, cuius rei probandae causa etiam suas obseruationes scripsit. Sed videtur mihi vir doctus in plurimis locis cum Pfochenio, Blackvallo, et aliis dudum refutatus a Viris doctissimis: et quicumque praeterea leget Viri summe venerabilis Ernesti Prolusionem de Vestigiis linguae hebraicae in lingua graeca, nostrique Obseruatoris exempla, quorum plurima ex Poetis allegauit,

videbit, multum istorum exemplorum demonstrationi detrahi. Remoueat caeterum Lector omnem praeoccupatae sententiae opinionem, tunc certe intelliget, hac responsione rem nostram etiam ab hac dubitatione esse in tuto positam.

Reliqua, quibus exercetur opinio de duplici migratione Abraami e Charris, non sunt eiusmodi, ut quis in animum propterea inducat, denegare conciliationi nostrae assensum. Non tamen praetermitteremus dubitatiunculas, verum partim ipsi respondebimus, partim dudum a Petauio responsum esse ostendemus. Vir doctus, cui Petauiana ratio conciliandi non placet, et aliam nouam proposuit multo minus probandam, in supra allegatis verbis. ita aduersus duplicem exitum Abraami disputare pergit, in disquisitione exegetica Sect. I. §. 7. *Quia Deo iubente e patris domo sic exire debuerit, ut ob iniquam parentis idololatriam, Deo et Abraamo ipsi odiosam, nec a Thara desertam, eo reuerti nec debuerit, nec voluerit.* Non multis opus est verbis, quibus haecce refellantur. Mandatum, quo sollicitatus est Abraamus, ut ex domo patris sui Tharei exiret, patet quidem ex Genesi Cap. XII, 1. et de eo, quod idololatriae Tharei causa id iussus fuerit, etiam non dubitandum, si euoluas Nehemiam Cap. IX, 7. neque a nobis negatur, cum mandato de exitu fuisse coniunctum, ne quondam rediret cum animo ibi manendi, ad patrios lares, et denuo in patria domo habitaret, sedemque fixam ibi haberet. At illud non includitur, ne pedem vnquam per paucillum quauquam temporis spatium in domum patris Tharei inferat, quacunque etiam causa motus iter illud suscepturus esset. Talem vero reditum nos putamus, qui vel paucas hebdomades vel menses durauit, vel ut funus patris curaret, vel hereditatis partem, quae sibi obuenisset, adiret: eiusmodi vero reditum tam breuem statuimus, qui probabilitate non mediocri commendatur. Nonne pietas filii

filii erga patrem, allato nuncio, (anne is ipse fortasse fuit, qui Nachoris et Milockae generationem ipsi annunciauit, vt Moses tradit Genes. XXII, 20. temporis enim ratio conuenit:) de exitiali morbo siue ipso obitu eius, quam in mandato Deus profecto non negligendam praeceperat, exigere visa fuit, vt ad eum breue tempus rediret? praecipue quum videri posset, quasi ex odio erga patrem eius habitationem reliquisset? Deinde de Abraamo patre τῶν πεισευόντων ne suspicari quidem Deus poterat, fore, vt reuersus ad Thareum idololatriae cultu se inquinaret, etiamsi sub initio propter eandem e patria domo euocatus esset. Neque demum illud omnino reiici posse nobis videtur, quod Petauius addit, credibile esse, Abraamum ipsius Dei instinctu Charras rediisse, vt circa mortem patris ostenderet, se non iniquo animo haecenus in patrem fuisse, sed ex Dei voluntate ab eo exiisse, quae coniectura eo minus reiicienda, quo plura exempla in sacris occurrunt, e. g. illud Magorum Christi natalem celebrantium, Matth. II, 7. seqq. vbi ad clariorem explicationem peculiaris, sed non allegata diuina significatio videtur statuenda.

In causis, quibus motus Abraamus lares patrios repetierit, posuimus istam, quia hereditatis partem, quae sibi ex ea obtigerit, forsitan adire voluerit. Sed vir doctus supra laudatus negat, illum hoc potuisse mouere ad suscipiendum reditum: rationem, quam adiecit l. c. Sect. I. §. 7. his verbis proponit: *Nam ipse abundauit diuitiis; et addit: Ideo regi Sodomitico Berae bona, sibi ab eo exhibita, recusauit, Gen. XIV, 21. 23. Quare ille patris curasse hereditatem non videtur.* Quasi hodie homines ita sint animati, vt ipsi iam opibus aucti, suorum hereditates spernant, et aliorum dona non curent, vt exinde ad Abraami mentem conclusio valeat! Abimelechi contra regis dona Abrahamus etsi diues non recusauit, vt Moses narrat Genes. Cap. XX, 14. 15. 16.

Tandem quaerunt alii: *In priore illa professione, qua Chanaaneam primum adiit, solusne an cum omni familia et Lotho eo se contulerit?* His, quae quasi sequenti quaestioni tantum praemittuntur, respondet Moses, Genes. XII, 4. 5. cum omni, quantum in potestate habebat, familia profectum. *Quod si ita est, pergunt, cum ex interuallo patrem reuideret, secumne familiam omnem deduceret, an solus eo pergeret?* Verum, humanissime Lector, haud existimo Te dubitaturum, quin otiosa haec esse cum Petauio censeas, neque digna, quorum ratio habeatur. Qualemcunque tamen responsionem lege apud Petauium in Rationar. Temp. P. II. Lib. II. cap. II. p. m. 67. vbi idem proposuit, et ad vltimam aduersariorum quaestionem respondit, quam adduxisse fat erit. *At, inquiunt, si crebro patrem adibat, quomodo ex vicino nepotum suorum ortum non discibat, ut necesse foret ei, per nuncium non vnus, sed duodecim filiorum sobolem simul nunciare?* Hoc propterea obiiciunt, quod Genes. XXII, 10. nunciatum esse dicitur Abraamo, Melcham Nachori fratri numerosam peperisse sobolem. Peccarem in viri cuiusdam docti leges, qui nuper desiderabat, vt omnia, quae scribantur, noua sint, si responsionem ipsam adderemus, siquidem ista non noua, sed nulla alia foret, quam ipsa Petauii, quam l. c. accurate et diligenter proposuit. Haec sunt, quae ad obiectiones aduersus nostram de duplici Abraami e Charis discessu sententiam prolatae respondenda erant, vt confirmarentur et stabilirentur, quae supra a nobis sunt disputata.

CAPVT QVARTVM.

ARGVMENTVM.

Nouam Mosen cum Stephano conciliandi rationem anonymi cuiusdam suis verbis propositam, human. Lector in hoc capite legit, cui hanc praemisit delineationem. „Sectio II. meam explicat mentem: §. 1. de relatione Mosaica Genes. XI, 26. 32. XII, 4. §. 2. Explicatio verborum. §. 3. de relatione Stephani, Actor. VII, 4. (al. 5.) §. 4. 5. 6. Interpretatio verborum. §. 7. Vindicatio sumta 1) ex harmonia verborum Stephani et Mosis. §. 8. 2) ex reticentia termini temporis mortis Tharae. §. 9. 3) ex ellipsi vocis *ἐκεῖ*, et *ἐν Χαρραν*. §. 10. 4) ex vsu vocis *μετα*. §. 11. 5) ex vsu Aorist. 2. in praesenti et imperfecto. §. 12. 6) ex vsu *ἀποθανεῖν*, mori. §. 13. 7) e translatione Abraami. §. 14. 8) e sensu itaque verborum Stephani. §. 15. 16. 9) e commoda interpretatione. §. 17. de responsione ad obiectiones.

Sequitur noua sententia, quam supra laudatus auctor in Disquis. exegetica Sect. II. §. 1. seqq. in Petauii de duplici Abraami ex Charane exitu sententiae locum substituit ipsis auctoris verbis:

„Hac de quaestione satis ardua et meam his, quae adfuerunt, quasque sedulo excussi, sententiis, nunc addam mentem. Ut autem eo faciliori via tutiorque incedam, iuuabit, quam breuissime quidem verba Mosis, de morte Tharae et exitu Abraami, Genes. XI, 22. referentis, reuocare in memoriam, quae haec sunt: Et erant dies Tharae ducentorum quinque annorum, et moriebatur in Haran. Et Cap. XII, 4. Abram erat septuaginta quinque annorum, cum egrederetur de Charan. Hisce verbis priori loco Moses refert, 1) tempus mortis Tharae, quod erat annorum 205. pariter et locum mor-

tis eiusdem, qui Haran erat; 2) Abraami exitum ex Haran annos 75. nati, loco posteriori. Quae verba sedulo notamus, consideramus, et cum verbis Stephani conciliamus. Caetera quae legimus Genes. XI, 26. Thara erat septuaginta annorum, et genuit Abraamum, tunc faciliori per se fluent cursu.

Observamus, quod Moses mortem Tharae, qua *tempus et locum*, prius quidem, quam exitum Abraami ex Haran, referat, ut exinde conicere possemus, Abraamum post mortem patris Tharae exiisse. Sed Abraamum post mortem Tharae, siue hocce Tharae aetatis anno 205. emigrasse, ex hac positione et relatione Mosaica non sequitur, ut quidam, R. Iarchi, l. c. et alii volunt. Siquidem Moses historiam Tharae simul cum eiusdem morte quidem absoluit atque concludit; Thara autem tum temporis, quo Abraam exiit, reuera non erat mortuus, sed adhuc dum viuus; imo in Haran post filii exitum, ad mortem vsque suam, sexaginta (60) annos vixit. Hunc enim morem scriptura sacra seruat frequentissime, ut historiam personae simul cum eiusdem morte absoluat, atque concludat, quae tamen multos post annos demum est infecuta. Id quod satis probatur exemplis patrum, 1) Adami, Genes. V, 5. qui ibidem dicitur mortuus, cum fuerit annorum 930. cum tamen multos annos post Sethum et alios vsque ad tempora Lamechi ille vixerit. 2) Noae, Genes. IX, 29. qui pari modo ibidem dicitur defunctus, cum fuerit annorum 950. cum tamen multos annos post Semum et alios vsque ad tempora Abraami, ad ductum chronologiae supra adductae ille vixerit. 3) Ipsius Abraami, Genes. XXV, 8. quippe qui et ibidem obiisse dicitur, natus annos 175. versu 7. cum tamen vixerit vsque ad tempora Iacobi, filii Isaaci, quippe qui, cum Abraam obiret, annos 15. natus erat.

erat. Anno enim aetatis 100. genuit Abraam Isaacum, et Isaacus anno aetatis 60. Iacobum, Genes. XXV, 26. Quia igitur Abraam fuit 175. annorum, cum obiret; ergo vixit ad annum aetatis Iacobi vsque decimum quintum (15.) Nam 100. et 60. et 15. anni faciunt 175. annos. Sic et Thara dicitur mortuus, cum fuerit annorum 205. cum tamen post exitum Abraami vixerit adhuc annos 60. Genes. XI, 32. Quare nec hic, nec alibi locorum, statendum est ὕστερον πρότερον. Historia personarum, adiecta simul morte, complete absolvitur, quanquam mors multos post annos est infecuta. E qua igitur narrationis Mosaicae, sic ordinatae, circumstantia de morte Tharae, exitui Abraami praeposita, nullo modo inferri potest, quod Abraami egressus post Tharae mortem sit factus. Vixit enim Thara adhuc post Abraami emigrationem ex Haran, annum aetatis agens 145. Nam 70. quo vitae anno ille genuit Abraamum, et 75. quo Abraam emigravit ex Haran, recte conficiunt 145. annos. Et quia diem obiit supremum, cum natus esset annos 205. sequitur, vt in Haran degerit aetatem annos 60. vsque ad mortem. Nam 145. et 60. conficiunt 205. Sic habes in narratione Mosaica annum natiuitatis Abraami, annum eiusdem discessus ex Haran, annum aetatis Tharae tempore exitus, annum eiusdem mortis.

Huic relationi Mosaicae, quae nullo modo turbari et subverti debet ac potest, verba Stephani, eadem ratione de morte Tharae et exitu Abraami Actor. VII, 4. (aliis 5.) differentis, subiiciam, quae haec sunt: τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς Χαλδαίων, κατέκτισεν ἐν Χαρρᾶν. καὶ κείθεν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆς, μετέωκισεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε; Tunc exiens e terra Chaldaeorum (nempe Vr) habitavit in Charran. Et exinde, scilicet Charran, postquam moriebatur pater eius, scil. ibi in Charran, transtulit eum in hanc

hanc terram, in qua vos nunc habitatis. Ad versionem Lutheri: Da gieng er aus der Chaldaer Lande, und wohnete zu Haran. Und von dannen, (nehmlich Haran) da sein Vater gestorben war, (NB. ad textum: nachdem sein Vater starb, nehmlich daselbst in Haran) brachte er ihn herüber in das Land, da ihr nun innen wohnet. Haec mea textus verborumque Stephani interpretatio in primo statim limine tibi facem accendit praeferetque ad intelligentiam rei. Sic enim interpretor textum graecum: Et exinde scil. de Haran, postquam ibi in Haran videlicet pater eius moriebatur, transtulit eum etc. Und von dannen von Haran, nachdem daselbst in Haran sein Vater starb, brachte ihn Gott ꝛc.

Quo obseruamus, Stephanum hic non facere mentionem *termini temporis* mortis, quo Thara obiit, sed absolute, haud connotato aetatis Tharae anno, 205. dicere, *postquam moriebatur pater eius*. Duo sunt, quae Stephanus his verbis monet: 1) mortem Tharae in Haran, *ratione termini loci, non temporis* mortis; 2) egressum Abraami ex Haran, *relicto ibi in Haran patre* ad ipsius mortem vsque. Haec verba, *postquam moriebatur, μετὰ τὸ ἀπεθαιεῖν* etc. quasi in parenthesi, quod ratio temporis ob angustiam, qua pressus, tum requirebat, Stephanus fuit locutus ex summae quidem breuitatis studio. Rem quoque tractat Iudaeis satis notam, reliquis ita omiſſis. Vnde factum, vt eorum intellectus ac sensus non statim menti nostrae occurrat. Cum igitur a Stephano non fiat mentio termini mortis, *qua tempus, sed qua locum*, recte infertur, inde adstrui haud posse, Abraamum, ex verbis Stephani, post patris mortem fuisse egressum. Et iterum, quia Stephanus refert, patrem *ibi* mortuum esse, unde Abraam translatus est, ergo, verbis Stephani, recte dicitur, Tharam *ibi in Haran usque ad mortem esse relictum*, emigrante filio.

Vt

Vt vero sensus completus eo clarius adpareat, supple *circumstantiam loci*, siue particulam ἐκεῖ, *ibi*, e proxime praecedente particula καὶ κείθεν, *exinde*, vel, si malis, ἐν Χαρρᾶν, vel vtrumque, ἐκεῖ ἐν Χαρρᾶν. Sic ἐν Χαρρᾶν necessario ex praecedenti repetitur, ad sensum completum reddendum. Quare verba sic fluent: κατώκησεν ἐν Χαρρᾶν καὶ κείθεν, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, scil. ἐκεῖ ἐν Χαρρᾶν, τὸν πατέρα αὐτῆ, habitavit in Charran. Et exinde, postquam moriebatur, scil. *ibi* in Haran, pater eius. Und von dannen, nachdem sein Vater daselbst in Haran starb: i. e. remanebat relictus *ibi* in Haran vsque ad mortem, et neque regrediebatur in Vr Chaldaeorum, neque progrediebatur cum filio exinde in terram Chanaan. Sic mori in Haran hic idem est, quod remanere et habitare in Haran ad mortem vsque. Vt vulgo dicitur: Ich will hier sterben, i. e. bleiben, bis ich sterbe, und mich nicht weiter wohin begeben. Abraamum vero Deus exinde e Charran transtulit in terram Chanaan, relicto patre, relicta familia patriaque. Haec duo igitur hac Stephanus probat relatione, vt iam ante monui, *primum*, Tharae mortem in Haran, siue *circumstantiam loci* mortis Tharae, qui Haran est, siue remansionem eius in Haran vsque ad mortem; *deinde* exitum siue translationem Abraami e Charran in terram Chanaan, relicto patre *ibi* in Haran.

Ergo non probatur e verbis Stephani exitus Abraami post mortem patris, siue terminus temporis exitus eius, qui mors Tharae ex mente aliorum est, quamuis falso. Haud enim in textu extat, μετὰ τὸν θάνατον τῆ πατρὸς αὐτῆ, post obitum patris eius, sed μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆ, postquam moriebatur siue moritur pater eius scil. in Haran, nec cum filio suo Abraamo transfertur, quia remanet et habitat in Haran vsque ad mortem. Omnino datur differentia quaedam inter *mortem* et *mori*, vt inter *actum completum seu absolutum*, et *in-*

K

comple-

completum seu absoluendum. Nondum erat mors Tharae tum completa seu absoluta, cum Abraam exiret; siquidem Thara adhuc dum vixit in Haran vsque ad mortem. Praeterea, ad pleniorum verborum Stephani intellectum mentisque meae, coniungam coniungenda, et separabo separanda, ita: *Et exinde de Haran Deus transtulit eum, Abraamum, in hanc terram, in qua vos nunc habitatis, postquam pater eius moriebatur ibi in Haran, siue remanebat et habitabat ibi in Charran vsque ad mortem, et non simul cum Abraamo filio suo est translatus in terram Chanaan.* Ergo Stephanus non dicit, nec dicere voluit, Abraamum post obitum patris Tharae exiisse ex Charran; sed Tharam patrem mortuum esse in Haran, siue remansisse ibidem vsque ad mortem, nec translatum esse. Id quod erat demonstrandum.

Hanc meam sententiam vindico, primo, ex harmonia verborum Stephani cum verbis Mosis, dicentis: moriebatur in Haran, Genes. XI, 32. Sic Stephani scopus et sensus verborum idem est: postquam moriebatur, *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν*, supple verba Mosis, scil. in Charran. Hic Moses et Stephanus in describendo mortis Tharae loco conueniunt. Reuera enim ibidem in Charran postmodum Thara mortuus est, id quod nemo non adfirmat. Habes itaque conciliationem verborum Stephani et Mosis. Nam idem vult Stephanus, quod Moses. Hoc vnicum vocabulum *ἐν χάρραν*, siue *ἐκεῖ*, ex proxime praecedentibus, vt et ex verbis Mosis, necessario suppleendum, totam rem conficit. Stephanum cum Mose id conciliat. Moses enim et Stephanus eandem referunt historiam, eandem profectionem. Hinc et consentiunt in describendo *termino loci* mortis Tharae, qui fuit Haran.

Deinde ex reticentia *termini temporis* mortis, quem Moses retulit, dicens: Et erant dies Tharae ducentorum quinque annorum (205.) et moriebatur in Haran. Stephanus vero hunc

hunc terminum mortis plane omisit, tantummodo dicens, *postquam moriebatur* pater eius, *ἐκεῖθεν* exinde Abraam translatus est. Ergo Stephanus non *de tempore*, sed *loco* mortis loqui voluit, nachdem sein Vater starb, von dannen Abraham herüber bracht war. Vides suppletionem *ἐκεῖ*? Ergo dici nequit, post mortem patris Abraamum translatum. Quia Stephanus termini temporis mortis Tharae ne verbo quidem fecit mentionem; mors etiam demum post Abraami discessum multos post annos, nimirum (60) est infecuta.

Vt et ex frequentissima in literis sacris ellipseos vsurpatione. Vbi enim requiritur suppletio, ibi sit ellipsis, necesse est. Etsi alibi locorum scripturae sacrae ea datur, vt vides in Glaffii Philol. S. Lib. IV. Tr. II. Obs. I-XIII. et L. I. Tr. III. S. VI. 4. p. m. 212. vbi dicit: Saepissime enim breuitatis studio et non sine elegantia occurrunt in sacro sermone ellipses; et in Pfeifferi Thesauro herm. p. 409. ad complementum sensus aliquando vox quaedam *ἀπὸ κοινῆ* ex praecedentibus est repetenda: quidni et hic Actor. VII, 4.? Ellipsis omnino adest, necessario supplenda ad complementum sensus ex praecedentibus, imo et e verbis Mosis l. c. nisi, hoc supplemento neglecto, in varias te deicere velis difficultates. Ellipsis est correlatum *ἐκεῖ*, quod respondet proxime praecedenti *τῷ ἐκεῖθεν*, estque ellipsis implicita. Est enim in particula *καὶ ἐκεῖθεν*. Haec enim verba coniunctissime inter se cohaerent: *καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆς*, et exinde postquam moriebatur pater eius; sic, vt *καὶ ἐκεῖθεν* non modo ad translationem Abraami, sed etiam mortem Tharae, qua *locum*, se referat. *Exinde* Abraam translatus est, ibidem etiam Thara est mortuus, nempe in Haran, *ἐν Χαρρὰν*, quod etiam ex praecedentibus supplendum, vt sensus fiat completus *ἐκεῖ ἐν Χαρρὰν, ibi in Haran*. Mihi hac in re suffragatur versio Syriaca, quippe quae, *ex-*
K 2
inde,

inde, καὶ κείθεν, non per signum distinctionis a μετὰ ἀποθανεῖν, postquam moriebatur, separat, sed vtrumque coniungit, quae latine sonat: *Et exinde postquam mortuus est, siue moriebatur, pater eius: post hoc signum distinctionis vero ponit, transtulit eum Deus.* Sic etiam deprehendo in quibusdam codicibus graecis, omissa distinctione inter καὶ κείθεν et μετὰ etc. Ergo se refert καὶ κείθεν ad vtrumque, nimirum mortem Tharae et exitum Abraami, vt sit, *et exinde postquam moriebatur Thara, transtulit eum.* Ergo supple *ἐκεῖ ἐν Χαρρῶν, ibi in Haran,* ad pleniorum verborum Stephani intellectum. Ἐκεῖθεν, *exinde,* est particula notans locum de quo; correlatum eius est particula ἐκεῖ, denotans locum in quo, *ibi.* *Ibi* itaque Thara mortuus est, *exinde* Abraam translatus. Ni ellipsin concedere velis hoc in loco, eamque suppleendam per ἐκεῖ, vel ἐν Χαρρῶν, vel per vtrumque et proxime praecedentibus in hoc versu, *ἐκεῖ ἐν Χαρρῶν, ibi in Haran,* semper profecto tibi aderit repugnantia verborum Stephani Mosisque. Explicationes multo sudore atque labore extortae rem non conficient. Qua vero concessa, vt necessario concedi debet, omnis certe difficultas, omnis repugnantia, omnis labyrinthus, prorsus euanescent, cessabuntque. Probat itaque Stephanus *vbi,* non *quando,* Thara mortuus est.

Porro hanc meam vindico sententiam ex usu atque significato particulae μετὰ. Ea enim, cum infinitiuo posita, obtinet significatum *postquam, nachdem,* et resoluitur in verbum finitum. Usus eiusdem est, vt connotet tempus siue praesens, siue imperfectum, siue perfectum. Vide Glassii Philol. sacrae L. III. Tr. VI. de praepositionibus, p. m. 794. Stockii Clav. Linguae S. N. T. sub voce μετὰ. Interpretor itaque hic μετὰ, *postquam, cum imperfecto, tempore incompleto.* Quandoque enim de completo iam tum tempore oratio sonat, quae tamen de

de incompleto intelligi debet. Glass. l. c. p. m. 771. Sic *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν* reddo in imperfecto, ceu tempore incompleto, *postquam moriebatur*; non in plusquamperfecto, *postquam mortuus erat*. Nachdem sein Vater starb, nehmlich in Haran, *ἐκεῖ ἐν Χαβρῶν*, ibi in Haran; non vero, da sein Vater gestorben war. Quae versio equidem hanc difficultatem peperit. Erat enim mors adhuc incompleta et non absoluta, vt supra demonstraui. Plusquamperfectum autem facit eam completam, cum tamen Thara adhuc vixerit, cum Abraam egrederetur. Sensus itaque est, postquam ibidem in Haran pater eius morabatur, remanebat vsque ad mortem.

Praeterea ex vsu temporis Aoristi 2. *Ἀποθανεῖν* est quidem Aor. 2. in infinitiuo. Aoristi autem ordinarie tempus praeteritum denotant; attamen etiam ii in sacris praesens indicant atque imperfectum. Conf. plur. Glass. Philol. S. Lib. III. Tr. III. Can. XLVII. p. 645. „Verbum Aoristi temporis apud Graecos etiam pro praesenti vsurpatur, addo, etiam pro imperfecto.“ Id quod vides Actor. VII, 2. (aliis 3.) *πρὶν ἢ καταικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαβρῶν*, priusquam commoraretur in Haran, *ehe er wohnete in Haran*. Redditur Aorist. 1. in imperfecto, actu incompleto. Sic Aor. 2. pro praesenti vsurpatur, Rom. V, 7. *τολμᾷ ἀποθανεῖν*, audet mori, *möchte jemand sterben*. Act. XXV, 11. *ἐπαραιτέμαι τὸ ἀποθανεῖν*, non recuso mori, *ich wegere mich nicht zu sterben*. Sic etiam hic loci *ἀποθανεῖν, mori*, in tempore praesenti, seu potius imperfecto, ceu in actu incompleto, vsurpatur, *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, postquam moritur, seu moriebatur* pater eius, sed vbi? respondetur recte, ibi in Charan.

Mori hic figurate vsurpari, pro remanere seu constanter manere et habitare in loco quodam vsque ad mortem, non ne-

gatur. Satis enim tritum est illud effatum, cum dicitur: Ich will hier sterben, i. e. ich will beständig hier bleiben und wohnen bis an meinen Tod. Er starb daselbst, i. e. er wohnete daselbst bis an seinen Tod beständig unveränderlich. Et sic Thara, dicit Stephanus, postquam pater eius moriebatur ἐκῆ, *ibi; ἐκῆ-Deu, exinde* Abraam emigravit seu translatus est, i. e. *postquam pater eius remanebat, manebat habitabatque constanter ibi, in Haran, usque ad mortem, usque moriebatur.* Denotatur hinc Tharae constantissima habitatio in Haran, usque ad mortem, post translationem Abraami de Haran.

Tandem hanc meam sententiam vindicabit translatio Abraami e Charran, habitationi Tharae constantissimae ad mortem usque ibi in Haran, opposita. *Μετώκισεν αὐτὸν,* translulit eum Deus, migrare eum iussit. Id quod qua profectio- nem et collocationem intelligi debet. Haec enim translatio facta est, 1) qua profectio- nem. Nam exiit Abraam ex Haran, patre relicto, eoque viuo. 2) Qua collocationem, *εἰς τὴν γῆν ταύτην,* in hanc terram Chanaan, quam Hebraei postea incoluerunt. Et quamvis Abraam hinc illine in terra Chanaan migraverit, usque dum certum in locum, Bersabam et Hebronem, se contulit: attamen haec migratio, licet et illine iterata, non impedit collocationem. Haec autem translatio opponitur remansioni et habitationi Tharae in Haran constantissimae. *Illum* enim, Abraamum, non *hunc*, Tharam, translulit Deus. *Hic* remansit et habitavit in Haran ad mortem usque constantissime. Haud enim voluit Thara, nec debuit, iussu diuino, egredi: Abraam vero Dei iussu exiit ex Haran, e domo patris, tum adhuc viui. Ergo e verbis Stephani non terminus *temporis* mortis Tharae, ideoque nec terminus *temporis* exitus Abraami, sed terminus tantummodo *loci* mortis Tharae, relicti in Haran, probatur. Quare a morte Tharae ad

ad exitum Abraami e verbis Stephani argumentari non possumus, quasi *post mortem patris esset factus*.

Nil itaque aliud ex hoc loco Actor. VII, 4. siue e verbis Stephani, probatur, quam 1) Abraamum, iussu Dei, ex Haran emigrasse, Deumque eum exinde in terram Chanaan translulisse; 2) Tharam vero relictum in Haran, ibidem fuisse mortuum. Mors autem neque ante, neque tunc, cum exiit, sed post egressum Abraami, annis 60. praeterlapsis, anno aetatis ipsius 205. est insecuta. Viuo igitur parente, et agente annum aetatis 145. non mortuo, Abraam ex Haran emigravit.

Hac ratione effata sacra manent integra atque salua. Thara genuit Abraamum anno aetatis 70. Abraam emigravit anno aetatis 75. Thara tum temporis fuit annorum 145. Et deinde fuit, et vixit in Haran, 60. annos. Tunc, his praeterlapsis, moritur, 205. annos natus, in Haran. Abraam erat 135. annorum, cum pater obiret. Stephanus etiam hac sua relatione Mosis non contradicit. Haud enim describit tempus mortis Tharae, neque tempus exitus Abraami; sed *locum* mortis Tharae in Haran, qui ibi relictus habitauit vsque ad mortem, neque regressus, neque progressus. Cessat itaque loci difficultas.

Haec sententia, haec explicatio verborum Stephani, quae omnibus interpretibus fuerunt lapis offensionis, mihi omnino videtur commodissima, et textui siue verbis Stephani conuenientissima. Non enim refragatur narrationi Mosaicae totique historiae, potius ei maxime conuenit. Non enim offensionis lapis in verborum Stephani explicatione, eorumque collatione cum Mosis relatione amplius obiicitur, sed prorsus abiicitur. Non deinceps difficultas adest. Non incommoda multa, ad mentem Pfeifferi l. c. nos amplius premunt. Remoto enim termino temporis mortis Tharae, remouetur
quae-

quaestio et difficultas de exitu Abraami post mortem patris. Nam Stephanus non dicit, Abraamum tum temporis esse translatum, cum pater eius est mortuus; sed tantummodo Tharam in Haran obiisse, ibidem habitasse vsque ad mortem, nec vna cum Abraamo ex Haran translatum. Stare itaque, quod Buddeus pro certissimo assumpsit, nequit, qui ait, *hoc Thara iam mortuo contigisse*, dubitari prorsus nequit, in Histor. Eccles. Vet. Test. p. 260. E contrario adfirmo, hoc, Thara adhuc viuo, contigisse dubitari nequit.

Coronidis loco, pergit auctor, ad obiectiones, quas quis contra hanc meam explicationem mouerit, breuissime respondebo. Obiecerit quis:

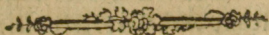
- 1) Extat in codice sacro: *da sein Vater gestorben war*. Ergo post mortem patris filius exiit. Resp. Sic vertit Lutherus, sed non admodum bene. In textu graeco sonant verba: *nachdem sein Vater starb*, elliptice; sed vbi? Resp. *daselbst*, *nehmlich in Haran*. Sic verti debuisset: *nachdem sein Vater daselbst starb*. Ergo obiectio euanescit.
- 2) *Daselbst*, non extat in textu. Ergo infers textui non innatum. Resp. Est omnino in textu, in proxime praecedenti particula *καὶ ἐκείθεν*, *exinde*, quae sese ad vtrumque refert, nempe ad exitum Abraami aequae atque ad mortem Tharae, vt supra demonstraui. Sensus est: *nachdem sein Vater daselbst, von dannen Abraham herüber bracht war, starb, nemlich in Haran*, quod etiam proxime praecedit. Ergo conclusio non conceditur.
- 3) Quamuis locus mortis Tharae ponatur, tamen remanet, quod post mortem patris, quam ibi in Haran obiit, emigraverit.

grauerit. Resp. minime. Nam sic inferis textui non inferenda, nempe exitum post mortem, et amplius, quam debes, verba Stephani extendis, quippe qui tantummodo dicere voluit, quod Thara mortuus sit in Haran. Nil amplius.

- 4) Cur non retines perfectum, mortuus est? Resp. retineas. Modo ne de actu tum, cum Abraam exiit, completo id intelligas, nec ad tempus mortis, tum infecuta, extendas: sed *locum* mortis Tharae retineas, quod *ibidem* in Haran sit mortuus, nempe post exitum Abraami longo post tempore“.

Totam auctoris nouae sententiae mentem suis verbis haecenus legit Lector beneuolus, vt ipse, quid sperandum aut metuendum sit auctori, iubeat, et, an eiusmodi sit ponderis, vt a nostra de duplici migratione discedamus, iudicet. Ego quidem quid hac de re sentiam et cur reiiciendam nouam putem sententiam, statim adiiciam.

L CAPVT

CAPVT QVINTVM.

ARGVMENTVM.

Argumenta auctoris nouae sententiae, de profectioe Abraami e Charis non mortuo, sed viuo patre Thareo, ex enarratione Mosis, in interpretatione verborum Stephani et scopo orationis Stephanianae petita, vt parum tuta, improbantur. Ostenditur, consilium Stephani in describendis profectioibus Abraamiticis e Charris non fuisse, vt designaret terminum temporis mortis Tharei, sed terminum loci, quod putat anonymus, ex verbis Stephani non posse probari. Particula *κακειθεν* rem non conficit. Verborum Stephani explicatio, vbi mori, significare debet, manere in quodam loco, ibique viuere vsque ad mortem, refutatur, [vt minus conueniens 1) vsui graece loquendi, et 2) stili historici simplicitati. Allegata ab auctore ad vim vocis *ἀποθανειν* probandam nullo nituntur fundamento, et sunt leuia. Distinctio inter *μετα τον θανατον*, et *μετα το ἀποθανειν του πατερα αυτης*, ad suscipiendam vim vocis *ἀποθανειν* excogitata, nil valet ad significationem plane inusitatam fulciendam. Vox *μετα* aufert distinctionem inter statum et actum mortis, quamuis ad vim aoristi pronocatur. Summa erroris versatur in neglecta particula *μετα*, quam auctor nouus vbique cum *ινδεν* permutat. Tam in latina, quam in graeca lingua hoc inusitatum. Exempla citantur. Versiones allegantur, quae omnes expricant verba *μετα το ἀποθανειν* consueto modo. Testimonia proferuntur. Quibus praemissis sponte corruunt, quae de ordine in narratione Mosis disputauit conciliator noster: non enim Mosis narratio, sed verba Stephani difficultatem habent.

Nouae sententiae auctor primum in eo versatur, vt in priori suae disquisitionis exegeticae sectione, allatis iis, quae alii de loci nostri difficultate senserint, respondeat; deinde autem in altera sectione, quid sibi videatur, proponit, imo tanta certitudine asserit, vt vix alicui in mentem veniat, ipsi obloqui,
 si ad

fi ad verba respicias. Sententia vero eius, qua componi posse loca citata Mosis Genes. XI, 31. 32. XII, 1-4. et Stephani Act. VII, 1-4. asserit, huc redit, vt affirmet, *Abraamum non mortuo patre Thareo, sed viuento adhuc isto exiisse e Charris*, cuius rei probandae causa eadem ipsa affert, de quibus disputatur. Prouocat ad Mosis narrationem: sed quum eiusdem ordo ipsi aduersetur, loco probationis, quam expectabas, primum remouet §. 2. non sequi, Abraamum post Tharei mortem exiisse e Charris, quanquam Moses ante discessum Abraami referat Tharei mortem, et totam ipsius historiam absoluat. Secundo probat ex interpretatione sua verborum Stephani, longe aliter ac vulgo fieri solet instituta, quae tamen illud ipsum erat, quod probari debebat, ideo semper in orbem eius redit disputatio. Tandem probat ex scopo, vt ait, (quod vltimum interdum vitio creatorum interpretum est,) seu consilio Stephani, nempe eam *non de termino temporis mortis Tharei, sed de termino loci* loqui voluisse. Sed et id tam obscure, vt vix, quorsum ista pertineant, assequare. Et illud ipsum fuit, quod nouam nobis opinionem primum suspectam reddidit. Olim iam edocti, tum a doctoribus academicis, tum ex aliorum eruditorum scriptis, qui in legitima interpretatione et conciliatione scriptorum tam profanorum quam sacrorum aliquid viderunt, eas plerumque veras esse explicationes, quae faciles sint intellectu, seque sua ita infinent facilitate lectorum animis, vt paene extorqueant assensum: quo caractere ad nouam istam expositionem explicato, nil minus quam vim eius inuenimus. Noster enim intellectus, non adsuetus ad res sub verbis cogitandas, quae in iis non continentur, et quae longe aliud quid, quam debent, exprimunt, etiam praesentem non capere poterat explicationem, nec alios facilius concocturos esse eam existimamus. Accedit, quod omnis ea scriptio certo ordine plane destituta est.

Non inutile fore arbitramur, si, quomodo ipsam nouae sententiae refutationem instituere animus sit, ante omnia doceamus. Sequemur nimirum *κατα ποδα* doctum conciliatorem, ita tamen, vt a §. 3. Sect. II. vbi noua explicatio enarratur, incipiamus, et deinde de duobus antecedentibus §§. videamus, in quibus ad id respondetur a Viro docto, quod narratio Moisaica, vbi mors Tharei antea, quam Abraami discessus narratur, contrariari videatur. Ratio, qua ducti hunc disputandi ordinem eligere placuit, est ea, quia, refutata explicatione verborum Stephani, non necesse erit, multa ad priora dicere.

Placuit Viro docto antea, quam accuratius Stephani mentem enarraret, Actor. VII, 4. verbis graecis statim subiicere latinam et germanicam interpretationem, *quam*, ait, *in primo statim limine facem accensuram Lectori*, vt sciat, quorsum mens eius directa, et quae vera vocum illarum sit explicatio. Pace eius audiamus collato graeco textu versionem, cui deinde quantulumcunque nostrum subiungamus iudicium. Verba Stephani Protomartyris haec sunt: *τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς Χαλδαίων, κατώκησεν ἐν Χαρρῶν· Κακεῖθεν, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆ, μετώκησεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε.* *Tunc exiens*, ait interpres noster §. 3. Sect. II. *e terra Chaldaeorum (nempe Vr), habitauit in Charran, postquam moriebatur* (quasi hoc aliud sit, quam postquam mortuus erat) *pater eius (scil. ibi in Charran), transtulit eum in hanc terram, in qua vos nunc habitatis.* Nondum intelligis? germanicam etiam addit versionem: *Da gieng er aus der Chaldäer Land ic. und von dannen, da sein Vater gestorben war (NB. ad textum, vt ait, nachdem sein Vater starb ic.)* Quis est, qui non miretur verba huic versioni adiecta: *Haec mea textus verborumque Stephani interpretatio in primo statim limine tibi facem accendet, praeferetque ad intelligentiam rei: et ad cuiusnam rei intelligentiam? nimirum*

vt

vt doceant, Abraamum non mortuo patre Thareo, sed vi-
 vente adhuc ipso e Charris exiisse. Nemo, ni fallor, non ita
 sentiet, (si forte ex inscriptione Commentationis conici quo-
 dammodo potuit mens auctoris, quanquam ea sola perfecta
 nesciebamus, quomodo se defensus sit,) hac versione ean-
 dem iterum esse obscuratam, additis praesertim verbis, qui-
 bus tanquam accuratissima laudatur, quae suam mentem in in-
 scriptione propositam confirmet, quum e diametro repugnet.
 Accuratius nouae versionis examen confirmabit, spero, non
 modo, quae reprehendimus, verum ante oculos vnicuique
 etiam ponet, quam parum tribuerit interpret noster studio,
 quod a bono interprete Huetius de interpretatione lib. I. de
 optimo genere interpretandi, p. m. 105. requirit, dicens: *Interpres linguae, quam suscipit interpretandam, singulas singulo-
 rum verborum proprietates enucleate consuetari debet, et ad viuum
 refecare:* et paullo post, l. cit. p. 106. *postquam locum sui au-
 ctoris attenda cogitatione seperit, verba idonea seligat ἰσοδύναμα,
 ἰσότησα, vel iis quam proxima; ea deinceps in quadrum et or-
 dinem pro linguae facultate similem compingat.*

Auctoris mens, vt ex tota disputatione colligi licet, haec
 est, vt verba *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆ* significant:
*patre eius Thareo ibi, in Charran, commorante vsque ad mortem
 suam.* Sed neque hanc mentem suam satis clare exponere po-
 tuit, nam tantum diuinandam reliquit, multo minus demon-
 strare, quomodo ea verba id significare possent. Quod et
 plane factu impossibile est, neque vlli vnquam homini in ani-
 mum veniet ita loqui, neque graece, neque latine, neque
 germanice. Profecto si Stephanus id voluisset dicere, quod
 Vir doctus vult, verba eius haec fuissent: *τῆ πατέρος αὐτῆ μέ-
 νοτος ἐκεῖ μέχρι τῆ ἀποθανεῖν, vel ἕως τῆ θανάτου;* vt de Iose-
 pho Matthaeus II, 15. *καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευτῆς Ἡρώδης;* vel

vt LXX. in Ieremia LII, 11. ἕως ἡμέρας, ἧς ἀπέθανε; vel 1 Reg. XI, 40. καὶ ἦν ἐν Αἰγύπτῳ ἕως ἧς ἀπέθανε Σολομῶν; et deinde 2 Sam. VI, 23. καὶ τῆ μελχιλ θυγατρὶ Σααλ ἐκ ἐγένετο παιδίον ἕως τῆς ἡμέρας τῆ ἀποθανεῖν αὐτήν. Sed in verbis, vt nunc sunt, quomodo ἀποθανεῖν potest esse, viuere (et quidem annos sexaginta) donec moreretur? et, si vel hoc fieri possit, quomodo μετὰ, post, nachdem, quod ex ratione loquendi omnium linguarum necessario inuoluit actum, qui praecessit, potest intelligi de actu, qui demum futurus est? Sed videbimus mox singula.

Vt vero premamus vestigia auctoris nouae sententiae, deprehendimus illum primum in eo occupatum, vt ex consilio Stephani, quo dixerit ea de exitu Abraami, petat suae expositioni fulcimentum. Probe ex capite de compositione ἐναντιοφανῶν edocti scimus, locorum historicorum de eadem re agentium ἐναντιοφανεῖς oriri aut e diuerso narrandi consilio et modo scriptoris cuiusdam, aut e loquendi modo crassiori, vt causa ἐναντιοφανείας tollatur scilicet explicando vsum loquendi. Manifestabunt ideo, quae super hac re a viro laudato disputata sunt, felicibus num auspiciis rem suscepit nec ne. Eo tendit conciliator noster §. 4. Sect. II. vt ostendat, Stephani consilium non fuisse, vt designaret terminum temporis mortis Tharei, verum vt tantum mortem Tharei in Charran ratione termini loci, vt loquitur, et egressum Abraami ex Charran, relicto ibi in Charran patre ad ipsius vsque mortem describeret. Probationem desiderabis huius asserti, hum. Lector? cognosces illam a viro docto suppeditatam in §. 4. Sect. II. vbi sequenti modo colligit: Stephanus monet, inquit, his verbis 1) mortem Tharei in Haran ratione termini loci, non ratione temporis mortis: (videsne hic demonstrationem in orbem?) 2) egressum Abraami ex Haran relicto ibi in Haran patre ad ipsius mortem vsque: (at id erat, quod

quod quaerebatur.) Deinde addit: *verba reliqua vero, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, sunt in parenthesis propter temporis angustiam, qua pressus, locutus est Stephanus; et quia tractavit rem Iudaeis satis notam.* Tandem efficit ex his non timide hanc conclusionem, eodem §. 4. Sect. II. *Cum itaque a Stephano non fiat mentio termini mortis, qua tempus, sed qua locum, recte infertur, inde adstrui haud posse, Abraamum post patris mortem fuisse egressum.* Eiusdem conclusionis modum in §§. 7. et 8. Sect. II. exhibet, ideo coniunctim ad ea respondebitur.

Nollem viro docto hanc probationem excidisse, etenim, quin petitionis principii ista accusetur, et nihil eadem effici recte concludatur, vix effugere poterit doctum interpretem. Gratis enim sumitur, Stephanum non mentionem facere termini mortis, qua tempus, sed qua locum: gratis exinde concluditur, non adstrui posse ex verbis illius, Abraamum post patris Tharei obitum e Charris fuisse egressum. Debebat sane vir doctus demonstrare antea, in verbis Protomartyris, *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆς*, non fieri mentionem termini mortis, qua tempus, deinde poterat concludere. Enimvero, inquiet, nonne satis probavi terminum loci mortis Tharei, cum *ἐκεῖ* intelligendum esse in verbis *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆς* dixi? Haud optima vero probatio, quae ex aliqua particula, quae tantum *ἐξωθεν* intelligi debet, ducitur. Sed audiamus, quomodo interpres eam supplendam esse iudicet. Videlicet §. 9. Sect. II. ait: *Ellipsis est correlatum ἐκεῖ, quod respondet proxime praecedenti τῷ ἐκεῖθεν, estque ellipsis implicita. Est enim in particula καὶ ἐκεῖθεν etc.* Non facile aliquis assequetur, quid haec sibi omnia velint: nempe ex *καὶ ἐκεῖθεν* supplendum esse *ἐκεῖ* putat, quasi ex *ibidem* in latina lingua, in simili positu, intelligere velis *idem*, quod falsissimum est. *Ἐκεῖθεν* et *ἐκεῖ* vtut sint similia ratione deductionis, tamen differunt significatione,

tione, alterum est *inde*, alterum *ibi*; quomodo igitur ex altero alterum suppleri possit? Quae vero de versione syriaca et interpunctione disputat, eiusdem sunt commatis. Nam si καὶ κεῖθεν referre ad proxima velis, fiet particula temporis, vt saepe etiam latinum *inde*. Sed quid Vir doctus necesse habebat, tam valde se in ista ellipsi torquere? quid porro tam anxie eam probare et tueri? cum nemini vnquam in mentem venerit, neque facile venturum sit, eam negare. Omnes enim, qui vel maxime vulgarem interpretationem tuentur, concedent, *ibi* in illis verbis intelligi posse, verum non ex ἐκεῖθεν, sed extotius loci ratione, si quidem eum, vt humanus sensus fert, interpreteris; nam si *inde e Charris*, patre mortuo, excessit, sane pater *ibi* mortuus esse intelligitur. Quid igitur attinebat, tam multa disputare, vel sexcenties et ad nauseam vsque illud inculcare? (vid. §§. 4. 5. 7. 8. 9. et vbique) imprimis cum nihil ad causam eius faciat; ea enim cadet stabilitue sine ea particula. Itaque totam hanc disputationem nobis lubentibus potuisset omittere.

Sed iam peruenimus ad arcem disputationis nostrae, nempe ad ipsam verborum μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆς explicationem. Illam ita audiemus, vt primum obseruemus, *quomodo verba ipsa interpretetur*, et secundo, *quomodo interpretationem suam probet*. Boni interpretis est, sensum verbis alicuius loci non tantum affingere, sed quod maximum est, et praecipuum eius munus, ostendere, vsum loquendi admittere et pati talem significationem, quod nisi fieri potest, tota interpretatio vno quasi ictu cadat necesse est; operae pretium itaque erit, in hac re paullo accuratius versari, quoniam exinde tota nostra disputatio accipiet lucem suam, et apparebit, num probabilis quodammodo sententia auctoris sit, nec ne. Nos vero non alligabimus amplius ordinem nostrum ad certum §. sed

sed quod ad explicationem suam verborum *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν* vindicandam affert Vir doctus huc et illuc ex more ipsius dispersum, id coniungemus, ita tamen, vt beneuolus Lector agnoscat, nos nil intactum reliquisse, quod non examinaverimus.

Verba Stephani *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆ* explicat Vir doctus; in hunc modum: *postquam moriebatur pater eius; hoc debet significare in hoc loco idem ac postquam remanebat relictus ibi in Charran vsque ad mortem, et neque regrediebatur in Vr Chaldaeorum, neque progrediebatur cum filio exinde in terram Chanaan.* Et paullo post eodem §. repetit suam expositionem his verbis: *Sic mori in Haran hic idem est, quod remanere et habitare in Haran ad mortem vsque.* Quod in §. 12. adhuc clarius repetit, dicens: *Mori hic figurate vsurpari, pro remanere seu constanter manere et habitare in loco quodam vsque ad mortem, non negatur.* Miror, si semel placuit interpreti nostro significationes verborum pervertere, cur non simpliciter dixerit, *ἀποθνήσκειν* hoc loco significare, viuere. Et sane! quid est manere in aliquo loco aliud, quam viuere in illo? Quis vero mortalium vnquam *ἀποθανεῖν* posuit pro viuere vsque ad mortem? quis porro locutus est, *postquam moriebatur?*

Ne iniqui tamen videamur in aliquem, cuius causa nondum satis explanata est, audiemus illum enarrantem causam, qua coactus hanc plane insolentem significationem adhibuerit? nempe §. 4. l. c. *quia Stephanus refert, patrem ibi* (et quod haec particula praecipue ad sensum complendum intelligenda sit, iterum probauit,) *ibi* (in Haran) *mortuum esse, vnde Abraamus translatus est, ergo verbis Stephani recte dicitur, Tharam ibi in Haran vsque ad mortem esse relictum, emigrante filio.* En causam etiam insolentiozem, quam ipsa res, de qua redditur! quae

M

enim

37

enim necessitas inde sequitur noui significatus fingendi? Si etiam haec verbi ἀποδνήσκω notio bonum in hoc commate sensum redderet, debuisset tamen *historiae narrandae lex illa obseruari: Quoties in scriptura historice maxime quippiam narratur, nude ac simpliciter accipienda verba ipsa sunt, eo sensu, quem prae se ferunt, nisi aliud inde sequatur, quod absurdum aut pugnantem videatur, idque ipsum conciliari aliter nequeat.* Atqui si hanc sequemur, Stephanus vocabulis et communi et vulgari consuetudine vsus fuisse dicendus est, non illis notionem, quae nemini audientium in mentem venire poterat, subiiecisse. Tam plane etiam Stephanus totam orationem suam, quae omnis fere historica est, proponit, vt ex nimia paene facilitate oriantur ἐναντιοφανῆ. Exemplum cape. Si tempus, per quod commorati fuerint Israelitae in Aegypto, describit, non ἀκριβῶς illud exprimit, sed ponit numerum rotundum, vt aliis S. S. locis saepissime fit, et dicit loco 430 annorum, quos Moses exprimit Exod. XII, 40. 41. tantum 400. quem numerum, quia videmus oratorem historicum esse eum, qui ita illum afferat, facile conciliamus, edocti, oratores, qui simul historici sunt, et omnes scriptores vulgares non tam curiose omnia persequi, et numerum plerumque exprimere crasse, non secundum ἀκριβείαν. Eandem historici et oratoris legem Lucianus in Tr. quomodo conscribenda sit historia, T. I. p. m. 617. docet; vbi multa graeca vocabula memorat, quibus interdum vitiose, i. e. nimis insolenti significatione vterentur historici, quum ipsis plane esset scribendum. Et Cicero lib. II. c. 15. de Orat. confirmat, aliquot leges historiae narrans: *orationem in historia esse debere tractam et fluentem, non contortam et figuratam.* Quis nunc crederet, Stephanum coram Synedrio Hierosolymitano historiam Patriarcharum populique Israelitici perorantem in id vitium incidisse, vt modo verba in sensu planissimo et communissimo, modo insolenti et a nullo

ne

ne poeta quidem ita vsurpato adhiberet; et propterea in censuram Luciani l. c. p. 618. veniret, dicentis: Τὸτο τὸ πρᾶγμα εἰσικὸς εἶναι τραγωδῶν, τὸν ἕτερον μὲν πόδα ἐπ' ἐμβάτε ὑψηλῆ ἐπιβεβηκότι, θατέρῳ δὲ, σάνδαλον ὑποδεδεμένῳ; i. e. eam rem sibi videri similem Tragoedo, qui altero pede in alto cothurno incedat, altero subligatum sandalium ferat.

Reliquum est, vt videamus, quomodo in iis, quae praeterea a bono requiruntur interprete, gesserit officium suum conciliator noster. Nemo ita ignarus est, vt nesciat, boni interpretis, qui ad tollendam alicuius loci ἐναντιοφάνης difficultatem nouas vocabulo tribuit significationes, esse, vt earum vsum ex eadem lingua, scriptoribus aequalibus, eiusdem generis, ex iis etiam locis, vbi non modo verba eadem et formulae eadem occurrunt, sed vbi etiam alia quam proposita significatione accipi nequeunt, comprobet. Extant quidem, quod haud negamus, exempla, tum in sacris, tum in profanis scriptoribus, vbi pro vera habetur a viris eius rei peritissimis significatio vocis, cuius vsus aliis eiusdem linguae exemplis non potest confirmari: verum id in illis locis obseruetur necesse ducunt, vt vel ex aliorum verborum eiusdem linguae analogia, vel ex cognata aliqua lingua, quae ipsi, in qua vox probanda reperitur, valde similis est, probetur, quod praecipue in iis linguis fieri solet, vbi numerus vocum non adeo magnus est, vt in hebraica lingua: cuius est insigne exemplum, quod Moses Genes. XI, 4. habet, vbi consilium capiunt homines de turri exstruenda, consilii sui rationem his verbis explanantes: וְנַעֲשֶׂה-לָנוּ מִצְדָּה, i. e. vt faciamus nobis מִצְדָּה, vbi quaeritur, quem sensum vox מִצְדָּה habeat? communis opinio pro eo pugnat, vt affirmet, eorum consilium fuisse, vt sibi ex tantae molis exstrukione compararent sempiternam gloriam et laudem apud posteros. Qui modus loquendi vocabuli מִצְדָּה

𐤀𐤃 ex multis scripturae sacrae locis doceri potest. E. g.
 2 Sam. VIII, 13. Es. LXIII, 12. Ier. XXXII, 20. Dan. IX, 15.
 Plura loca si cupis, adeas Bochartum in Phaleg l. I. c. 9. seqq.
 Cum hac vero explicatione vocis 𐤀𐤃 non dicam quod con-
 textus non conueniat, imo repugnet; verum sufficiat dixisse,
 voculam 𐤀, quae vocem 𐤀𐤃 proxime sequitur, plane ad-
 versari, quippe quae coniunctio 𐤀, ut Clericus in Commen-
 tario philologico in Genesim ad hunc locum ait, constanter *ne*
 significat. Quem sensum cum non possent cum superioribus
 conciliare LXX. et Vulgatus Interpres, violato linguae he-
 braicae perpetuo vsu transtulere, *πρὸ τῆ διασπαρῆναι ἡμᾶς*, an-
 tequam diuidamur. At doctissimus Perizonius in libello,
 quem inscripsit, Origines Babylonicae, proposuit multo con-
 cinniorem et probabiliorem istius consilii sententiam, quam
 turris Babylonicae aedificatores expresserint in verbis 𐤀𐤃
 𐤀𐤃 לני, fuisse nimirum mentem eorum, ut sibi facerent
 𐤀𐤃 i. e. signum: quacum explicatione contextus non
 tantum egregie conuenit, verum particula 𐤀 etiam ne mini-
 mam quidem vim patitur, sed in natua sua significatione acci-
 pitur reddendo verba ita: 𐤀𐤃 𐤀𐤃 על 𐤀𐤃 כל 𐤀𐤃, ne
 forte dispergamur in omnem terram. Nunc ad id venimus,
 quare allegatum a nobis est hoc exemplum. Desunt nempe
 alia loca, ex quibus vsus loquendi vocabuli τῆ 𐤀𐤃 probari
 possit, quod *signi* notionem habeat. Sufficit tamen, cum
 haec explicatio tam egregiam omnique contextui conuenien-
 tem facilemque sententiam efficiat, Perizonium probasse vsum
 loquendi, 1) ex analogia linguae, 2) ex communi loquendi
 ratione in cognatis linguis, e. c. arabica et aliis. Sed ex quo
 loco digressi sumus, ad eum redeat disputatio nostra necesse
 est, et audiemus, num praescripta ratione interpres noster
 vsum loquendi vocis ἀποδύνασθαι pro *remanere* seu *viuere in loco*
aliquo usque ad mortem probauerit, et quomodo id praestiterit.

In

In §. 5. et II. Sect. cit. vbi praecipue assumta verbi ἀποθνήσκειν significatio proposita legitur et dicitur, illud figurate accipi in hoc loco, et significare, *remanere seu constanter manere et habitare in loco quodam usque ad mortem*, addit auctor verba, quae vim demonstrandi habere videntur scilicet. *Satis enim*, inquit, *trivium est illud effatum*, cum dicitur: *ich will hier sterben*, i. e. *ich will beständig hier bleiben und wohnen bis an meinen Tod*. Quam bene interpres partes suas egerit, alii iudices sint. Mihi notasse sufficiat, primum, talem consuetudinis loquendi vocis ἀποθνήσκειν probationem non esse consentaneam regulis a doctissimis Grammaticis propositis, et paullo ante a nobis allegatis. Quis enim est, qui existimet, vim alicuius graecae vocis ex germanica lingua deduci et stabiliri posse? Deinde non modo plane inusitatus et insolens in Graecia est vocis ἀποθνήσκειν significatus, quo exprimi debet, *remanere seu constanter manere et habitare in loco quodam usque ad mortem*, et qui nullo exemplo probari potest, sed etiam naturae linguae aduersatur.

Visum quidem fuit nouae sententiae Auctori, adiuuare rem suam per distinctionem inter *μετὰ τὸν θάνατον*, et *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆς*, quorum prius habeat hunc sensum, vt significet: *post obitum patris eius*; alterum vero tantum exprimat: *postquam moriebatur siue moritur pater eius*. Quali vnquam cogitari possit differentia inter haec, si dicatur, post mortem eius, et postquam mortuus est. Sed hic Vir doctus notiones suas neque distincte extulit, neque distinctas et claras habuit. Concedimus esse omnino differentiam inter mortem et mori, vt inter actum completum seu absolutum, et incompletum seu absoluendum; sed quis non videt particulam additam, quae differentiam tollit? Nam si quid dicitur post actum aliquem fieri, sane actus ille iam absolutus est.

est. Cum dico, *veni*, postquam alter exierat, sane is actus iam completus erat. Si vero significare vellem, actum adhuc durasse, dicendum esset, *dum exibat*, siue vt auctores N. T. saepe dicunt: ἐν τῷ ἐξελθεῖν. Non ignoro Olearium in Obsf. in Matthaeum, Obsf. XXXI. in explicandis verbis, cap. IX, 18. quae quidam de Magistratu ad Christum veniens profert: ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησε, versari ita, vt explicanda ista censeat hoc modo, *filia mea iam animam agit*, quoniam si explicarentur, *mortua est*, non tantum verbis Marci V, 23. repugnarent, qui ita exhibet: τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει; verum etiam relationi nuntii ex familia Iairi aduenientis, et domino suo nuntiantis, animam iam efflasse natam aegrotantem, quo docebatur, istam nondum fuisse omnino mortuam, cum Iairus Christum eius causa accessit. Sed quomodo probat Vir iste doctus? non dici in allegatis, verbis puellam omnino mortuam esse, sed adhuc agere animam et viuere, quum verba tamen clare proponere videantur, puellam iam mortuam fuisse? nimirum adhibendo distinctionem *inter actum mortis completum et incompletum*, simulque affirmando, alibi etiam vocem *mori* pro ipso actu moriendi statuque eorum, quorum vita in eo est, vt iam effugiat, vsurpari. Eiusque rei causa Alexin Poetam Comicum in exemplum adducit, qui senex et aeger incedens interrogatus a quodam, quid agis? respondisse fertur, κατὰ σχολὴν ἀποθνήσκω, i. e. per otium morior, vt est apud Stobaeum Serm. 268. p. 886. ex Aristotelis Chriis. Verum videns doctissimus Olearius, hanc non vbiuis locum habere posse distinctionem, sed in iis tantum locis, vbi temporis, in quo vox *mori* posita inueniatur, ratio pateretur adhuc praesentem durationem, ideo in verbis supra allegatis, ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησε, ostendit primum vim Aoristi, qui non praeteritum tempus absolute, sed indefinite, adeoque praesens etiam significat: postea accurate ex Suida aliisque exposuit voculam ἄρτι non praeteritum tem-

tempus solum, sed praeteritum cum praesente coniunctum indicantem; et tandem probavit mortem filiae Iairi ipsam paulo post demum insecutam; unde apparet, ab Oleario potuisse in tali loco distinctionem allegatam adhiberi. Sed in dissimili plane loco a nostro conciliatore distinctio inter statum et actum mortis adhibita est. Quanquam enim et in verbis Stephani *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῆς* tempus *ἀπορίσθαι* adhibitum sit, eiusque vis recte ex Glassio ab eo §. 9. Sect. II. explicata sit, tamen vocis *μετὰ* tota vis est ea, ut necessario praeteritum tempus postulet, etiamsi cum ipso praesenti coniuncta legatur, quae ideo omnis distinctionis in hoc loco usum aufert. Quis est, qui dubitaret, *ἔλθεῖν* atque hebraeorum מוֹרֵת et de praesenti, et de praeterito adhiberi posse tempore; sed quis in iisdem verbis dubiam amplius mentem habebit, si cum certis particulis in quodam loco occurrunt, quin certam et immobilem assumant vim et potentiam? Quapropter verba Paullina, Gal. III, 23. *πρὸ τῆς ἐλθεῖν τὴν πίσιν*, nihil aliud volunt, nisi hoc, antequam venisset doctrina euangelica, sub lege custodiebamur etc. Iet Moses, Genes. XXV, 11. per verba מוֹרֵת אַבְרָהָם certissime voluit affirmare, *mortuo* Abraamo, quia מוֹרֵת in constructione cum אַבְרָהָם aliam explicationem plane non admittit; quae verba a LXX. interpretibus per eadem, quae in nostro loco occurrunt, expressa sunt, nimirum *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν Ἀβραάμ*, quae aequalitas in simili loco historico non leuiter sententiam stabilire valet nostram. Sed etiamsi *ἀποθανεῖν* hic de duratione actus accipere velis, nonne illud ridiculum, eum durasse LXX annos et Thareum tam longum tempus in agone fuisse, et animam egisse. Veram Lector cognoscet ex his sententiam B. Lutheri: quomelior Grammaticus, eo melior Theologus.

Summa erroris Viri docti in eo versatur, quod particulae *μετὰ*, post, *nachdem*, vim non perpenderit; etiam tum, cum ger-

germanice verteret, nachdem er starb, siue daselbst blieb, bis er starb, semper in animo sedebat indem. Hinc error ex alio alius. Videbat interdum, sed per transfennam, esse aliquid impediti, in suis rationibus, hinc toties repetit eandem rem, sed omnino expedire se non potuit. Hinc in latina interpretatione male etiam effert, *postquam moriebatur*. Natura sermonis non permittit, particulam, quæ tempus praeteritum designat, cum tempore imperfecto iungi. Et sane apud Latinos *postquam* non nisi cum praeterito tempore iunctum reperitur, interdum cum praesenti: vid. Horat. Turselinum sub hac voce; sed tum illud vim praeteriti temporis habet, et historicum appellatur, et sententia omnino eadem manet: cuius rei exempla lectio scriptorum latinorum multa suppeditabit. Terentius v. c. in Prologo ad Phormionem in prima statim linea ait: *postquam* Poeta vetus Poetam non potest retrahere a studio &c. i. e. retrahere non potuit. Plautus in prologo Captiv. *postquam* belligerant Aeoli cum aliis, vt in bello fit, capitur alter filius. Virgilius in Ecl. I, 31. *postquam* nos Amaryllis habet, Galathea reliquit, h. e. ex quo tempore nos Amaryllis cepit. Sed cum imperfecto nemo vnquam iunxit, neque iungere potuit: Vide sis Donatum ad Terentium in Prologo ad Phormionem. Neque vero interpres noster interpretatione ista insolita quicquam profecto consecutus est, quum sensus maneat semper idem, siue componas *postquam* cum perfecto seu imperfecto tempore; nam *postquam* moriebatur nunquam erit, dum viueret vsque dum moreretur.

Sed neque Graecorum *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν* aliter, quam de re praeterita accipi potest, et est nihil aliud, si grammaticè resolvas, quam, *μετὰ τὸν θάνατον*, vel, *ἐπειδὴ ἀπέθανεν*. Graeci fere dicerent, *ἀποθανόντος αὐτῆς*. Quod quanquam est certissimum et clarissimum, tamen, ne vel minima nostro Interpreti dubi-

dubitatio relinquatur, exempla in medium afferemus, eaque ex ipso V. et N. Testamento petita; pauca tamen, licet sint vbiq̄ue obuia. Apud Mosen, Genes. XXV, 18. Isaacus puteros refecisse memoratur, quos Philistaei humo aggesta opple- verant, *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα αὐτῆ, i. e. post patris mortem: ne dubites, vid. v. 15. eiusdem capituli.* In li- bello Ruth dicitur, Cap. II, 11. *ἀπαγγελία ἀπηγγέλη μοι, ὅσα πεποίηκας μετὰ τῆς πενθερᾶς σου, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν ἄνδρα σου: vbi οἱ ὁ eandem, quam supra allegauimus, formulam expres- ferunt, nimirum פִּשְׁתִּי מִן הַיָּמִים.* In primo libro Regum I, 1. de nuncio mortui Sauli pronunciat: *καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ ἀπο- θανεῖν Σαῦλ.* In libro Iudith XVI, 25. opponuntur: *ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰαθίδ, et μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτήν; et infinitis aliis lo- cis, v. c. 1 Maccab. I, 9. 2 Regum I, 1. 2 Regum XIV, 17. 2 Paral. XXII, 4. 1 Paral. II, 24. et saepe de regibus Israelis, vbi aliis locis pro eo est, μετὰ τὴν τελευταίην αὐτῆ, Genes. XXV, 11. Num. XXXV, 28. quem locum, quod nostro similis, et quod simul docet, quomodo ex sententia viri docti dicendum fuisset, adhuc apponam: ἐν γὰρ τῇ πόλει τῆς καταφυγῆς κατοι- κείτω, ἕως ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας (non dicit, μετὰ τὸ ἀπο- θανεῖν τὸν ἱερέα), καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν ἐπανα- στραφῆσεται ὁ φονεύσας εἰς τὴν γῆν τῆς κατασχέσεως αὐτῆ.* Sed etiam ex parallelis locis doceri potest ea particulae μετὰ vis. Ieremias dicit XXIV, 1. *μετὰ τὸ ἀποικίσαι Να- βεχοδανόσορ, βασιλέα Βαβυλῶνος, τὸν Ἰεχονίαν: hoc idem ita effert Cap. XXIX, 2. ὕστερον ἐλθόντος Ἰεχονίε τῆ βασιλείως ἐξ Ἱερουσαλήμ: adde eundem alio loco, Cap. LII, 31. καὶ ἐγένετο ἀποικισθέντος τῆ Ἰωακείμ.* Quod Euangelista Mar- cus I, 14. μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην etc. extulit, id Matthaeus IV, 12. ita effert: *ἀκῆσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Ἰωάννης πα- ρεδόθη etc.* Paullus ad Hebr. X, 15. ait: *μετὰ τὸ προειρηκέναι: et*

v. 26. μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. cf. Lucae III, 19. IV, 14. Io. IV, 43. Haec, puto, Virum doctum de vero sensu nostrae formulae satis conuincunt.

Atque etiam eum sensum ad vnum fere omnes Interpretes partim versionibus suis, partim expressis verbis agnoscunt. Non aliter explicuit accuratissimus Syrus interpres Act. VII, 4. exiit inde, postquam mortuus pater eius. Quem sequuntur Vulgatus, Castellio, qui vertit, mortuo patre eius. Martinus in gallica versione dicit: après que son pere fut mort. Lutherus frustra a nostro conciliatore reprehensus, §. 10. Sect. II. rectissime vertit: da sein Vater gestorben war; quem sensum Heumannus in noua sua versione optime retinuit. Et quid refert, nonnullorum modo interpretationes afferre, quum, quod iam dictum est, ad vnum omnes in eandem sententiam abeant, quod faciunt, vel simpliciter eo modo vertendo, quo explicauimus, vel expressis verbis docendo. Ex horum numero est Buddeus in hist. eccl. V. T. Sect. II. §. 1. dicens: Diserte dicitur a Stephano, Abraamum mortuo patre suo ex Charran in terram Chanaan translatum esse: paullo post, §. 2. Hoc Thara iam mortuo contigisse, dubitari prorsus nequit, cum non tantum Mosaicae narrationis ordo hoc ostendat, sed Stephanus diserte post Tharae hoc factum obitum perhibeat. Calouius in bibliis illustratis ad h. l. vt et Grotius in Commentario ad h. l. viri graecae linguae non vulgariter gnari, de nullo minus cogitauerunt, quam de eo, num verba μετὰ τὸ ἀποθανεῖν possint aliam, quam communem accipere significationem; ea potius pro certissima assumpta tantum de solutione dubii cogitarunt. Neque in eo haesitandum putauit Casaubonus in notis egregiis ad Acta et in primis ad h. l. cui si velis potes adiungere Erasmus, qui nihil linguae vsu antiquius priusue fecit, in
Com-

Commentario ad h. l. Knatchbullum in notis ad h. l. Clericum in notis ad vers. gall. N. T. ad h. l. Car. le Cene in conatu nouae versionis, pag. 539.

Iam per se corruunt ea, quae conciliator noster §. 2. Sect. II. disputauit, de ordine, quo Moses proposuit historiam exitus Abraami post mortis demum Tharei factam mentionem. Posteriores cum fuisse huius morte, ex hac narrationis serie probarunt plurimi, qui hunc locum attigere; e. g. Hieronymus in hebraicis traditionibus, Augustinus quaest. XXV. super Genes. et de Ciuitate Dei lib. XVI. cap. 15. alique ex patrum ordine: et ex recentioribus eandem probandi rationem secutus deprehenditur Buddeus in hist. eccles. V. T. Sect. II. §. 2. cuius verba haec sunt: Delibata paucis Tharae et liberorum eius historia, annum mortis Tharae scilicet, quod anno aetatis suae CCV. diem obierit, et hinc tandem vocationem Abraami subiungit: Ex quo, pergit, innuitur, vocationem Abraami ex Charran post mortem demum Tharae contigisse: et deinde addit l. c. §. 2. p. 760. Hoc Thara iam mortuo contigisse, dubitari prorsus nequit, cum non tantum Mosaicae narrationis ordo hoc ostendat, sed Stephanus quoque diserte perhibeat. Ita vero his, in fauorem nouae suae sententiae contradixit l. c. saepe laudatus auctor, vt diceret, scripturam sacram saepe hunc morem seruare, vt omnino absoluat historiam vnius personae cum eiusdem morte, quamuis ea multos post annos infecuta demum fuerit: et sic cum eadem Tharei historia esse comparatum, affirmat, et adeo negat, ordinem a Mose obseruatum in auxilium posse vocari a patronis eius opinionis, quae demum post obitum Tharei, migrationem Abraami e Charris statuit. Longissime profecto absumus, vt negemus, talem ordinem interdum a sacris scriptoribus obser-

vari, imo vere certeque credimus, Mosen mortis Tharei in fine capituli antecedentis propterea meminisse, quod ad Abraami gesta properans, quae de Thareo narrare coeperat, semel absoluere voluit ac pertexere. Hunc scripturae sacrae morem exemplis probaremus, nisi auctor nouae sententiae exempla quaedam §. 2. Sect. II. allegasset. At quid boni et commodi exinde eueniat in partes aduersarii, difficile est perspicere. Haberet quidem locum illa assertio, si opinio de migratione Abraami, mortuo Thareo, cui non omnes non addicti sunt, solum narrationis ordinem, qui apud Mosen est, pro fundamento haberet, nec alia, eaque grauiora essent, quae repugnarent. Nunc autem contra est. Ipse contra disertissima Stephani verba, quae naturalem ordinem in illa narratione confirmant, illum ordinem inuertit eo consilio, vt deinde Stephani etiam verba in alienissimam sententiam detorqueat.

CAPVT

CAPVT SEXTVM.

ARGVMENTVM.

Non omnia in sacris literis aequalis vtilitatis. Omnia diuina auctoritate scripta. Vtilitas Abraamiticae historiae. Profectionum Abraami vtilis descriptio. Profectio eiusdem e Charris repetita cur conscripta. Causarum ἐναντιοφανων et αλυτων in scriptura sacra occurrentium narratio. Sunt variae. Ne sordeant lectoribus sacrae literae nimis faciles intellectu. Difficultatibus hinc inde obuiis superbum Deus deprimere voluit animum nostrum. Discrimen quoque inter doctores et discipulos voluit esse, vt muneri sacro suum maneat honos.

Ad finem perducta, de repetitis Abraami e Charris profectionibus in Chananaeam ad tuendam scripturae sacrae diuinam auctoritatem, disputatione, timendum est, ne quis omnem hac in re positam operam perditam calumniatur, omnemque isti vtilitatem abiudicet, iis adductus rationibus, quia docti quidam viri plurimas Vet. Test. historias nihili faciunt, et floccipendent, et Abraamum omnibus suis rebus gestis, peregrinationibus, bellis, et quae de eius profectionibus e Charris narrantur, valere iubent, et, ni prorsus e sacris literis eiiciant, omnem tamen spem futurae vtilitatis denegent: quapropter, non commode finire hanc commentatiunculam me posse, puto, nisi quaedam de vtilitate Abraamiticae historiae in vniuersum, de eo, quod diuini in descriptione profectionum e Charris inest, et tandem de causis ἐναντιοφανων aliquid dixerim. Libenter suffragamur istis, qui non omnia in sacris literis eodem pondere, eademque praegnantia esse, statuunt,

tuunt, sed alia grauiora esse et pretiosiora aliis, pro conditione hominum, qui illis erudiuntur, et temporis. Quae sunt ad institutionem scripta omnium omnino hominum, vt, quocumque vixerint aut victuri sint tempore, salutem consequantur aeternam, maioris sane momenti sunt et ponderis, iis, quibus vsi sunt pauci olim in regione quadam terrarum orbis homines, et quibus nostro tempore, meliora, vt ita dicam, maiori perspicuitate edocti, carere possumus. Ita iam olim B. Gerhardus iudicauit, qui in demonstranda diuina Cantici Canticorum auctoritate occupatus his, inter alia, vtitur verbis: Etsi omnes scripturae sacrae libri diuini sunt, quoniam ab vno eodemque Magistro, Spiritu sancto, suam originem ducunt, Eccles. XII, II. quapropter Augustinus ad Pl. CL. ita commentatus est: Sunt, qui vniuersas omnino scripturas canonicas vnum librum vocant, quod valde mirabili et diuina vnitatem concordent, (vt-pote ab vno auctore principali profectae) attamen nullum est dubium, quin dona Spiritus sancti apud eos, quos inhabitat et per quos loquitur, diuersimode se exerant, ita vt alii scriptores in suis libris salubriora et vtiliora aliis docuerint, quod et in scriptoribus librorum canonicorum, Prophetis et Apostolis, quorum ministerio Spiritus sanctus ad exarandas sacras literas vsus est, vbique potest obseruari. Quis enim negaret, in Genesi maiora legi mysteria, pretiosioreque sapientiam, quam in libro Ruth? in epistola Paulli ad Romanos vtiliora scripta esse iis, quae in epistola ad Philemonem leguntur? Ita Gerhardus. Omnia tamen, quae canonica scriptura continet, diuina conscripta esse auctoritate, nullus dubito, etsi omnium, qui sibi hoc probandi auctoritatem sumunt, iudiciis subscribere non possum. Mihi nec isti satisfaciunt, qui omnes literulas, omnia puncta aequae, ac quae ipsam doctrinam concernunt, inspirata esse diuinitus, confirmant, quia tot et tantis implican-
tur

tur difficultatibus, vt expedire se vix possint: nec isti, quorum nimis argutae hac in re sunt distinctiones, de quo alio loco Deo volente et tempore plura dicam.

Ex mente quorundam nostro seculo eruditissimorum virorum, historiae Caini, diluuii, Sodomae, Patriarcharum eorumque connubiorum et profectioum, auctore diuino indignae iudicantur, et minus aptae ad librorum diuinorum volumen efficiendum, quo omnes omnium seculorum homines ad salutem aeternam erudiantur; quippe quae res nihil contineant, quibus intellectus humanus ad felicitatem aeternam consequendam erudiri, et animus ad exercendam piam et sanctam vitam impelli possit. Num autem necesse est, vt omnes librorum sacrorum historiae et doctrinae clarissimis erudiant homines ad salutem verbis? num descriptiones Patriarcharum, quas Mosis libri exhibent, propterea nullius omnino sunt utilitatis, quod non aequae clare docent, quam Christi ipseus verba, quomodo consequaris vitam aeternam? Absit, vt ita sentiamus! omnibus his, quamuis euangelicae Iesu Christi institutioni non aequiparandis, manet suus honos, suaque utilitas, siquidem in nullo libro, cuiuscunque sit auctoris, omnia aequali gaudent pretiositate et praestantia. Manebunt omni aevo historiae Caini, diluuii, Sodomae, reliquae huius generis narrationes, monumenta sempiterna iustitiae diuinae, qua numen sanctissimum generi ostendere voluit humano, se non esse Deum, qui patiat, absque illata poena, hominum peccatis offendi. Descriptiones a Mose diuino instinctu exaratae, quibus, quicquid viri sancti, olim viuentes, egerint, locuti sint, crediderint, depingit, omni tempore fuerunt, et vsque ad finem seculi futurae sunt fiduciae, dilectionis, spei et patientiae exempla et documenta, omnibus ad imitationem hominibus

nibus propofita. Connubia eorum et matrimonia ab iis inita, cum omnibus, quae illis feliciora aut infelicia obuenerunt, vt et profectioes amplam discendi et exercendi ea praebent occafionem, quae Chrifti cultores decet. Vbinam maior, fiduciam, dilectionem, patientiam et alia fancta officia demonftrandi datur copia, quam in vita coelibe et in connubio, domi et peregrinationibus? cum olim fanctiffimi admiferunt labes et maculas viri, docemur, eos neque fuiſſe perfecte fanctos, neque ex merito, ſed ex gratia aeternam fuiſſe conſecutos ſalutem, eodem modo, quo nos iuſti pronunciamur, et in conſpectum Dei aeternum admittimur. Summe reuerendus Cruſius in libello quodam nuper edito, lectuque maxime digno, praeclare docuit, quomodo hiftoria Eſther, quae abiectioniffima Semlero doctiffimo in libris de Canone, viſa eſt, plurimas lectori fancto afferat vtilitates, et multo magis contineat boni, quam primo prae ſe ferre videtur intuitu.

Abraamiticae hiftoriae quis quaefo detraheret grauitatem? et iſtam eſſe aliis rebus pretioſiorem quis negaret? diligentius modo accuratiusque perpendat quiſquis, Deum cum Abraamo nouum pepigiſſe foedus, de Meſſia e gente ſua aliquando orituro, quo omnes benedictum iri gentes, ad quod vbique in ſacris literis reſpicitur, et tum Iudaeorum fiducia ad fidem Abraami, tanquam ad normam diiudicatur, tum eorum diffidentia. Cui rei probandae nolumus diu inhaerere, ſed aliquot tantum loca Noui Teſtamenti, quibus Seruator O. M. Abraami ipſe meminit, ita, vt inde colligas, quanto pretio apud Deum fuerit et homines, allegabimus, et, quomodo inde hiftoriae Abraami diuina acquiratur dignitas, docebimus. Habeas primum verba Chrifti dicentis ad Iudaeos, Io. VIII, 56.

Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλίασατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν.

καὶ

καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Quo tempore et loco Seruatorem viderit
 Abraamus, de quo satis inter doctos disputatum est, non at-
 tingemus, id modo ex his colligemus verbis, Abraamum
 certe aliquando filium Dei vidisse, et gauisum esse de eo. Inde
 autem facile est ad cognoscendum, in summo eum apud Deum
 fuisse honore, eiusque historiam a Mose (seu vt Lutheri est
 opinio, ab ipso Abraamo) conscriptam, magni aestimatam
 fuisse, quoniam istam in Nouo Testamento vbique legimus
 citatam. Eodem capite euincere student Iudaei, se filios esse
 Abraami, quod negat Seruator, propterea quod a bonorum
 operum longe abessent studio, quod in Abraamo fuisset excel-
 lentissimum, et addit, εἰ τέκνα τῆ Ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τῆ
 Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε ἄν. Nonne his approbat Seruator Abraami
 viuendi rationem? nonne laudat, qua ratione se gesserit erga
 Deum et homines? Suadet Iudaeis, vt imitentur eius fidu-
 ciam, sanctitatem et reliqua, quae timentibus Deum sunt or-
 natui. Nonne his Abraamiticae docet vtilitatem historiae?
 nonne virtutum iusti viri praestantiam mirifice extollit, et ad
 imitationem omnibus commendat? Vnde enim hausissent Iu-
 daei, quid egerit, quomodo se gesserit Abraamus, nisi in eo-
 rum fuisset manibus eius historia? quomodo fidem isti potuis-
 sent habere, nisi de veritate eius fuissent persuasi? et vnde
 hanc persuasionem, nisi a viro diuinitus inspirato conscriptam
 credidissent? Vnde apparet vtilitas historiae Abraamiticae,
 quia in ea, ex mente Dei, exemplum, quod, vt placeas Deo,
 imiteris, habes. Si per partes ire velimus, et, quomodo se
 gesserit Abraamus in statu oeconomico, in communi vita,
 erga Deum, alios homines, domesticos suos et omnes, qui-
 buscum conuersatus est, inquirere, admirandam virtutum co-
 piam obseruaremus, quibus ornatus ipse omnibus ad exem-
 plum, quod imitentur, propositus fuerit hominibus. Sed

omni

O

alii

alii defuncti sunt hoc officio ut sat habeas, quos exinde decerpas ad communem usum fructus. Addas Io. V, 46. 47. ubi, Christus dum dicit, Moſen de ſe ſcripſiſſe, integra quinque Moſis volumina, et ſimul Abraamiticam hiftoriam adoptat, canonicam iſti auctoritatem vindicat, Abraami reliquorumque Patriarcharum piam ſanctamque vehementer commendat vitam. Caeterum quomodo Iudaeus, ſalutis cupidus, praecipuos fidei chriſtianae articulos et morum, ex libris Moſis facili colligere potuerit negotio, elegantiffime oſtendit Io. Lichtfootius Opp. Tom. I. p. 175. ſeqq. His, quibus dignam eſſe Abraami hiftoriam, quae legatur, et utilem futuram lectoribus, demonſtratum dedimus, adiciere poſſemus plura alia eius opera, ad rectam ſanctae viuendi rationem utilia, et ad experientiam praecipue ſanctam pertinentia, cuius vera et recta indoles nondum ſatis cum ambitu ſuo eſt indagata (quaedam de hac re collegi, et gauifus ſum, cum nuper in Biblioth. ſumme venerabilis Erneſti legerem, eandem ipſum mecum fouere ſententiam) niſi illud mihi verendum eſſe exiſtitem, ne haec commentatio eo nomine in multas multorum reprehentiones incurrat, quod limites, quibus circumſcribenda eſſet, ſim transgreſſus.

Alia ſuperſunt, quibus aliquid temporis et ſtudii eſt impendendum. Profectionum Abraami e Charris deſcriptio longe videtur remota ab utilitate, quam Chriſtiani inde capere poſſint, quare neceſſe eſt, ut huius etiam rei utilitatem doceamus. In cauſas ſi inquiramus, quare exire iuſſus fuerit Abrahamus ex Vre Chaldaeorum et domo patris ſui, facile intelligimus, id propterea eſſe factum, ut iſtum Deus eriperet ex conſortio hominum falſos deos adorantium, et conſtitueret ab erroribus et nequitia tutum, ſibiſque per eum acquireret populum ſuae

suae salutem consulentem, et Dei gloriam ubique manifestantem
 et diuulgantem. Quidnam clarius exinde et dilucidius cognos-
 citur hoc, quod Deus iam tum ostendere discrimen voluerit,
 quod inter pios intercedit et impios, et docere, illos plures
 esse aestimandos et honorandos, hos nihili faciendos. Num
 ignorari potest, pios omni tempore separasse se ab impiis, et
 socios se adiunxisse sanctis? Integer vitae scelerisque purus
 Abraamus et iustus Lothus semper erant coniuncti: Melchi-
 sedecus et Abraamus amicissime, quia uterque pietati stude-
 bat, conuersabantur: sed e patris domo hunc proficisci oportebat,
 ne cum impiis conuersaretur, et ire ex hac in aliam
 regionem, ab hac in aliam urbem, ὅπως ἴδωσιν αὐτὸν τὰ καλὰ
 ἔργα, καὶ δοξάσωσιν τὸν πατέρα αὐτοῦ τὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Cum
 Deus praeciperet Abraamo, מֵאֲרָצָה וּמִלְחָמָה וּמִבֵּית אֲבִיךָ
 לְךָ — לְךָ מֵאֲרָצָה וּמִלְחָמָה וּמִבֵּית אֲבִיךָ, num id aliud erat consilii,
 quam quod Paullus commenda-
 dat Corinthiis? μὴ γίνεσθε ἑτερολογεῖντες ἀπίστοις ἢ τις μερὶς
 πιστῶ μετ' ἀπίστοις. Quod Deus in Nouo Foedere curauit nudis
 et planis verbis proponi, id doctum voluit homines Veteris
 Test. tempore exemplis. Etsi Spiritus sanctus, sunt verba
 Lutheri Opp. Tom. XXII. p. m. 114. suum praeclare exercet in
 hominum animis officium, multum tamen ad fidem exercen-
 dam confert et pietatem, si aliorum exempla sanctorum Chri-
 stiani vident et audiunt. Existimat enim infirmus fide, nisi
 alia pietatis et calamitatis exempla habet, se solum viuere
 pium, et innumeras pati calamitates etc. Quapropter (sunt
 eiusdem verba) Deus ipse in sacris scripturis curauit, vt, prae-
 ter sancta fidei et morum dogmata, historiae Patriarcharum
 et Prophetarum, eorumque curricula vitae literis consigna-
 rentur, vt quasi viuis coloribus eorum fidem, confessionem,
 pietatem et calamitates legeremus depictas. Ita Lutherus.
 Non audiendi igitur sunt viri docti, qui, varios Vet. T. libros

historicos propterea eiiciendos statuunt, quod Noui scriptores Test. meliora istis docuissent, et dogmata christiana moribus sanctorum olim uiuentium longe praestarent. Facilius autem, ait Sen. Controv. 6. 5. quid imitandum vitandumue sit, docemur exemplis: et Ep. 6. longum iter est per praecepta, breue et efficax per exempla. Deus serio Abraamum vrgebat mandato, vt e patris domo exiret, se a societate cognatorum seiuingeret, et profeciones in longe remotas regiones institueret; quo et hoc docere voluit Spiritus sanctus, Deo id semper moris fuisse, vt longe amoueat liberos, quos ad peculiaria elegit negotia, a parentum amplexu, vt paterno desuescant consortio, et diuinae adfuescant conuersationi. Consilia parentum non saltem consiliis repugnant diuinis. Isti curant, vt filii ad summos in patria adspirent honores, his eosdem decreuit honores extra patriam. Quod tibi vtile videtur, non itidem Deo. Nonne et hoc docere nos voluit Deus, cum Abraamum vocaret e patris domo, nil debere carius nobis esse Deo? Deus exemplo voluit efficere Abraami, quod Christus planis verbis docuit Matth. X, 37. Ὁ φιλιῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, ἐκ ἔστι μὲ ἀξίος. Tota Abraami historia quasi commentarius est verborum Davidis: וְיָעֲבֹד בְּיָד הָאֱלֹהִים הַזֶּה בְּיָד הָאֱלֹהִים. Bis exiisse Abraamum, supra diximus, e domo patris, primo quidem, iubente Deo, cito migrasse in Chananaeam, omnibus parentum bonis relictis; quod eo consilio diuino videtur factum, vt eius animum Deus, tum ratione obedientiae, tum ratione bonorum temporalium, quae penes patrem manebant, exploraret. Quid hoc aliud est, quam Christum audire perorantem: ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀγροὺς, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, Matth. XIX, 29. Explorato animo Abraami Deus benedixit facultatibus eius, et non modo diuitiis cumulauit, sed et passus est, vt circa aut post mortem patris Tharei reuersus ad patrios lares, hereditatem

tatem sibi vindicaret. Nonne in omni hoc negotio videmur audire verba Davidis, Pf. XXXVII, 5. dicentis: גֹּרֵל עַל-יְהוָה בְּרִכְבֶּךָ וּבִטְחָךָ עָלַי וְהוּא יַעֲשֶׂה-לִּי: Pluribus adhuc vtilitas Abraamiticae historiae ad mores Christianorum formandos doceri posset, nisi quaedam circa huius disputationis finem, e consilio nostro adiicienda essent de causis ἐναντιοφανῶν scripturae sacrae.

Quare Deus voluerit, ἅλυστα quaedam et ἐναντιοφανῆ inesse in sacris literis, nos quidem, obiectionibus nullus vt relinquatur locus, inuictissimis suffulcire rationibus non possumus; coniiicere tamen licet, et, quantum fieri potest, explorare consilium diuinum. Praecipua videtur causa esse haec, vt eo ardentioribus precibus, maioriq;ue sacras scrutemur literas studio, nec vllam legendi, contemplandi eas et inuestigandi occasionem praetermittamus. Origenes homil. 12. in Exodum dicit: Non tantum in scripturis adhibendum esse studium, sed preces etiam die ac nocte fundendas, vt veniat agnus de tribu Iuda, et aperiat nobis librum signatum. Chrysostronus homil. 40. in Ioannem: Non dixit Christus: legite scripturas, sed scrutamini. Diuina enim summa diligentia indigent. In umbra enim maioribus illis non abs re locutus est, idcirco effodere profundius iubet, vt, quae alte delitescunt, inuenire possimus. Non enim rem in superficie et in promptu positam effodimus, sed quae tanquam thesaurus profunde reconditur. Qui enim huiusmodi quaerit, nisi summam adhibeat diligentiam et laborem, nunquam quaesita inueniet. Deinde animus hominum ita est comparatus, vt facile taedium capiat rerum, quae nimis leues, intellectuque faciles videntur; ideo Deus curauit, vt, aequa et plana intermiscendo grauioribus et difficilioribus, lectoribus nunquam sordeant sacrae literae.

terae. Cuius sententiae Augustinus esse videtur, qui, lib. 2. de doctrina christiana, cap. 6. ait: Qui prorsus non inveniunt, quod quaerunt, fame laborant; qui autem non quaerunt, quia in promptu habent, fastidio saepe marcescunt. In utroque autem languor cauendus est. Magnifice igitur et salubriter Spiritus sanctus ita scripturas modificauit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidium detergeret. Nihil enim fere de obscuritatibus illis eruitur, quod non alibi planissime dictum reperitur. Idem Epistola 3. ad Volusian. Scriptura eadem habet in locis promissis, quae in reconditis, sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus opera desiderantur, desiderata quodammodo renouantur, renouata suauiter intimantur. Lutherus Tom. V. Opp. Lips. pag. 184. dicit: Hoc exinde didici, scripturam sacram multis in locis superare vires intellectus, eruditionem, diligentiam et sanctitatem; et quanquam ea satis docet infirmos, quae creditu et factu sunt necessaria, multa tamen superflua sunt in ea, quae a doctissimis non intelliguntur. Ex his porro innoscit, Deum in bibliis *ἄλογα* dispergere voluisse, ut superbum nostrum deprimat animum, nostramque ignorantiam ante oculos nobis ponat, et deprimendo mentem humi defixam, nos ad perscrutanda, omnique cura perlustranda mysteria sacra pelliceat. Quo apertius quaedam pugnare videntur, eo ardentius adhibendum est studium, ut locus ad alterum interpretatione accommodetur. Totum hoc (quod obscure quaedam dicta in scripturis) ait Augustinus lib. 2. de doctrina Christi cap. 6. prouisum diuinitus esse non dubito ad edomandam labore superbiam. Idem Serm. II. de verbo Domini: Pascimur apertis, exercemur obscuris. Gregorius homil. 6. in Ezechielem: Magnae utilitatis est ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum,

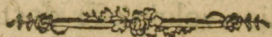
vt

vt fatigatione dilatetur, et exercitatus capiat, quod non potest capere otiosus. Nonne miranda est diuina sapientia, quae cuique suum in scriptura attribuit, vt indocti plane intelligant ea, quae ad eorum salutem sunt scripta, docti autem multis exerceantur difficultatibus, quas quomodo superent, vix inueniant. Vltimam adiciere liceat causam, quam Deus respexisse videtur, nimirum vt discrimen conferuaretur inter doctores et discipulos, inter concionatores et auditores, et munus sacrum iusto afficeretur honore. Quis desideret ab indoctis hominibus, vt omnia *δυσώγητα*, in scripturis occurrentia, intelligant et interpretari valeant? Satis est, si ex ore Doctorum sanctorum explicationem difficiliorum locorum discant, et eorum auctoritate freti de sapientissima sacrarum in Bibliis rerum dispositione gaudeant. Auctor operis imperfecti in Matth. homil. 44. dicit: Ratio obscuritatis (in scripturis) est multiplex, tamen satisfactionis causas dicimus duas. Primum, quia Deus alios voluit esse doctores, alios discipulos. Si autem omnes omnia scirent, doctor necessarius non erat, et ideo esset rerum ordo confusus etc. Sicut enim paterfamilias cellarium aut vestiarium suum non habet expositum cunctis, sed alios quidem habet in domo, qui dant, alios autem, qui accipiunt; sic et in Dei domo alii sunt, qui docent, alii, qui discunt. Deinde obscurata est notitia veritatis, ne non tam utilis inueniatur, quam contentibilis. Contentibilis tamen est, si ab illis intelligatur, a quibus nec amatur, nec custoditur. Gregorius hom. 4. in Cant. Scriptura sacra, ait, est simul fons et puteus. Fons patens in superficie terrae secundum aliqua mysteria, quae clare docet, quia omnibus sunt necessaria ad salutem. Puteus autem profundus ob alia secretissima et profundissima, quae

quae intra literae corticem latent, nec a quibusuis facile penetrari possunt. Deus, qui cuncta gubernat, nobis omnibus sua semper adfit gratia, vt cum Abraamo, patre πάντων τῶν πιστευόντων, tandem ex hoc seculo, coelestem ingrediamur Chananaeam, et ex diuino patris coelestis ore omnis Abraamiticae historiae enarrationem, et ἐναντιοφαινεύειας, quae in Mosáica et Stephaniana descriptione profectio- num Abraami e Charris in Chananaeam occurrit, compositionem discamus, cui sit laus et gloria in aeternum.

non erat, et ideo esse reuera ordo cordis eius. Sicut
 Jos. Si autem orator quidam loqueretur, doctor necesse
 erit, qui Deus est, et ideo esse reuera ordo cordis eius. Sicut
 enim patet, collatum aut verbum in domo, sed etiam in
 domo, alios autem, qui accipiunt, sic et in Dei domo
 alii sunt, qui docent, alii, qui discunt. Ideo obsecra-
 mus, ut non sint verba inueniant, quam con-
 temptibus. Contemptibus tamen est, si ab illo intelligant,
 a potius tunc emat, nec esse hinc. Quod hinc
 in Domus hinc, alii, est simul tunc copiam. Tunc
 patet in hinc, tunc, secundum alios, quae
 clare docet, qui omnibus sunt necessariis ad salutem. In-
 tuitus autem profundus ob alia fortissimum et profundissimum,
 quae

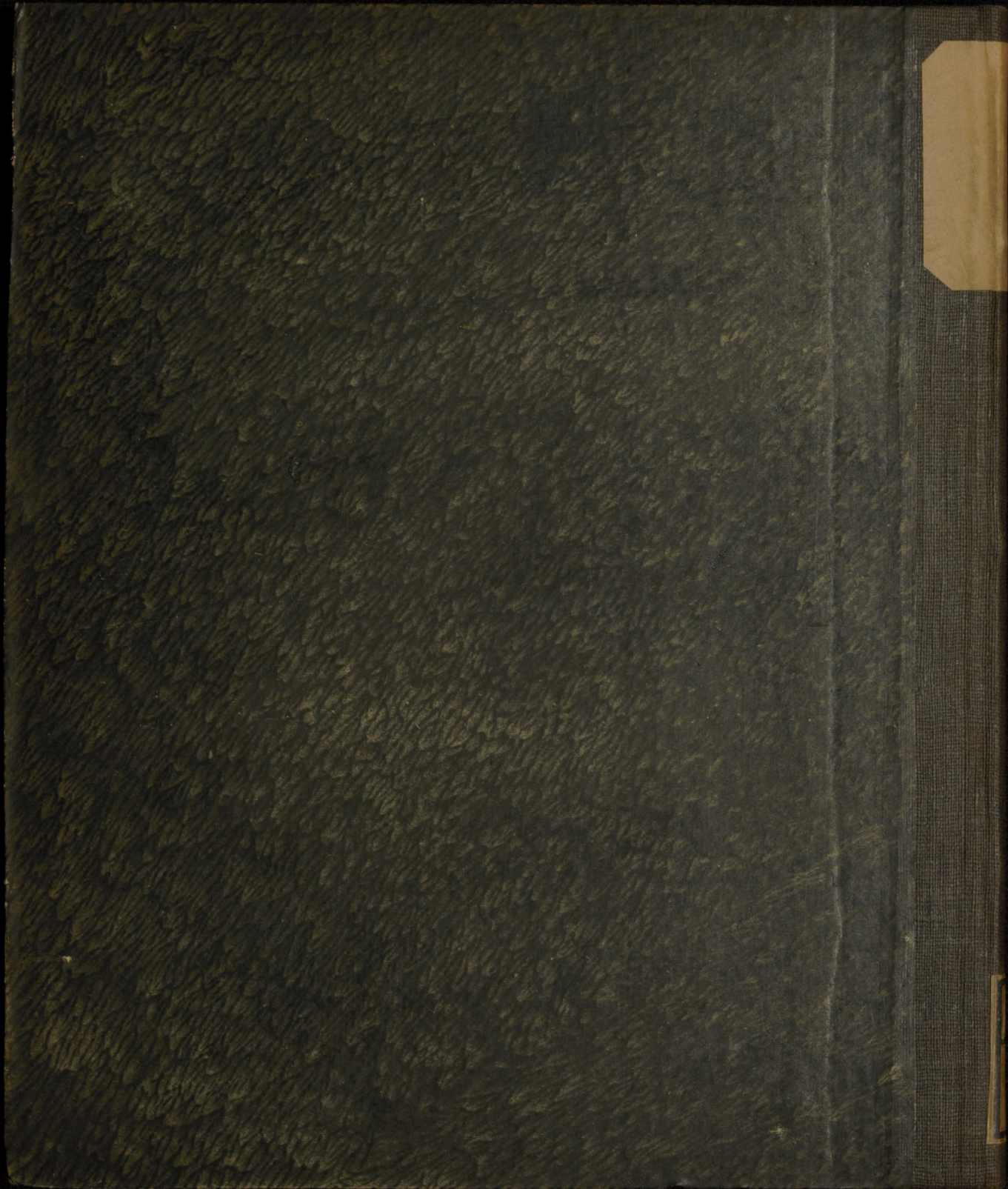

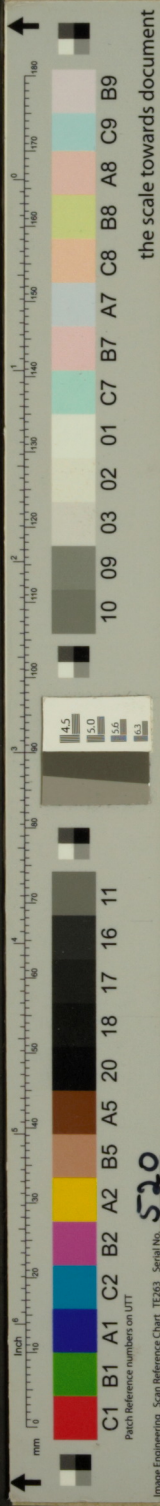

F Reppien

the scale towards document

χαίρει. Quo tempore et loco Seruatorem viderit
 le quo satis inter doctos disputatum est, non at-
 modo ex his colligemus verbis, Abraamum
 lo filium Dei vidisse, et gauisum esse de eo. Inde
 est ad cognoscendum, in summo eum apud Deum
 e, eiusque historiam a Mose (seu vt Lutheri est
 ipso Abraamo) conscriptam, magni aestimatam
 iam istam in Nouo Testamento vbique legimus
 odem capite euincere student Iudaei, se filios esse
 uod negat Seruator, propterea quod a bonorum
 ge abessent studio, quod in Abraamo fuisset excel-
 et addit, *εἰ τέκνα τῆς Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τῆς*
νεῖτε αὐ. Nonne his approbat Seruator Abraami
 onem? nonne laudat, qua ratione se gesserit erga
 omnes? Suadet Iudaeis, vt imitentur eius fidu-
 itatem et reliqua, quae timentibus Deum sunt or-
 nonne his Abraamiticae docet vtilitatem historiae?
 utum iusti viri praestantiam mirifice extollit, et ad
 n omnibus commendat? Vnde enim hausissent lu-
 egerit, quomodo se gesserit Abraamus, nisi in eo-
 manibus eius historia? quomodo fidem isti potuif-
 e, nisi de veritate eius fuissent persuasi? et vnde
 sionem, nisi a viro diuinitus inspirato conscriptam
 ? Vnde apparet vtilitas historiae Abraamiticae,
 ex mente Dei, exemplum, quod, vt placeas Deo,
 nabes. Si per partes ire velimus, et, quomodo se
 oraamus in statu oeconomico, in communi vita,
 i, alios homines, domesticos suos et omnes, qui-
 nuersatus est, inquirere, admirandam virtutum co-
 ruaremus, quibus ornatus ipse omnibus ad exem-
 od imitentur, propositus fuerit hominibus. Sed
 alii